

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

**Vliv environmentální výchovy na utváření základů ekogramotnosti
u dětí předškolního věku**

Bakalářská práce

Vedoucí práce :

PaedDr. Alena Váchová

Vypracovala:

Andrea Čížková

České Budějovice, 2012

Abstrakt

Hlavním cílem práce bylo ověřit účinnost cíleně prováděné environmentální výchovy v mateřské škole, její vliv na utváření základů ekogramotnosti dětí v předškolním věku. Sledovány byly poznatky o přírodě, změny v chování a jednání dětí a postupné vytváření vztahů k životnímu prostředí. V teoretické části jsou vysvětleny pojmy ekologie, environmentální/ekologická výchova, ekogramotnost, globální výchova a výchova k udržitelnému rozvoji. V praktické části byl vypracován a realizován třídní vzdělávací program složený z šesti integrovaných tematických celků zaměřených na environmentální výchovu. Pozorováním a rozhovory s dětmi bylo zjištěno, že cíleně prováděná environmentální výchova měla kladný vliv na utváření vztahů k přírodě, podnítila zájem dětí o přírodovědné činnosti, rozšířila povědomí a znalosti o životním prostředí a vytvořila základy vhodných postojů a hodnot vedoucí k udržitelnému rozvoji.

Abstract

The main aim of the final thesis is to verify efficiency of targeted environmental education in kindergarten, its influence on shaping bases of ecoliteracy of children at the preschool age. We observed findings about nature, changes in children behaviour and conceptions, gradual establishment of relationship to the environment.

In the theoretical part are explained terms such as ecology, environmental/ecological education, ecoliteracy, global education and education of sustainable development.

In the practical part is formulated and implemented class educational program composed of six integrated topic units focused on environmental education. By the observation and interviews with children we found out that the targeted environmental education had a positive impact on forming the relationships toward the nature, encouraged interest of children in science activities, expanded awareness about the environment and created the bases of suitable attitudes and values leading to sustainable development.

Prohlášení :

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma : Vliv environmentální výchovy na utváření základů ekogramotnosti u dětí předškolního věku vypracovala samostatně pod vedením PaedDr. Aleny Váchové s použitými prameny, které jsou uvedeny v seznamu literatury.

V souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č.111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích , 31.3.2012

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce PaedDr Aleně Váchové za její pomoc, odborné rady a metodické vedení, které přispěly k vypracování této bakalářské práce. Dále pak děkuji za trpělivost své rodině a dětem ze své třídy, které se staly předmětem mého výzkumu.

OBSAH

Úvod

1. Teoretická východiska	str. 6
1.1 Ekologická/environmentální výchova.....	6
1.2 Ekogramotnost.....	8
1.3 Vývoj pojetí ekologické/environmentální výchovy	9
1.3.1 Výchova vztahu k přírodě	9
1.3.2 Výchova k ochraně přírody	10
1.3.3 Výchova k čistému prostředí	10
1.3.4 Výchova k péči o životní prostředí, ekologická/environmentální výchova	10
1.3.5 Výchova pro (trvale) udržitelný rozvoj	11
2. Environmentální výchova v předškolním vzdělávání	13
2.1 Specifika předškolního vzdělávání	13
2.2 Činitelé ovlivňující vývoj dítěte v předškolním věku	14
2.2.1 Nedirektivní přístupy ve výchově	15
2.2.2 Formální a neformální vzdělávání	15
2.3 Cíle a obsah environmentální výchovy v RVP PV.....	16
2.4 Podmínky environmentální výchovy v mateřské škole	17
2.4.1 Věcné – materiální podmínky	17
2.4.2 Psychosociální – nedirektivní přístupy	18
3. Hodnocení výsledků předškolního vzdělávání	20
3.1 Evaluace	20
4. Výzkumné šetření	22
4.1 Cíle	22
4.2 Metodika	22
4.2.1 Přímé zúčastněné pozorování	22
4.2.2 Strukturovaný rozhovor	23
4.3 Charakteristika výzkumného souboru	23

4.4 Realizace programu a průběžné hodnocení	24
4.4.1 Vstupní tematický celek	24
4.4.2 Environmentální program	28
4.4.2.1 Jarní probuzení	28
4.4.2.2 Rybičky a jejich svět	33
4.4.2.3 Ferda poznává svět	38
4.4.2.4 Jak potkal slečnu Berušku	42
4.4.2.5 Jak si Ferda postavil domeček	45
4.4.2.6 O nejpěknějších hračkách pro malé děti	48
4.4.2.7 Závěrečný tematický celek	52
4.5. Výsledky.....	55
4.5.1 Výsledky rozhovorů před realizací programu a po něm	55
4.5.2 Výsledky pozorování	57
4.5.2.1 Přínosy v oblasti environmentální výchovy	57
4.5.2.2 Další pozorované přínosy programu	59
4.5.2.3 Hodnocení environmentálního programu	60
4.6. Shrnutí výzkumného šetření	61

Závěr

Seznam použité literatury

Seznam příloh

Přílohy

Úvod

Otázka současného stavu a ochrany životního prostředí je jeden z klíčových problémů dnešní společnosti. Je téměř nutností pozastavit se nad tím, do jaké míry již chování lidské populace ovlivnilo kvalitu a rovnováhu životního prostředí naší planety a rovněž zamyslet se nad tím, co dál, jak je možné zlepšit, napravit či alespoň snížit dopad lidského jednání. Jelikož pozvolný proces změn je otázkou času, je nutné hledět do budoucna. Současná česká dospělá generace nebyla zcela dostatečně erudovaná v oblasti environmentální výchovy, neboť by pravděpodobně její chování vedlo jiným směrem. Je tedy téměř nezbytné již v primárním věku cíleně rozvíjet vztahy k životnímu prostředí, vytvářet patřičné hodnoty a postoje k otázkám životního prostředí a zajistit dětem širší povědomí v této oblasti.

Tyto důvody a vlastní zájem byly podnětem k výběru tématu bakalářské práce. Příroda sama o sobě, zájem o její stav a snaha nějakým způsobem pomoci je osobní prioritou. A jak jinak napomoci jako učitelka v mateřské škole, než tím, že svoje přesvědčení, vědomosti a postoje mám možnost předat další generaci a tím podpořit trvale udržitelný rozvoj. Jsem přesvědčena, že pokud bude dítě v útlém věku vedeno k utváření si pozitivního vztahu k živé i neživé přírodě, k otázkám ochrany životního prostředí, bude mít povědomí jak co v přírodě funguje a jak by to mělo vypadat, bude i v dospělosti jevit zájem o stav životního prostředí, bude mít tendence přizpůsobit své jednání a konání tak, aby nezasahoval do rovnováhy ekosystému a určitě bude patrný do určité míry pozitivní vztah k přírodě jako takové.

Předmětem mého výzkumu se stala moje třída, respektive výběr deseti dětí ve věkovém složení 4-5 let. Byl uskutečněn třídní vzdělávací program, ve kterém byly v rámci všech vzdělávacích oblastí výrazně zastoupeny cíle a záměry environmentální výchovy. Cílem mé bakalářské práce bylo sledovat vliv této cíleně prováděné environmentální výchovy na ekogramotnost dětí. Na počátku, během programu a po jeho ukončení jsem sledovala, do jaké míry a v čem cíleně prováděná environmentální výchova ovlivnila znalosti, postoje, chování a vztahy dětí k přírodě

Třídní program zasahoval do dvou školních roků, tudíž je složen ze dvou integrovaných bloků pod názvem „Matýskovy příběhy“ z TVP pro šk.r. 2010/2011 a čtyřech integrovaných bloků pod názvem „Putování s Ferdou Mravencem“ z TVP pro

šk.r. 2011/2012. Součástí příloh jsou jednotlivé motivační povídky k uvedeným integrovaným blokům a ukázky a fotografie vybraných činností a aktivit.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

„Pokud někdo nerozšlápne botou brouka, neodtrhává křídla mouchám, nechytá motýly do sbírky, nekrade vejíčka ptákům, ale zhotovuje budky, v malém jezírku si nehraje pirátské bitvy, ale zůstane stát na okraji biotopu, pak to není důsledkem krásy motýla či škaredosti mouchy, zpěvu a opeřené nádhery ptáků, rozmanitosti a klidu jezírka nebo rybníku. Vnímání přírody a zacházení s ní je vždy výsledkem postoje, který se připravuje jinak a složitěji, než jen smyslovým vnímáním. Je to výsledek zaměření pozornosti, účasti na prožívání rodičů, učitelek, vychovatelek. Jsou to jejich slova a činy, jsou to zobrazení v médiích, tj. dětských knížkách i v televizi, které přírodu dělají hodnou lásky a ochrany.“ (Horká, 1996)

Vývoj vztahu člověka k životnímu prostředí, jeho ochrana a tvorba, výchova k ohleduplnosti vůči přírodě, její poznávání, zkoumání, chápání i respektování jsou úzce spojeny s pojmy ekologická-environmentální výchova, globální výchova či výchova k trvale udržitelnému rozvoji. Tyto termíny zahrnují výchovu a vzdělávání v oblasti životního prostředí.

1.1. Ekologická/environmentální výchova

Základ ke vzniku ekologické čili environmentální výchovy dala ekologie. Ekologie je vědou zkoumající vztahy mezi organizmy navzájem a mezi organizmy a prostředím (Kolektiv autorů a konzultantů Encyklopedického domu, 1996) Ekologický je synonymum pro šetrný k přírodě. (Leblová, 2012). Výchovou chápeme „proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji“ (Průcha, 1995). Jiný zdroj vysvětluje ekologii jako „vědu o vzájemných vztazích živých organismů v jejich přirozených životních podmínkách.“ (Hartl, Hartlová 2009) Zelenka (2000) uvádí pojem ekologie jako „vědu studující organismy, jejich populace, vztahy populací a společenstev, vztahy organismů a jejich životního prostředí.“ Ekologická/environmentální výchova je tedy „proces poznávání životního prostředí, utváření a rozvíjení hodnotících vztahů (postojů) a rozvíjení šetrného a odpovědného jednání“ (Průcha, 2009) Jak dále Průcha (2009, str. 852) uvádí, principem environmentální výchovy je především pochopení a poznání vztahů mezi složkami životního prostředí, ať už přírodní, kulturní nebo uměleckou či sociální. Výsledek poznání a pochopení se poté odráží v odpovědném a šetrném životním stylu a jednání.

Pojem ekologická/environmentální výchova je přeložený z anglického „Environmental Education“, což doslovně přeložené znamená výchova, vzdělávání nebo školení k okolí, ovzduší či prostředí, které nás obklopuje. Průcha (2009) rovněž uvádí rozdíl mezi pojetím environmentální a ekologické výchovy. Ekologická výchova je více přírodovědně založená, kdežto environmentální výchova má širší pojetí. Podle Horké (1996) „je ekologie vědní obor, který se zabývá vztahy mezi jednotlivými organismy a jejich prostředím a mezi organismy navzájem. Úkolem ekologie (spolu s naukou o ochraně životního prostředí) je sledovat vlivy lidské činnosti, jež se promítají do života rostlin a živočichů (tedy i člověka), a hledat metody a opatření k nápravě.“ (Horká, 1996) Z tohoto vymezení můžeme vyvodit i úkoly ekologické výchovy, „jejíž podstatou je utváření odpovědného vztahu k životnímu prostředí, ekologicky šetrného životního stylu a jednání.“ (Horká, 1996) Ekologická výchova směřuje k ekologické kultuře osobnosti a ta má podle Horké tři složky: Je to rovina poznávací čili kognitivní, ta zahrnuje poznatky a informace o přírodě a životním prostředí, rovina postojová čili přetvářecí, v té se promítají emocionální vztahy k životnímu prostředí a v neposlední řadě rovina činnostní čili přetvářecí, která zahrnuje odpovědné a šetrné jednání nezatežující životní prostředí.

Environmentální výchova je „součástí současného všeobecného vzdělávání, zaměřená na ochranu a tvorbu životního prostředí. Zahrnuje také sociální, hodnotové a etické zaměření výchovy k aktivní účasti na tvorbě zdravého životního prostředí.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009). Jančaříková (2010) definuje environmentální výchovu v nejširším slova smyslu „jako veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především : zvyšovat spoluzodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody a životního prostředí, rozvíjet tvořivost, citlivost a vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu, utvářet ekologicky příznivé hodnotové orientace, které kladou důraz na dobrovolnou střídmost, na nekonsumní, duchovní kvality lidského života, hledat ekologické krize a cesty k jejímu řešení.“ Podle Leblové (2012) environmentální výchova „vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech, věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu, připravenosti k angažovanému jednání.“ (Leblová, 2012)

Pokud shrneme uvedené definice, všechny zdůrazňují nejen kognitivní složku, ale především utváření odpovědných vztahů k přírodě a péči a ochranu životního prostředí. Zahrnují složku sociálních vztahů, hodnot, postojů, souvislosti s oblastí

techniky, kultury i přírody. Pro přesnější orientaci bude nadále v práci uváděn pojem environmentální výchova, který je použit i v rámci Rámcově vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (dále RVP PV).

1.2. Ekogramotost

Všeobecnou gramotností považujeme znalost čtení a psaní, čili základ vzdělání. Pojem ekogramotnost je poměrně mladý. Samotná předpona eko souvisí s pojmem ekologie, tudíž by se pojem ekogramotnost dal vyjádřit jako znalost ekologie čili ekologické problematiky. Průcha (2009) uvádí, že „ekogramotností se rozumí určité vědění o přírodě a jejím fungování a způsob myšlení zaměřený na hledání souvislostí a vnímání procesů, osvojení určitých návyků a přijetí vzorců chování v souladu se zájmem přírody jako celku (včetně člověka) a hluboké prožití vlastní sounáležitosti k celku přírody včetně uvědomění si vlastních možností a závislosti na okolí v širším slova smyslu.“ (Nečas in Průcha,2009) Obsahem ekologické gramotnosti je tedy porozumění provázanosti mezi lidským jednáním a jeho širšími sociálními, ekonomickými a environmentálními důsledky.

Nejedná se jen o vědomosti a porozumění, ale zejména o jejich odraz v chování člověka. Na tuto skutečnost, která je zřejmá i z výše uvedené definice, upozorňují i další autoři. Nečas uvádí ekogramotnost jako „základní vzdělání týkající se vztahu k prostředí, k zapojení do systému stvoření.“ (Nečas, 2006) Dále uvádí, že ekogramotnost v rámci neurčitosti hranic zahrnuje vědění o přírodě a jejím fungování, osvojení si určitých návyků a přijetí vzorců chování v souladu se zájmem přírody a hluboké prožití vlastní přináležitosti k celku přírody. Rovněž k ekogramotnosti patří schopnost postavit se sebedestruktivnímu životnímu stylu, neboť člověk škodící přírodě škodí vlastně i sám sobě. Nečas dále uvádí, že toto negativní lidské chování je do značné míry důsledkem morální krize (bezohlednost, sobectví,..), neznalosti, absence přináležitosti k celku a odhadu důsledků různých činností, což se projevuje odcizením. To se promítá především do výchovy a tím značně ovlivňuje další generace.

Podle Nečase jsou dány tři pilíře ekogramotnosti. Jako první uvádí poznání, což se především týká přírodních věd. Jako stěžejní pojmy udává rovnováhu, stabilitu v přírodě, evoluci, energii a další. Na druhém místě je kritické myšlení. Nečas se zamýšlí nad tím, jak je lidské počínání ovlivněno lžemi a polopravdami, které většinou směřují

proti přírodě. Třetím pilířem uvádí vytváření vztahů a osobní integraci do systému. Sem patří schopnost znát svoje místo v celku – v přírodě, žít s přírodou.

V praxi pak podle Nečase se musí ekogramotnost promítnout. A to především všeobecným omezením materiální spotřeby : nerecyklovatelného zboží a energií (třídění odpadu, využití tepelných izolací, upřednostňování dopravy pěšky, podpora recyklace, preference oprav před pořizováním nových věcí apod.) Na závěr píše, že „ekogramotnost jako složka vzdělání se týká celého člověka, nejen jeho intelektu.“

Capra(1997) vysvětluje, že proto, „abychom pochopili principy ekologie, musíme změnit, způsob, jak vnímáme svět a jak myslíme. Musíme se naučit začít myslet ve vztazích, v kontextu. Tento způsob myšlení je znám jako systémové myšlení.“ Rovněž uvádí, „že v rámci snahy vybudovat udržitelnou společnost se můžeme poučit od ekosystémů, které jsou takovými trvale udržitelnými společnostmi rostlin, zvířat a mikroorganismů. Abychom se to naučili, musíme se naučit základním principům ekologie – jazyku přírody. Je třeba, abychom se naučili eko-číst.“ (Capra, 1997) Systémové myšlení podle Capra souvisí v integrovaném chápání učebního procesu. K tomu slouží přístup zvaný „projektové učení“, které dává prostor k vytváření zkušeností a spolupodílení se. Dále udává , „že ekogramotnost zahrnuje tři části : pochopení principů ekologie, systémové myšlení a využití principů ekologie a systémového myšlení jako rámec a jazyk pro systematickou reformu školství.“ (Capra, 1997).

1.3. Vývoj pojetí ekologické/environmentální výchovy

Jak již bylo řečeno, jedním z cílů této výchovy je utváření vztahů člověka k přírodě. Ty mohou být na různé úrovni a různě hluboké. Aby dále nedocházelo k devastaci přírody a životního prostředí, je nutné změnit tento dosavadní vztah člověka k ní. Ten se postupně vyvíjel různými směry, jak uvádí Průcha (2009).

1.3.1. Výchova vztahu k přírodě

„Cílem výchovy bylo utváření pozitivního vztahu k rostlinám a zvířatům, respektování všech forem života.“ (Průcha, 2009) Tato výchova byla naplňována běžnými způsoby trávení volného času, jakou jsou různé pěší a turistické túry, výlety, vycházky mimo město nebo pobyty na venkově. Během první republiky se vývoj výchovy vztahu k přírodě odrážel i v umělecké tvorbě pro děti, v čítankách, kresbách i

dětské literatuře. Znamé je v tomto směru dílo Votavy (1931), Karban (1935) nebo Z. Kriebela (např. 1925,1930). Ten již dokonce používá termín „ekologické pozorování“ a klade důraz na jeho využití v nejbližším okolí jako je blízký les, louka, stráž u školy, sad apod. (Průcha, 2009)

1.3.2. Výchova k ochraně přírody

O tomto pojetí můžeme mluvit v období po 2. světové válce. Byla především zaměřena na ochranu vzácných a ohrožených rostlin, živočichů a částí krajiny. Byla rovněž charakterizována „jako veškeré poznávání přírody ve smyslu základní biologické složky životního prostředí člověka, vedení v duchu správného nakládání s ní“ (Čeřovský 1970 in Průcha 2009). Toto pojetí se podle Průchy (2009) stává předstupněm pozdějšího vývoje výchovy k ochraně přírody, která kromě živých organismů zahrnuje i jejich prostředí.

1.3.3. Výchova k čistému prostředí

Postupem času díky zásahu lidské ruky a civilizačního vývoje, který má za následek různé ekologické krize, havárie, postupné znečišťování vody a zhoršení kvality ovzduší, se přistupuje na školách k programu výchovy k čistému a estetickému prostředí. „Cílem byl rozvoj uvědomělosti veřejnosti ve vztahu ke kvalitě vody, ovzduší, potravin, kvalitě (znečištění) životního prostředí.“ (Průcha, 2009)

1.3.4. Výchova k péči o životní prostředí, ekologická/environmentální výchova

Počátek této etapy se datuje začátkem 70.let. V podstatě jde podle Průchy (2009) o spojení třech předcházejících etap, jehož cílem je výchova k ochraně a tvorbě životního prostředí. Tbiliská konference (1977) vymezila tuto výchovu k péči o životní prostředí jako „proces, ve kterém si jedinec i společnost uvědomují prostředí a jeho biologické, fyzikální a sociálně kulturní komponenty a osvojí si poznatky, hodnoty, schopnosti, dovednosti a vůli individuálně i společensky přispívat k řešení současných i budoucích problémů prostředí.“ Jako nový termín se na začátku 80.let začíná používat ekologická výchova. Má širší komplexní pojetí a zasahuje i do jiných oblastí. Od r. 2004 se stává součástí kurikulárních dokumentů jako průřezové téma.

1.3.5. Výchova pro (trvale) udržitelný rozvoj

Tento pojem je prosazován v současné době ve světě. Můžeme jej chápat jako „propojení ekologické výchovy s pochopením sociálních, ekonomických, kulturních a dalších zákonitostí vývoje společnosti.“ (Průcha 2009) S touto teorií úzce souvisí i pojem globální výchova. Hartl (2009) uvádí termín globální jako celkový, souhrnný, celosvětový. Průcha, Walterová, Mareš (2009) globální výchovu chápou jako výchovu k trvale udržitelnému rozvoji života na zemi. Je to přístup ve výchovně vzdělávací práci, který podporuje porozumění a pochopení přírody a společnosti na celém světě. Jejím filozofickým východiskem je systémové chápání světa. Zahrnuje učení a řešení celosvětových problémů v oblastech ekologie, kultury, techniky, ekonomiky i společnosti jako takové, chápání souvislostí a odpovědnosti za problémy, které přesahují hranice států. Jiný zdroj říká, že „globální výchova vychází ze systémového pojetí výchovy – z výchovy jako cílevědomého rozvíjení uceleného, uvědomělého, aktivního a tvůrčího vztahu člověka ke světu, tj. přírodě, společnosti o k sobě samému.“ (Horká, 2000) Globální výchova je úzce spjata s myšlenkami, principy a konkrétními úkoly.

Josef Vavroušek ve svém vystoupení na společném zasedání Etické pracovní skupiny a Komise pro environmentální právo na Valném shromáždění IUCN – Světové unie na ochranu přírody v Buenos Aires dne 20. ledna 1994 řekl: „trvale udržitelný rozvoj nebo snad přesněji způsob života – je zaměřen na hledání harmonie mezi člověkem a přírodou, mezi společností a jejím životním prostředím tak, abychom se co nejvíce blížili k ideálům humanismu a úcty k životu a přírodě ve všech jejích formách, a to v různých časových horizontech. Je to způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy každého jednotlivce a jeho odpovědnosti vůči jiným lidem i přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči dalším generacím. Měli bychom přijmout zásadu, že svoboda každého jednotlivce končí nejen tam, kde začíná svoboda druhého, ale také tam, kde dochází k ničení přírody. Žijme tak, abychom při uspokojování svých potřeb neomezovali práva těch, co přijdou po nás.“ (Literární noviny č.49. 1993; in Skýbová, 2009)

Podle Zelenky je trvale udržitelný rozvoj „takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachová možnost uspokojovat jejich základní potřeby a současně

nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“ (Zelenka, 2000) Leblová (2012) chápe výchovu k udržitelnému rozvoji jako „odmítnutí konzumu a přijetí zdravého životního stylu. Předpokládá široké a hluboké pochopení zákonitostí vývoje společnosti v oblasti sociální, ekonomické, kulturní...“

2. ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

2.1. Specifika předškolního vzdělávání

Cíle environmentální výchovy jsou platné pro všechny stupně vzdělávání. V předškolním věku je však vzdělávání v této oblasti velice specifické vzhledem k věkovým zvláštnotem. Tudíž i obsah, metody a formy vzdělávání této věkové skupiny mají svoje specifika. „Předškolní vzdělávání se maximálně přizpůsobuje vývojovým, fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny a dbá, aby tato vývojová specifika byla při vzdělávání dětí v plné míře respektována.“ (RVP PV, 2004) Je tedy důležité, aby předškolní vzdělávání nabízelo prostředí, ve kterém se dítě může cítit a projevovat přirozeně a dětsky. Toto prostředí by mělo být vstřícné, pozitivní, bezpečné, mělo by dětem poskytnout prostor pro samostatnost a dostatečné množství aktivit. Zároveň by mělo brát zřetel na individuální či specifické potřeby a možnosti jednotlivých dětí. Ty je nutné nejdříve rozpoznat a dále pak vycházet z aktuálního stavu dítěte a sledování jeho vzdělávacích pokroků. To především umožňuje „vzdělávat společně v jedné třídě děti bez ohledu na jejich rozdílné schopnosti a učební předpoklady.“ (RVP PV, 2004)

K tomuto vzdělávání je nutné uplatňovat odpovídající metody a formy práce. Jak uvádí RVP PV (2004) jsou vhodné metody prožitkového a kooperativního učení hrou a činnostmi dětí, které jsou založeny na přímých zážitcích dítěte, podporují dětskou zvědavost a potřebu objevovat, podněcují radost dítěte z učení, jeho zájem poznávat nové, získávat zkušenosti a ovládat další dovednosti. Veškeré aktivity by měly probíhat formou hry. Dále RVP PV klade důraz na situační učení založené na vytváření a využívání situací, které poskytují dětem praktické ukázky životních situací, a na spontánní sociální učení, jež je založené na principu přirozené nápodoby. Veškeré spontánní a řízené činnosti by měly být vzájemně provázané a rovnoměrně zastoupené. Řízené aktivity, čili didakticky vedené činnosti můžou probíhat hromadně, v malých skupinách nebo individuálně. Vzdělání v předškolním zařízení by mělo probíhat na základě integrovaných bloků nabízející dítěti vzdělávací obsah v přirozených souvislostech, vazbách a vztazích. Obsah bloků by měl vycházet ze života dítěte, být

pro ně smysluplný, zajímavý a užitečný. (RVP PV, 2004) Dítě získává nejenom izolované poznatky ale komplexní zkušenosti – kompetence. V praxi je environmentální výchova realizována nejenom prostřednictvím integrovaných tematických bloků ve vzdělávání, ale různými výukovými programy v rámci aktivit ekologicky zaměřených organizací a ekologických center, různých pobytových akcí a prostřednictvím projektů. Státní program Environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, který byl přijat vládou v roce 2000 a k němuž byl vydán akční plán na léta 2010-2012 s výhledem do roku 2015, používá pro svůj program zkratku EVVO. (Leblová, 2012) EVVO je školní program skládající se ze strategického a ročního plánu. Může zahrnovat veškeré předtím zmiňované programy. Jeho hlavní složkou je přímé učení ve venkovním terénu.

Dále je nutné brát v úvahu specifické věkové zvláštnosti. Dítě je v tomto věku velice aktivní a tak veškeré činnosti jsou provázány či provázeny pohybem. Spojení pohybu s poznávacími činnostmi nebo pohybu s literárním textem pomáhá dítěti k zapamatování a leckdy i snadnějšímu vyjadřování a vybavování. Činnosti vybízející k aktivitě jsou dětmi více akceptovány a vyhledávány a podněcují větší zájem o další poznávání. Dalším specifickým znakem je citovost. Utváření jakéhokoliv vztahu probíhá přes emocionální citění a prožívání a tak i předškolní vzdělávání zahrnuje tuto oblast. Skrze příběhy, pohádky, různé situace a prožitky si dítě uvědomuje své emoce a učí se je pojmenovat. Při realizaci předškolního vzdělávání je rovněž nutné brát zřetel na délku soustředění. Ta je v předškolním věku nízká a tak je vhodné i jednotlivé činnosti střídat, měnit a přizpůsobovat.

2.2. Činitele ovlivňující vývoj dítěte v předškolním věku

Dítě předškolního věku se samo o sobě ještě nedokáže bránit a tudíž je o to více a citlivěji vystaveno působení prostředí, ve kterém vyrůstá, a lidí, kteří jej obklopují. Největší vliv na vývoj dítěte má samozřejmě rodina, která dává základy utváření hodnot a postojů dítěte. Dalším činitelem, které dítě do značné míry ovlivňuje je samozřejmě mateřská škola. Institut určený pro děti ve věku 3-6(7) let poskytuje dítěti prostředí, kde má možnost se konfrontovat se svými vrstevníky a zprostředkovává dětem různé sociální situace, se kterými se v rodině nesetká. Dítě se postupem času učí řešit drobné sociální situace, učí se vnímat vrstevníky kolem sebe i s jejich pocity, stavy a projevy. Zároveň hlouběji poznává samo sebe a je nutné naučit se sžít s kolektivem a být každý den v určité interakci s ostatními, ať už vrstevníky nebo jinými dospělými. Na vývoj dítěte samozřejmě mají vliv i jiní činitelé, jako jsou média, hromadné sdělovací

prostředky, zájmové aktivity a veškeré prostředí, ve kterém se dítě pohybuje. Předškolní zařízení zaujímá však značné místo a je zde bohatý prostor pro ovlivnění osobnostního vývoje dítěte, neboť je zde dítě odborně vedeno. Vzhledem k tomu, že většina rodin se chová velice nešetrně a děti mají pramalou možnost se s přírodou seznámit, hraje environmentální výchova v mateřské škole velice důležitou roli.

2.2. 1. Nedirektivní přístupy ve výchově

Pozitivně laděné zdravé prostředí, přátelský kolektiv a vstřícnost dospělých v raném věku dává šanci, že z dítěte jednou v budoucnosti vyroste šťastná, vyrovnaná a plodná osobnost, jak uvádí (Jančaříková, 2010). K tomu, aby z dítěte vyrostla šťastná a vyrovnaná osobnost je zapotřebí vhodných přístupů. Nedirektivní přístupy, jež jsou orientovány na osobnost člověka, je však nutné naplňovat v plné míře, všechny najednou. A to jak ze strany rodiny, tak ze strany učitelek, uvádí Koťátková (2008) Jeden z přístupů je akceptace, přijetí člověka s porozuměním a bez podmínek: bez předsudků a odmítání odlišností. Dalším v pořadí je empatie, vcítění se do prožitků druhého, porozumění stavu, ve kterém se právě druhý nachází a přijetí jej v danou chvíli. Autenticitou rozumíme nic nepředstírající projevy a chování, nesnažit se ze sebe dělat něco jiného, být pro své okolí čitelný ve svých projevech. Tyto tři nedirektivní přístupy jsou základem pro osobně orientovaný rozvoj dítěte. S ním úzce souvisí rovněž responsabilní přístup k dítěti. „Responsibilita je vnímání a respektování potřeb dítěte a přizpůsobení pedagogického působení těmto potřebám. (Jančaříková , 2010)

2.2.2. Formální a neformální vzdělávání

Podle Jančaříkové (2010) vzdělávání v této oblasti neprobíhá pouze cíleným působením, čili formálním vzděláváním. Probíhají zde i aktivity a činnosti bezděčné, při kterých se děti učí nápodobou a to nejen učitelek, se kterými se denně setkávají v mateřských školách, ale i od ostatních lidí kolem sebe, ať už jsou to rodiče, prarodiče, vedoucí různých zájmových kroužků, sourozenci, vrstevníci a v neposlední řadě i od přírody samotné. Úkolem nás dospělých je stát se průvodcem dítěte na cestě za poznáním, ne mu cestu vytyčit a stanovit úkoly. Především ze stran pedagogů by měla být aktivována a dostatečně motivována touha svět hlouběji poznávat, porozumět tomu, co se v jeho okolí a bezprostřední blízkosti děje. Nabídka různých situací, příležitostí a vhodná úprava prostředí podněcuje dítě k přemýšlení, zkoumání, pozorování, chápání a porozumění okolního světa. K tomu, aby veškerá snaha byla funkční, je nutná

spolupráce. A nejen mateřské školy a rodičů, ale i například s dalšími středisky poskytující programové nabídky v oblasti environmentální výchovy, jak uvádí Jančaříková (2010).

2.3. Cíle a obsah environmentální výchovy v RVP PV

Nejenom pozorování, zkoumání a poznávání přírody samotné, ale rovněž utváření vztahů k přírodě, podpora zájmu o její ochranu a snaha jí pomoci, jsou cílem environmentální výchovy. Nestačí jenom mít přírodu rád, radovat se z její krásy a přitom vést marnotratný a nešetrný život. Mít k něčemu vztah znamená umět mu pomoci, nabídnout pomocnou ruku a především chovat se tak, abych zbytečně to, co mám rád, neohrozil. Postoje a hodnoty si člověk utváří právě v předškolním věku. Další oblastí je problematika zdraví a zdravého životního stylu, který rovněž spadá pod obsah environmentální výchovy a který je úzce spjat s výchovou k udržitelnému rozvoji. Je dobré, když se předškolní dítě seznámí s koloběhem vody a ví, jaké formy tato voda má, kde ji najít, k čemu všemu ji využít, proč je třeba, aby nám na zemi zůstala co nejvíce čistá a proč je dobré s ní šetřit. Zrovna tak by dítě mělo získat povědomí o tom, co je přírodní a co ne, s čím si příroda sama poradí a s čím ne. Třídění a recyklace odpadů je prioritní otázkou dnešní společnosti a proto je na místě seznamovat děti s touto problematikou, aby si alespoň částečně uvědomily dopad chování nás všech. Ještě mnohem důležitější je mít povědomí o tom, že když já budu ten, kdo plýtvá a znečišťuje, budu se muset sice v určitých věcech omezit, ale ti, co přijdou po mě, budou na tom ještě hůř. Stačí uspokojit své potřeby natolik, aby následně mohly být uspokojeny i potřeby těch ostatních, aniž by kdokoliv strádal. Vést děti předškolního věku k šetrnému a ohleduplnému způsobu života je tedy vkladem pro další generace.

Environmentální výchova je součástí současného všeobecného vzdělávání. Jak již bylo uvedeno v úvodu, je zaměřená na poznávání přírody a životního prostředí, na utváření postojů a rozvoj šetrného a odpovědného jednání. „Záměrem vzdělávacího úsilí předškolního pedagoga v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.“ (RVP PV, 2004) Podnítit v dítěti touhu po poznání okolního světa a to především v oblasti přírody, je základním cílem prováděné environmentální výchovy v

mateřské škole. Jak už je výše uvedeno, tato oblast, čili záměry i dílčí výstupy v oblasti environmentální výchovy, jsou stanoveny především v páté oblasti RVP PV Dítě a svět. Není však podmínkou, že pouze tato oblast se zabývá environmentální výchovou. Ta naopak prolíná všemi ostatními oblastmi a plnit jejich cíle a záměry tematicky zaměřené a směřované do přírodního prostředí. Vždyť i šišky se přece dají počítat a stromy malovat, nebo cvikem na uvolnění ruky vytvářet pelíšky pro zvířátka, pomocí zvířecích zvuků trénovat mluvidla a v rámci rozumových činností se naučit pojmenovávat například květiny, se kterými se setkáváme při pobytu venku. Pouhé poznatky z této oblasti a touha po poznávání ale není jediným cílem. Nemalý důraz je kladen na utváření „hlubokého a trvalého vztahu k přírodě, který se později přemění v dovednost poznat v životním prostředí dysfunkce a (ještě později) v chuť přírodu aktivně chránit.“ (Jančaříková, 2010) V rámci všestranného rozvíjení klíčových kompetencí v oblasti environmentální výchovy jde tedy o „motivaci a poskytnutí příležitostí k dosažení znalostí, dovedností, postojů a návyků k ochraně a zlepšování životního prostředí, k utváření hierarchie životních hodnot slučitelných s udržitelným rozvojem, k smysluplnému jednání a tvořivosti ve prospěch životního prostředí, k udržitelnému způsobu života a k udržitelným vzorcům chování jednotlivců, skupin i společnosti jako celku. (Leblová, 2012)

2.4. Podmínky environmentální výchovy v mateřské škole

2.4.1. Věcné – materiální podmínky

Důležitým činitelem, který ovlivňuje působení v oblasti environmentální výchovy, je prostředí, ve kterém se dítě pohybuje. A to nejen prostředí vnitřní, ale především venkovní. „Obklopme děti správnými a krásnými věcmi“ píše Jančaříková (2010). Pokud učitelka odmítá a vyhazuje šišky, které si dítě přinese z vycházky a nechce si je ve třídě vystavit s tím, že na třídě udělají nepořádek a nahradí šišky uměle vyrobeným kýčem, který dětem příliš moc neřekne, těžko vytvoří dostatečné prostředí pro plnění cílů environmentální výchovy. Vždy se dá najít kompromisní řešení a proč si i prostředí třídy nenazdobit kouskem přírody, se kterým se dá i následně pracovat dále. I hračky je možné vybírat dle různých kritérií. Podle Jančaříkové (2010) je rozhodně vhodnější menší počet hraček, ale kvalitních, podporujících u dětí například fantazii, motorickou zručnost, touhu po poznání, které svým způsobem aktivizují, než přemíra umělohmotných hraček s nízkou trvanlivostí, které děti nepříliš motivují a rozvíjejí.

Nedílnou součástí je pěstování květin či jiných rostlin na třídách nebo chování drobného zvířectva, jako jsou různí křečci, králíci či morčata, jelikož „přítomnost rostlin a živočichů zlepšuje psychosociální klima třídy a umožňuje rozvoj celé řady klíčových kompetencí.“ (Jančaříková, 2010)

Ještě větší důraz je však kladen na venkovní prostředí, ve kterém je realizace environmentální výchovy ideální. Na školní zahradě kromě herních prvků a ploch by měla být v nemalé míře zastoupena flóra. Keře a stromy, travní rostliny a někdy i květinové a bylinkové záhony, to vše je dostatečným prostorem pro pozorování, zkoumání a objevování. Další místa či různé biotopy jsou vázány na polohu, umístění a možnosti jednotlivých předškolních zařízení. Pokud je to jen trochu možné, běžně v městských školkách bývá dostupný park či nějaký kousek louky, často rybník, potůček nebo i řeka. Ty, které mají více štěstí, mohou využívat i pole, hory či jeskyně. I kousek neposekané trávy v rohu školní zahrady skýtá nebývalé množství různých živočichů a rostlin vhodných k pozorování a zkoumání. Pro městské děti i sídliště, které je starší a je alespoň částečně osazené zelení, může poskytnout dětem nemalá překvapení. Není výjimkou, že i některé druhy zvířat se usadily v blízkosti lidských obydlí, neboť zde snadno získávají potravu a to po celý rok. Vidět mezi paneláky létat sojky, straky, kosy, vrabce, holuby a spoustu dalších ptáků, nebo zahlédnout veverka, není velký problém. Někdy stačí jen popojít kousek dál mezi zahrady, kde pro změnu je šance zpozorovat některá domácí zvířata, většinou psi, kočky, slepice a občas i králíky. Realizaci environmentální výchovy ve venkovním prostředí doporučuje i výše zmiňovaný dokument EVVO. V rámci tohoto programu jsou zařazeny i výukové programy středisek ekologické výchovy, vzdělávací programy muzeí, zoologických zahrad, školní ekologické projekty, školní zahrady a poznávání okolního prostředí v regionu. (Leblová, 2012)

2.4.2. Psychosociální podmínky – nedirektivní přístupy

Základem pro realizaci environmentální výchovy jsou především již výše jmenované nedirektivní přístupy. Jančaříková (2010) chápe responsibilitu jako zvlášť důležitou, „protože poskytuje nejen vhodné prostředí pro dítě, ale zároveň mu sděluje, že právě tak (citlivě, vhodně) se ono má chovat k mladším nebo slabším dětem a také k různým živočichům.“ Stejně tak má vliv na vnímání přírody empatická reakce či akceptace. Člověk, který je schopen brát ostatní se vším všudy, zvládne přirozeně brát i

například zástupce hmyzu, jako nedílnou součást prostředí, které nás obklopuje. Není třeba dostávat hysterický záchvat z ošklivého pavouka v rohu pokoje, když víme, že i tento malý živočich má nárok na své místo na zemi a že je v podstatě i svým způsobem užitečný.

Nejdůležitějším obdobím k utváření vztahů k přírodě je označován předškolní a mladší školní věk. Dítě se v tomto věku chová převážně intuitivně a přírodu nechápe jako mrtvý objekt ale propůjčuje jí lidské rysy. Má značnou vizuální představivost a s postupem času osvojeným pojmům a obrazům porozumí a pochopí souvislosti mezi nimi, příčiny a následky. Žije převážně tím, co se děje nyní a vše vnímá všemi smysly. Děti potřebují aktivitu, střídání činností a touží po samostatném hledání, bádání a experimentování. Jejich učení probíhá převážně nápodobou. V předškolním věku se rovněž utváří základy svědomí, které vzniká jako výsledek rozporu mezi tím, co samo chce, a požadavkem autority, tedy učitelky nebo rodiče. Postupem času vzniká tzv. autonomní svědomí či morálka, která se vyznačuje samostatností v posuzování situace. Tato psychologická hlediska jsou východiskem pro realizaci environmentální výchovy v předškolním věku. (Leblová, 2012)

3. HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

3.1. Evaluace

Hodnocení čili evaluace znamená „zjišťování, porovnávání a vysvětlování dat charakterizující stav, kvalitu, efektivnost vzdělávací soustavy.“ (Průcha, 1995) V RVP PV se uvádí, že evaluaci chápeme jako „proces průběžného vyhodnocování procesu vzdělávání (vzdělávacích činností, situací, podmínek) a jeho výsledků, který je realizován systematicky a pravidelně a jehož výsledky jsou v praxi smysluplně využívány.“ (RVP PV, 2004) Proto, abychom k jakékoliv evaluaci mohli přistoupit, je třeba stanovit si základní pravidla, či postup, a určitá kritéria, podle kterých budeme hodnotit. Evaluace programů environmentální výchovy souvisí s efektivitou, tedy hodnocením, do jaké míry dosáhl program splnění svých plánovaných výstupů. Kirkpatrick (in Činčera, 2010) uvádí čtyři úrovně evaluace. Jako první hodnotíme míru spokojenosti s programem, čili úroveň reaktivní. Dále hodnotíme úroveň učení, posun sledované skupiny ve znalostech, dovednostech a postojích. Jako třetí je rovina transferu, ta zahrnuje veškeré změny v chování sledované skupiny v důsledku absolvování programu. A jako poslední je sledování dopadu, nebol-li efektu změn chování účastníků na jejich prostředí a komunitu.

V mateřské škole hodnotíme především výsledky pozorování, ať už spontánního nebo záměrného. Sledujeme především projevy dětí, to, co dítě dělá, co může učitelka postřehnout, činnosti, kterými se dítě zabývá a různé projevy, které vypovídají o prožívání dítěte. K pozorování je třeba přistupovat bez předpojatosti a jakéhokoliv očekávání, aby výsledky pozorování nebyly zkreslené. Vhodné je rovněž porovnání vlastních výsledků pozorování s pozorováním ostatních pracovníků nebo nejlépe i s rodiči. Před zahájením záměrného pozorování je důležité si předem stanovit: koho a kdy budeme pozorovat, vytvořit si určitý plán a organizaci; co potřebujeme zjistit a jak budeme pozorování zaznamenávat a zpracovávat. Pozorování lze provádět během veškerých činností v rámci organizace dne. Mnoho nám napoví ranní rituály a především volná hra. Do spontánní hry dítě promítá vlastní pocity, postoje i zkušenosti. Během řízených činností je možné sledovat veškerý vývoj dítěte (motorický, kognitivní,...) Vhodnou příležitostí k pozorování jsou i různé mimořádné situace, akce a nečekané události. Pro vyhodnocení úrovně jednotlivých schopností je možné využít

různých úkolů a situací, které dítě řeší. Při vyhodnocování je třeba brát v úvahu některé faktory, které mohou ovlivnit náš úsudek. Jedním z nich je prostředí, ve kterém se dítě pohybuje. Příznivá atmosféra, harmonické a pohodové prostředí, bude mít rozhodně pozitivní vliv na chování a projevy dítěte a tudíž i na jeho výsledky ve vzdělávání. Dalším důležitým faktorem je rodina, rodinné prostředí a především životní styl rodiny. Pokud je výchova příliš uvolněná a dítě není navyklé na určitý režim a řád, který je v mateřské škole dodržován, bude dítě přirozeně zmatené a frustrované a bude docházet k častějším konfliktům a kolizím. Roli zde hraje i dosavadní zkušenost dítěte v oblasti sociálních vztahů. Dítě, které nemá zkušenosti s pobytem v dětském kolektivu, se učí spolužit s ostatními, přizpůsobit se, respektovat se navzájem, soucítit, řešit situace. V neposlední řadě má vliv i samotná osobnost pedagoga.

Pozorování je nutné určitým způsobem zaznamenat. Pozorovatel si vede písemné záznamy, ať už o projevech celé skupiny nebo jednotlivců. K tomu slouží záznamový arch pro sledování rozvoje a učení dítěte, do nichž se zaznamenává datum pozorování a jednotlivé projevy se ohodnotí číselnou stupnicí. V rámci environmentální výchovy lze posuzovat např. tyto oblasti: orientuje se bezpečně v běžném životě; je zvědavý, má své zájmy a projevuje je; je aktivní a podnikavý; všímá si změn a dění v nejbližším okolí; umí přijmout změnu a přizpůsobit se; chová se ohleduplně a šetrně k věcem i přírodě. Jako kritéria k hodnocení lze použít konkrétní cíle environmentální výchovy, za předpokladu, že jsou pozorovatelné. Důležité je všimnout si toho, jak děti těchto cílů dosáhly a do jaké míry byly splněny.

4. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

4.1 Cíle

Hlavním cílem celého výzkumného šetření je prokázat účinnost cíleně prováděné environmentální výchovy na utváření ekogramotnosti dětí předškolního věku. V rámci ekogramotnosti bylo sledováno, jak se vyvíjí:

1. chování a jednání dětí v přírodě,
2. zájem dětí o přírodu, o pobyt v ní,
3. zájem aktivně přírodu chránit a svým chováním a jednáním jí pomáhat a nikoliv ničit,
4. poznatky o přírodě a o činnosti lidí ve vztahu k přírodě.

4.2 Metodika

Výzkumné šetření probíhalo po dobu 7 měsíců od poloviny dubna 2011 do poloviny ledna 2012. Vzhledem k tomu, že tato doba byla přerušena zčásti podzimními prázdninami, svátky, vánočními svátky, různými akcemi a divadly mimo obor environmentální výchovy, reálná doba výzkumného šetření byla půl roku.

Byl vytvořen půlroční ekologicky zaměřený program, který zasahoval do dvou školních roků a tudíž dvou třídních vzdělávacích programů. Byl vypracován vstupní a závěrečný tematický celek, jehož cílem bylo zjištění orientační úrovně povědomí předškolních dětí o světě přírody na počátku výzkumného šetření a porovnání úrovně po ukončení. Pro období výzkumného šetření byl vypracován a realizován Třídní vzdělávací program složený z šesti integrovaných tematických celků zaměřených na environmentální výchovu. Data byla získávána metodou pozorování, rozhovoru a částečně také analýzou edukačních produktů.

4.2.1 Přímé zúčastněné pozorování

Z cílů výzkumného šetření a zároveň hlavních cílů environmentálního programu vycházejí **hlediska pozorování**:

- 1.) znalosti a povědomí dětí o přírodě
- 2.) poznatky o lese a životě v něm
- 3.) poznatky o vodě, její podobě, životě v ní a kolem ní a její užitečnosti,
- 4.) zájem dětí o poznávání, zkoumání a pozorování přírody,
- 5.) bližší poznatky o některých druzích živočichů,
- 6.) vztah k životnímu prostředí a snaha chránit přírodu a pečovat o ní,
- 7.) šetrné chování dětí v přírodě a k ní

4.2.2. Strukturovaný rozhovor

Na počátku i na konci výzkumného šetření byl proveden strukturovaný rozhovor s vybraným vzorkem deseti dětí. Otázky se týkaly přírody a znalostí o ní. Dětem byly kladeny vybrané otázky individuálně, jejich odpovědi byly písemně zaznamenány před zařazením cílené environmentální výchovy do výchovně vzdělávací práce na třídě a po půl roce cíleného rozšířeného působení v této oblasti. (příloha č.14)

Rozhovor, výchozí tematický celek i TVP je zaměřen na téma: Les.

4.3 Charakteristika výzkumného souboru

Naše třída je součástí čtyřtřídní Mateřské školy Sluníčko v Klatovech, nacházející se v lokalitě sídliště Pod Hůrkou nedaleko vlakového a autobusového nádraží. Lesopark Hůrka, který se stal působištěm mého záměru, se nachází cca. 15 minut chůze od školky a je to vrch vysoký zhruba 400 metrů nad mořem s hrádečkem na vrchu, s kostelem, hřbitovem a malým soukromým rančem, bohatý na vegetaci listnatých i jehličnatých stromů a širokou spleť cest. Třída má trvale sníženou kapacitu dětí vzhledem k hygienickým podmínkám a zařazení v letošním školním roce dvou integrovaných dětí, zapsaných na výjimku je 24 dětí. Na třídě působí dvě učitelky a asistentka pedagoga. Třída má složení heterogenní, navštěvují ji děti v rozpětí 3- 6(7) let, z toho je jeden 4-5 letý chlapec s integrací pro ADHD, bezúčelnou aktivitu a vteřinovou pozornost a jedna dívka s odkladem školní docházky s integrací pro fenylketonurii a celkový opožděný vývoj včetně řeči.(foto třídy příloha č. 17 obr.18) Pro rozhovor bylo vybráno 10 dětí ve věku 4-5 let, u kterých jsem předpokládala, že budou třídu navštěvovat i v dalším kalendářním roce. V letošním školním roce jsou tyto děti předškoláci nebo budou během příštího školního roku. Většina z nich bydlí ve

městě, dvě děti na vesnici, kde chovají domácí zvířata (pes, kočka). Městské děti většinou doma žádné zvířátko nemají.

4.4 Realizace programu a průběžné hodnocení

4.4.1. Vstupní tematický celek

Celek byl realizován v průběhu jednoho týdne a doplněn nadstandardní akcí Den lesa pořádanou městem v rámci Mezinárodního roku lesů. Ukázalo se, že téma les je dětem velice blízké a díky velmi zdařilé akci byly děti vhodně motivovány

Les a život v něm (příloha č. 1)

Cíle : seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije a vytváření pozitivního vztahu k němu ; vytváření elementárního povědomí o širším přírodním prostředí, o jeho rozmanitosti, vývoje a neustálých proměnách ; rozvoj a užívání všech smyslů.

Motivace : povídka „Jarní probuzení“ (viz. Příloha č. 2)

- návrh pro děti : podívat se do lesa, kde se Matýsek narodil

Činnosti a aktivity : viz příloha č. 1

Reflexe: Zaměřila jsem se na **chování a pohyb dětí v lese**. Většina nevšímavě kráčela po pěšinách, někteří sem tam ulamovali větvičky, listy, nebo sbírali klacíky, které pak bez povšimnutí kousek opodál zase odhodili. Většinou měly děti zájem se proběhnout, ale málokdo sledoval dění a okolí kolem sebe. Na planině s výhledem jsme si řekli, **jak se chovat v lese**. Někteří předškoláci reagovali: neběháme, nekřičíme, nelámeme větve, netrháme květiny. Byly to samé negace, tak jsme to zkusili jinak. Proč bychom měli chodit v lese pomalu? To nikdo nevěděl, ale na konec jsme dali dohromady, že proto, abychom si třeba neublížili, nevyplašili zvířátka nebo něco neopatrností neponičili. Z hlasitostí již předškoláci věděli, že bychom všechnu zvěř vyplašili. Dál jsem se snažila děti přivést k tomu, proč bychom neměli lámat větve nebo trhat květiny. Zkuste si představit, že každý, kdo tudy projde, utrhne malou větvičku. Jak by asi ten strom potom vypadal? A ten strom to také bolí, on roste, tudíž je živý. To byla pro děti vcelku nová informace.

U kostelíka, kde rostou především borovice, smrky a duby dostaly děti úkol se kolem sebe dívat a pak nám říci, co všechno kolem sebe viděly. Když už bylo

pozorování cílené, dívat se po zemi a kolem sebe, začaly nacházet spoustu nových objevů. Na otázku, **co zde roste**, padla jednoznačná odpověď: stromy a kytky. Když jsem se zeptala, **kdo v lese žije**, rozvzpomínalo se několik bystřejších dětí: zajíc, sova, veverka, ptáci, nakonec si ještě vzpomněli na srnku. Více zvířátek je již nenapadlo. Úspěšnější už pak byly v poslední otázce, **co se dá v lese najít na zemi**. To měly možnost prakticky vyzkoumat během cesty a našly toho hodně: kůru, mravence, žaludy, šišky, trávu, klacíky, kameny, písek, houbu, brouka atd.

Pozorování stromů je nadchlo. Osahávali jsme kůru borovic, smrku a dubu, každá struktura byla jiná a dětem byl kontakt s kůrou příjemný. Přes bílý papír jsme zkusili frotáž voskovkou, všichni si chtěli vyzkoušet. Hleděli jsme do korun stromů a pozorovali, co všechno stromy mají: kmen, který roste ze země, místy bylo vidět i kořeny, větve, větvíčky, jehličí nebo listy, šišky apod. Pak jsme **porovnávali stromy**, to bylo pro starší lehké: větší, menší, úzký, široký. To jsme měřili tím, že kmen objalo jedno nebo více dětí. Nakonec hra „**Stojí, stojí strom**“ měla velký úspěch, neboť se mohly děti rozběhnout a hledat. Pro velký úspěch jsme druhý den opět mířily do lesa a hru si vyžádaly znovu. (příloha č.15 obr. 4)

O **tvoření lesa z kartonů** byl zájem především u dětí, které mají rády výtvarné aktivity. Měly radost z práce s temperovými barvami. Tento úkol byl čistě dobrovolný, tudíž nebyly zapojeny všechny děti. Vyrobené stromy jsme rozstavěli po třídě a šli jsme se do lesa projít a zkusili jsme si udělat **zvuky lesa**. Bylo to pro děti velice těžké. Dlouho přemýšlely, co by v lese mohly slyšet, museli jsme jim pomoci různé nápovědy pomoci. Děti vymyslely: Kukačka kuká, datel ťuká, veverka skáče, sova houká, zajíc hopsá, vítr fouká. Na tlesknutí jsme zkusili les zapnout. Samotné děti překvapil celkový dojem ze zvuků. Jedna dívka nakonec řekla, že to bylo jako v opravdovém lese.

O **zvířátkách** jsme si povídali v kruhu. Už jsme si připomněli, jak některá zvířátka poznáme podle zvuku, ale jestlipak je poznáte i na obrázku? Rozložila jsem obrázky **domácích a lesních zvířat** do kruhu na koberci a než jsem se stačila zeptat, zda všechna tato zvířátka žijí v lese, už se dvě děti ozvaly, že některá zvířátka v lese nežijí. **Roztřídili jsme zvířátka** na ta, která chováme doma nebo na statku a na zvířátka, která žijí v lese, a všechna zvířátka jsme si pojmenovali. Tuto činnost starší děti zvládly vcelku bez problémů. Nakonec jsem rozložila kartičky s deseti nakreslenými lesními zvířátky na koberec a k nim dalších deset kartiček, kde byla

nakreslena v kruhu potrava, kterou tato zvířátka jí. Povídali jsme si o tom, **co asi které zvířátko má rádo** a zkoušeli jsme vždy utvořit dvojice. To bylo pro děti velice těžké. Poznaly, že veverka jí oříšky a zajíc trávu. Ostatní už nevěděly. Novou informací bylo, že některá zvířátka se živí jinými zvířátky jako třeba liška, která si chytí bažanta nebo sova, která chytá myši. Vysvětlili jsme si, že některá zvířata jsou dravci a že si k jídlu chytají kořist, jiné drobné zvířátko. Některá že zase jí plody a trávu. Byly to pro děti zcela nové informace. Nakonec jsme se potřebovali trochu hýbat, tak jsme si kartičky otočili obrázkem dolů a na básničku jsme šli lesem mezi kartičkami. Na konci každý sebral jednu kartičku a **hledali jsme k sobě dvojici zvířátko a jeho jídlo**, tím jsme si v pohybu zopakovali nové poznatky. Když jsme hráli hru poprvé, bylo to pro děti velice těžké, jednak se musely orientovat v prostoru, rozhodnout se, jestli mají na kartičce zvířátko nebo potravu pro zvířátko a pak najít dvojici. Když se hra opakovala, již se pomalu zrychlovalo hledání, děti si už pamatovaly a věděly, co mají dělat. I na pracovním listě zvládly děti správně přiřadit potravu ke zvířátkům. (příloha č.16 obr.7)

Při **hře Na lišky** bylo cílem zopakovat si základní barvy (žlutá, červená, modrá, zelená). Z kuželek (lahví od zákysu) jsme si udělali barevný les. Děti „lišky“ běhaly po lese na píseň „Běží liška k Táboru“, a když jsem dozpívala, řekla jsem jednu barvu a děti hledaly strom této barvy. Od jedné barvy byly vždy tři nebo čtyři stromy, takže bylo nutné, aby se děti mezi sebou domluvily a u jednoho stromu se mělo možnost schovat více lišek. Některé malé děti bloudily a barvy ještě nepoznaly. V této situaci dvě děti napadlo, že na ně zavolají a přivedou je ke správnému stromu. Při opakování se již stejně zachovalo více dětí, bylo patrné, jak jsou ochotny pomoci a jak je tato hra posunula k prosociálnímu cítění. Když jsme tuto hru druhý den opakovali, neboť si ji děti vyžádaly, rozházela jsem mezi stromy různé odpadky. Děti si sedly na lavici a zakryly oči. Řekla jsem dětem, že do našeho lesa zřejmě vstoupil nějaký kazisvět a že nám zde zanechal něco, co do lesa nepatří a jestli by věděly, co s tím. Jedna z dívek řekla, **že les uklidíme**. Ptala jsem se, kam to všechno dáme. Řekla, že do popelnice. Jeden z chlapců si všiml pet lahve a vykřikl, že flašku dáme do kontejneru. Na základě této věty jsem se otázkami snažila děti přivést k tomu, zda vše dáme do jednoho kontejneru, nebo zda je třeba odpadky nějak třídit. Rozložili jsme si barevné papíry (žlutý, modrý, zelený a černý) po koberci, představovaly nám kontejnery a popelnici. Zkusili jsme všechny **odpad z lesa posbírat a správně roztřídit**. Bylo to velice těžké, bezpečně poznaly jen pet lahev do žlutého kontejneru, že je to plast. Kelímeček od

jogurtu, igelitovou tašku a pytlík už nevěděly. Potom ještě zvládly noviny do modrého na papír, ale papírový kapesníček, krabičku od sýrů a čaje by už vyhodily do popelnice. Jen jedna z předškolaček věděla, že do zeleného se vhazuje sklo, to už pak různé skleničky zvládly. Bylo to velice těžké a myslím si, že většina dětí doma odpad vůbec netřídí.

Na závěr jsem dětem nabídla, že si mohou vyrobit na třídě les samy. **O práci s přírodním materiálem** byl ze strany dětí velký zájem. Do připravené krabice jsem dětem pomohla naaranžovat mech a pak už jsme je s kolegyní jen usměřovaly. Děti s velkou chutí pracovaly a byly velice brzo hotovy. Les se stal součástí třídy a po celou dobu výzkumného šetření byl doplňován poklady z vycházek a výletů. (příloha č.15 obr. 5,6) Protože děti při stavbě občas přivoněly ke kůře nebo jehličí, doplnila jsem ještě poznávání lesa po čichu. Do mističek jsem dala kousek čerstvého mechu, od kolegyně jsme vyprosili trochu sena, z domova jsem od dědovo pily přinesla trochu pilin a do poslední mističky jsem rozemnula jehličí. Nejdříve jsme si posílali mističky a prohlíželi jsme obsah a vždy přivoněli. Potom si děti zkusily oči zavřít, **přivonět k některé z mističek a poznat obsah**. Pro malé děti bylo těžké pamatovat si názvy (piliny, seno, mech, jehličí), tak jenom přičichávaly. Tři děti z předškoláků poznaly a pojmenovaly vše, někteří jen třeba jehličí. Většina dětí ale neznala pojem seno a že je to usušená tráva, ani piliny jako odpad od řezání dřeva. Vůně byly dost výrazné ještě pár dní, děti natolik zaujaly, že si k nim chodily během dalších dnů přičichávat. Pro většinu dětí to byly naprosto nové poznatky a vjemy.

Díky tomuto celku jsem pochopila, nakolik jsou věci, poznatky a vědomosti, které pro mě v jejich věku byly něčím samozřejmým, úplně neznámé, když nemají jako městské děti možnost se s nimi setkat a prozkoumat je. A pokud se s nimi nesetkají, těžko si budou k nim vytvářet nějaký vztah. Uvědomila jsem si, jak je důležité **názorné poznávání, prožití, zkoumání a to i jinými smysly než jenom zrakem**. Děti, které ráno přivezou do školky, odpoledne zase odvezou autem a doma posadí k televizi, mají minimum možností pobýt v přírodě natož ji pak blíže poznat a prozkoumat. Gramotnost takových dětí v této oblasti byla minimální, životní prostředí jim moc neříkalo. Proč tedy jim neumožnit takovéto poznání a zážitky alespoň v mateřské škole, zprostředkovat jim pobyt a kontakt s přírodou, rostlinami, zvířaty, když po nich tolik touží. Bylo vidět, jak některé poznatky byly pro ně naprosto nové a byla patrná touha poznávat hlouběji. **Přiblížit svět přírody, poznat ji blíže, mít možnost zkoumat,**

pozorovat, dívat se kolem sebe, utvářet si vztah k přírodě, umět postřehnout detaily, rozdíly, změny, přizpůsobit se potřebám druhých i přírody a v neposlední řadě mít o ni zájem i o její ochranu a pomoc, to bylo východiskem k mému plánování třídního vzdělávacího programu.

4.4.2 Enviromentální program

V této části jsou postupně zařazeny jednotlivé integrované tematické celky, včetně dílčích cílů, činností a jednotlivých vyhodnocení.

4.4.2.1 Jarní probuzení (příloha č. 2)

O čem to bude:

- **o všem, co nám přináší jarní období, proměnách přírody, životě zvířat, ptáků, rostlinách, počasí:** cíle: všimnout si změn v přírodě, co všechno se na jaře mění; vnímat přírodu kolem školky, změny na zahradě, v lese, v sídlišti (rašení stromů, květy stromů, růst trávy, jarní květiny, přelet ptáků z teplých krajů apod.)
- **o lese : vstupní týdenní tematický celek Les a život v něm :** cíle: poznat a prozkoumat, jak les vypadá, co v něm žije a roste ; umět pozorovat a postřehovat detaily kolem sebe (různé druhy stromů, povrchu kůry, tvarů šišek, listů, různé druhy rostlin a zvířátek, různé zvuky lesa) ; umět poznat některé druhy zvířátek žijících v lese, vědět, co jí a kde bydlí (nora, hnízdo, pelíšek, dutina apod.), poznat některé druhy stromů a rostlin (smrk, borovice, javor, bříza, šípek, ostružiník) ; poznat, co do lesa patří a co ne, kam a jak roztřídit odpad
- **o slunci a jak pomohlo Matýskovi :** cíle: mít povědomí a změně sluneční aktivity v jarním období ; vědět, proč je slunce důležité pro vše živé
- **o Matýskových kamarádech :** cíle: poznat Matýskovi kamarády : veverku, zajíce, datla, ježka a myšáčkovi –poznat a pojmenovat jednotlivá zvířátka a vědět, kde žijí a čím se živí

Čím to naplníme:

• poslech povídky a diskuse

- vyprávění děje a diskuse nad dějem: Bylo jaro. Jak poznáme, že bylo jaro? Kde se Matýsek probudil? A jak takový les vlastně vypadá? Už jste byli někdo v lese a jestli

ano, co jste tam viděli a co jste tam dělali? Jak bylo Matýskovi, když se probudil? Kdo pomohl Matýskovi a jak? Co byste udělali vy, když by vám byla zima? Už vám někdy někdo pomohl? Co vyprávělo sluníčko Matýskovi? Co Matýsek viděl z nebeské výšky? Jak Matýskovi bylo na sluneční houpačce? Už jste se někdy houpali na houpačce jaké to bylo? Co udělalo sluníčko nakonec?

- **batikované sluníčko a sluníčková houpačka**

- batikování prostěradla na žluto
- společné houpání kamarádů na sluníčkové houpačce, spolupráce, zážitek

- **Den lesa**

- účast na akci pro děti pořádanou městem Klatovy a místním mysliveckým sdružením
- plnění úkolů, poznávání zvířátek podle obrázků
- ukázka paroží vysoké zvěře, stahování dřeva koňmi a moderní technikou
- sázení sazeniček smrků za pomoci myslivců
- skládání puzzle s kmene stromů, další úkoly, hry a zábava
- diskuse s myslivci, frotáže na kůrách stromů

- **tematické vycházky a pozorování**

- vycházka po sídlišti, pozorování ptáků a stromů v sídlišti, zahrad; k zahradnictví u Papežů, pozorování skleníků a zahrady; do lesoparku Hůrka, sledování stromů, rostlin

- **Příroda a my**

- návštěva výstavy v kulturním domě Družba v Klatovech
- shlédnutí výtvarných prací na téma příroda dětí z mateřských i základních škol
- shlédnutí některých druhů vycpaných zvířátek (sova, bažant, jezevec, liška, atd.)
- výklad a ukázka života včel : ve skleněném úle možnost pozorování včelí královny a včelích dělnic, trubců, sledování pohybu včel, líhnutí z plástů, kladení vajec a víčkování, krmení larviček, ukázka včelích plástů a produktů

- **pracovní činnosti s přírodním materiálem**

- povídání o jezkovi, jak vypadá, co jí, kde bydlí
- výroba kamaráda ježka z bramborů, lámání a zapichování špejlí, dotvoření z přírodnin

- **zpěv písně : Smály se veverka (příloha č.8)**

- povídání o veverce, kde bydlí, co jí, jak vypadá
- cvičení na básničku : Veverka čiperka (příloha č.8)
- zpěv a nácvik písně s kytarou

- **grafomotorické cvičení**

- povídání o datlovi, jak vypadá, co dělá, čím se živí a čím je pro les užitečný

- pracovní list, tečky – datel vyzobává larvy škůdců z kůry stromů

• **pohybová hra „Na zajíčka“**

- povídání o zajícovi, kde bydlí, co jí

- pohybová hra : polovina dětí stojí a dělá stromy, druhá půlka dětí zajíce a na píseň „Zajíčku v lesíčku, copak děláš, běhávám, skákávám, tuhle mě máš. Zajíčku v lesíčku, copak to jíš? Travičku, hošíčku, však ty to víš.“- skáčou mezi stromy; když se píseň dozpívá, zajíci se schovají pod stromy, hra se znovu opakuje, jedno dítě strom se v každém kole mění na zajíčka, až zbude pouze jeden strom (učitelka) a zajíci se musí domluvit a poskládat pod jeden strom

• **výprava za včelkami** (zařazeno v návaznosti na zážitky z výstavy My a příroda)

- vycházka na kraj Hůrky ke včelínům, pozorování včeliček kolem úlů

- zpěv písně „Motýlek a včelka“ (příloha č.8) + pohyb

- PH „Na včeličky“ – květiny na zemi: Včeličky, leťte z místa na místo

- pozorování včeliček při vycházkách na květech, lezení, opylování

- skládání včelích úlů (papírová skládačka s barevnými hranami ve tvaru plástve)

- kolektivní práce : SD výroba a vystříhování kyticek z barevných papírů, MD tisk trávy na louce, všichni výroba včeliček z roliček od toaletního papíru, lepení

• **úvodní tematický celek : Les a život v něm**

Jak to dopadlo:

Samotná povídka se dětem velice líbila. Děj zvládly převyprávět, to už znaly. Velkým zážitkem byla pro ně **sluníčková houpačka**.(příloha č.17 obr.15) Nabatikované prostěradlo jsme položili na zem, jedno dítě si lehlo na houpačku, ostatní uchopili kraj prostěradla včetně dvou učitelek a na tři jsme vždy zvedli a houkali k oknu a ke dveřím apod. Děti se všechny vystřídaly, ten den nás bylo dvanáct. Bolely nás všechny ruce, ale děti měly moc pěkný zážitek, o kterém jsme si pak vyprávěli, jak jim bylo a který naučil děti **zodpovědnosti a nutnosti spolupracovat**. Na toto navazovala **akce Den lesa**, která byla velkým zážitkem a přínosem. Děti procházely lesoparkem a na různých stanovištích plnily úkoly. **Ukázka práce v lese a stahování dříví traktorem a koněm** měla u dětí velký úspěch. (příloha č.15 obr.1) S nadšením pozorovaly, jak je kůň ovládan a tahá dříví ze špatně dostupných míst. Už jenom vidět koně byl zážitek. Na dalším stanovišti měly možnost si s pomocí lesníků **zasadit stromeček** se svým jménem.(příloha č.15 obr.2) Dodnes se chodíme dívat, zda nám stromečky rostou a o

kolik již povyroستly. Na planině bylo několik stanovišť včetně stolu s vystaveným paroží, části kožešin, kančí zuby, štětiny apod. Děti měly možnost **diskutovat s myslivci**, ty jim odpovídali na otázky. Po stromech všude vysely plakáty s obrázky lesních zvířat a vždy u nich někdo stál, aby dětem mohl sdělit, co je na obrázku. Rovněž bylo připraveno pár soutěží. Dále si děti mohly zkusit **frotáž přes kůry stromů**, skládat **puzzle z dřevěného koláče** (příloha č.15 obr.3), nebo se zkusit **pohybovat po lese bez pomoci zraku** s držením lana. Děti dlouho hovořily o tom, co zažily a viděly, nejvíce je nadchl kůň a sázení stromků.

Často jsme se po této akci vraceli na Hůrku. Děti si pamatovaly, co kde dělaly a co kde bylo. Čím častěji jsme chodili na **procházky do lesa**, tím více děti začaly sledovat okolí a všimnout si detailů a změn. Postupně nacházely různé brouky, jednou se nám povedlo **pozorovat čmeláčí samičku**, jak si vyhrabává díru do země. Zhruba jedna třetina dětí vydržela až do konce, než se čmelák celý zahrabal. Ostatní utíkali napřed a hledali jiné dobrodružství. Na vycházky jsme chodili i jinam a všude se snažili děti nabádat k pozorování. Často se nám stalo, že jsme v blízkosti školky viděli veverka, straky, sojky, kosy a další, jenže trvalo velice dlouho, než se děti utišily, takže nám většinou všechno uteklo nebo uletělo. Zatím děti samy moc nereagovaly, jen když jsme je upozornili my učitelky. Na třídě jsme si pak povídali o všem, co jsme venku viděli a připomněli jsme si Matýskovi kamarády.

Dalším velkým přínosem byla pro nás **návštěva výstavy Příroda a my**.(příloha č.16 obr.11) Při prvním pohledu nás všechny upoutaly výtvarné práce jiných dětí, které byly kolem dokola výstavní síně. **Vycpaná drobná zvířata** rovněž děti zaujala, jen jich velice málo poznaly. Říkali jsme si, co je co a bylo vidět, že by si je děti nejraději pohladily. Největším zážitkem ale byl **skleněný úl s živými včelami**. (příloha č.16 obr.9) Uprostřed byly plástve, které si včely vystavěly, matka byla větší než ostatní a označená modrým puntíkem. Bylo možné sledovat, jak klade do pláství vajíčka a dělnice je zavíčkávají. Jiné zase krmily larvičky a z některých se líhly nové včelky. Bylo to něco nového i pro nás dospělé. Dostali jsme k pozorování i **odborný výklad** a odcházeli jsme plni dojmů. Slíbili jsme dětem, že se za včelkami vypravíme, podívat se, jak to vypadá kolem úlů v přírodě. Od té doby děti často **pozorují samy od sebe včelky na květech**, sledují, jak jsou obaleny pylem a jak sosají sladký nektar.

Jedním z Matýskových kamarádů byl starý **ježek**. Chtěli jsme využít přírodních materiálů a tak jsme poprosili rodiče o brambory. Děti si samy nalámaly špejle, malým dětem jsme pomohli i s napichováním, starší vše zvládly samy. Čumáčky a oči jsme dotvořili ze špendlíků. **Práce s bramborem** byla pro děti příjemnou změnou a přesto, že zapichování špejlí bylo velice náročné, děti práce bavila a měly zájem práci dokončit. Celkově měly obrovskou radost z povedených výrobků. Vystavili jsme je na chodbě a každý den si sobě navzájem, nám učitelkám nebo rodičům ukazovaly, kdo kterého ježka vyrobil.(příloha č.19 obr.26) Dvě děvčata ještě vyráběly doma s rodiči a druhý den přinesly ježečky do školky. Moc nás potěšil zájem a zaujetí samotných dětí. Když jsme pak šli na vycházku, jeden z chlapců přemýšlel, jestli také uvidíme ježka venku.

Dalším kamarádem byl **datel**. Děti už díky vstupnímu tematickému celku věděly, že je to lesní lékař a že vybírá z pod kůry stromů různé larvičky, housenky a broučky. Také jsme na Hůrce slyšeli na vycházce ťukat zobákem do stromů, nebyl to sice datel, ale strakapoud, ale zvuk je podobný. To nám pomohlo k nápadu využít datla ke grafomotorickému **cvičení na tečky – ťukání**. Většinou tato cvičení některé děti moc nebaví, ale hrát si na datla je bavilo všechny. Nakreslili jsme jednoduchý obrys datla a kmen stromu. Děti se učily zastavit tužku a dělat tečky, přitom jsme opravovali správný úchop psacího náčiní.

Kamaráda **zajíčka** jsme využily pro výše popsanou pohybovou hru. Děti se těšily na pohyb, takže hra na zajíčka byla pro ně příjemným zpestřením. Skákat je bavilo všechny a díky písničce si upevnily, co ten **zajíček vlastně jí, jak se pohybuje a kde žije**.

Díky výstavě My a příroda jsme slíbili dětem, **výpravu za včelkami**. Čekali jsme na vhodné slunečné počasí a po určité době jsme se k včeličkám vrátili. Překvapilo nás, jak si většina starších dětí pamatovala, jak včeličky v úlu žijí. Věděly přesně, že královna měla modrou tečku, kladla vajíčka, jak dělnice krmily larvičky a že z dírek (pláství) lezly nové včelky. Vypravili jsme se zase na Hůrku a rovnou ke včelínům, které tam na druhé straně má místní Sdružení včelařů, které vystavovalo právě na výstavě My a příroda. Sice jsme se dívali za plotem, ale na tu vzdálenost byly vidět přilétající a odlétající včely a bylo je slyšet. Děti vydržely poměrně dlouhou dobu potichu, jak moc je chtěly slyšet. Pozorovaly jsme chudobky v trávě a další květiny, sledovaly jsme, jak na nich včelky přistávají, jak jsou obaleny pylem a jak přelétají

z jedné květiny na druhou. Děti se rozeběhly po malé louce, jen jsme měli obavu, aby je nikdo nehladil a nedostal žihadlo. Následně si děti vyžádaly, že bychom si mohli včeličky vyrobit. Vymysleli jsme **včeličky z roliček od toaletního papíru**. Na papír A1 malé děti natiskly trávu pomocí kartonu obmotaného vlnou a velké děti obkreslily a vystříhaly šablony kytiček, které jsme nalepili na trávu. Každý si natřel jednu ruličku, z chlupatého drátku jsme vyrobily tykadla a křídélka vystříhly z modrého papíru a nalepily. Včeličky jsme umístily na květiny.(příloha č.16 obr.10) Práce byla přínosná v rozdělení rolí, schopnosti spolupráce i samostatné práce, předškoláci si procvičili obkreslování a vystřihování, uspokojila potřeby dětí si včeličky vyrobit, neboť vzešla z jejich iniciativy a ještě posloužila jako dekorace. Byla i motivací k **pohybové hře a nácvičku písničky Na zahrádce pod jabloní**. Písnička samotná děti až příliš nenadchla, ale na pohyb při ní se těšily. Obměnu hry „Škatulata, hýbejte se z místa na místo“ hrajeme v různých úpravách, tu děti znají a mají ji rády. Tato hra pomáhá především malým dětem orientovat se v prostoru a učí je rychlé reakci. Nikdo v ní neprohrává, počet míst necháváme stejný.

Poslední včelí aktivitou bylo **skládání včelích pláství**. Šestihrany vystřižené z papíru měly své hrany obtaženy třemi barvami. Byl to úkol pro nejstarší děti a byl velice obtížný. Plástve se skládaly a kombinovaly tak, aby jednotlivé barvy na sebe navazovaly. Ty nejbystřejší tato činnost nadchla tak, že si ještě několik dní potom, chodili půjčovat plástve a znovu a znovu skládali. Vstupní tematický celek je již popsán a vyhodnocen výše.

4.4.2.2 Rybičky a jejich svět (příloha č.3)

O čem to bude :

- **o vodě, kde se bere, jaké má různé podoby (kapička, studánka, potok, rybník, řeka, moře):** cíle: mít povědomí, jaké podoby voda může mít, vědět, jak vypadá studánka, potůček, potok, strouha, řeka, rybník, moře, znát rozdíly a jak to poznáme (voda stojatá a tekoucí) ;

- vědět, že na zemi je voda slaná i sladká a kde kterou najdeme

- **o tom, kdo ve vodě žije a o životě kolem vody:** cíle: poznat a pojmenovat základní živočichy a rostliny vyskytující u vody a vodních toků (ryby, žáby, čáp, kachny, bobr, vydra, rak, trávy, stromy – olše, vrba, vodní řasy, atd.) ; mít povědomí o tom, jak to vypadá pod vodní hladinou

• **o důležitosti vody pro živé organismy, koloběh vody, zacházení s vodou:** cíle: vědět, že je pro život voda důležitá, pochopit, proč je třeba s vodou šetřit ; vědět, kde se voda bere a jakým způsobem se opět dostává do mraků a jak mění své skupenství v závislosti na počasí, ročním období a teplotě

• **o tom, jak vypadá příroda v létě a jak se všechno mění :** cíle: všimnout si změn v okolí, mít povědomí o tom, jak vypadá příroda v létě (rozkvetlé květiny, vysoká tráva, rozkvetlé stromy, jejichž květy se mění v plody, teplé počasí, více slunce, zvířátka nespí, mají mláďata, létá veškerý hmyz , na zahradě rostě zelenina, v lese začínají růst houby, vše je zelené a rozkvetlé apod.)

Čím to naplníme :

• **poslech povídky a diskuse**

- převyprávění děje, sledování dějové linie, problémové otázky vztahující se k povídce: S jakým kamarádem se tentokrát Matýsek setkal? Jak takový žabák vypadá a co všechno umí? Myslíte, že je důležité umět plavat? Co musel Matýsek udělat, když se chtěl potopit pod hladinu? Už jste se někdy zkoušeli potápět? A co pod hladinou viděl?

• **dechové cvičení, pohyb a bezpečnost ve vodě**

- nácvik nádechu, výdechu, krátké zadržení dechu, pohybové ztvárnění plavání na suchu
- diskuse o tom, jak se chovat ve vodě např. při plaveckém výcviku a v okolí vody

• **prohlížení knih a obrázků o vodním světě**

- hledání a sledování živočichů, kteří žijí ve vodě a v okolí vodních toků
- pozorování, co roste ve vodě a kolem vody
- zjištění rozdílů mezi vodou sladkovodní a mořskou – slaná x sladká, různé živočichové

• **pracovní činnosti na téma rybník a moře**

- vystřihování a lepení živočichů a rostlin mořských a sladkovodních, skupinová práce

• **poslech skladeb Vltava a Žabák a doprovodné činnosti**

- poslech Vltavy , výtvarné ztvárnění vody při poslechu skladby
- hra s potůčkem (lano), skákání přes potok, slalom, přecházení, brouzdání v potoce apod.
- co se stane, když řeka potká dolík – pohybové ztvárnění zvířátek žijících ve vodě (ryby, žáby, rak, vydra)
- poslechová hádanka, skládání žabiček z papíru

• **práce s pracovními listy a obrázky ke koloběhu vody**

- vysvětlení, vyprávění a pochopení, jak se voda vypařuje z rybníků, lesů, polí, doma z hrnce, mění se v páru, ta se v nebi ochladí a vysráží do mraků, ze kterých zase prší a znovu padá voda na zem

- **diskuse a pokus se semínkem**

- diskuse na téma : proč potřebují lidé a zvířátka pít
- pokus se semínky čočky – dvě misky s vatou, kam položíme semena čočky, jednu miskou budeme zalévat, druhou ne, sledování, co se stane → pochopení nutnosti vody k životu

- **výprava za studánkou Klatovkou a Drnovým potokem**

- tematická vycházka ke studánce Klatovce (městská studánka v sídlišti Pod nemocnicí)
- procházka podél Drnového potoku protékajícího městem
- porovnání vody ve studánce (nikam neběží, malý vodní prostor), a vody v potoce (voda se pohybuje, teče pořád dál, je jí více než ve studánce)

- **výprava za bobrem na řece Úhlavě**

- malý pěší výlet k řece Úhlavě, pozorování břehů, co zde roste, co zde žije
- sledování rychlosti toku vody, pád vody přes jez, množství vody, porovnání s potokem
- poslouchání zvuků u vody
- hledání stromů, které okousal bobr žijící na Úhlavě (po předchozím prohlédnutí zvířátka v knize, neboť bobra těžko spatříme na živo), prohlížení kousků dřeva a otisků jeho zubů

- **výlet městskou dopravou do Městského parku k rybníku**

- pozorování a krmení kachniček na rybníku
- sledování, co zde roste a žije, porovnání rybníku, řeky, potoku a studánky

- **výroba hladiny rybníku a rybiček**

- práce s barvou a štětcem, vyplnění plochy
- obtisk dlaní, lepení oka a vystřihování, nalepení rybiček do rybníka
- výroba živočichů žijících kolem rybníka : žáby, vážky, čáp – pomoc dětí, lepení, stříhání, skládání, kompletace a aranžování

Jak to dopadlo :

Práce s příběhem se opakuje v každém celku, děti se na nový příběh vždy po určité době těší. Tentokrát nás příběh zavedl k rybníku. Některé děti chodí plavat, takže mají s vodou zkušenosti a mohly samy vyprávět, **jak se ve vodě a kolem vody pohybovat**. Zde se naskytla příležitost k dechovým cvičením, to byla pro děti legrace. Zkoušeli jsme si plavecké pohyby na suchu a povídali si, **jak to pod vodou a kolem vody vypadá**. K tomu nám posloužily encyklopedie a různé knihy. Postupem času děti přinášely i svoje knihy z domova, bylo vidět, že se o stejných věcech baví i doma s rodiči a mají zájem o toto téma. V knihách je většinou zakreslen svět sladkovodní i mořský, a děti jevíly zájem o obojí, navrhly, že si **uděláme moře nebo rybník**. Vyšli jsme ze zájmu dětí a připravili šablony. Malé děti natupovaly houbičkou vodní hladiny na balící papíry, větší a starší děti obkreslovaly šablony atd. Nakonec jsme vše nalepili, na bublinky použili samolepící kolečka a předškoláci ještě dostali k dispozici tuš

a mohli práce ještě doplnit kresbou. Práce zabrala několik dní, ale i během volné hry a odpoledním zájmových činnostech děti samy projevovaly zájem pokračovat v díle. Vše bylo využito k dekoraci na chodbě. Díky knihám **už děti věděly, co žije v rybníku a co v moři**.

V knihách jsme samozřejmě zjistili, že vody mají různou podobu. Cílem bylo dětem přiblížit různé toky, a tak jsme naplánovali několik drobných výletů. První z nich byla **výprava za studánkou Klatovkou**, která se nachází na sídlišti Pod nemocnicí. Studánka je upravena a překryta zídka a kovovými mřížemi a bohužel je v ní značný nepořádek. (příloha č.17 obr.17) I tak to byla ukázka toho, že je to malý prostor pro vodu, která nikam nespíchá, je to pramínek, který vytéká ze země a zůstává na místě. Pro některé děti byl toto zcela **nový poznatek** a kromě jednoho chlapce nikdo z dětí nevěděl, že vůbec taková studánka v Klatovech je. Cestou jsme přecházeli **Drnový potok**, který protéká celým městem. Pozorovali jsme, jak je vody více, že teče pořád dál a sledovali jsme, **jak to vypadá na březích, co tam roste, co vidíme kolem a ve vodě**. Měli jsme štěstí na jednu kachnu a dokonce i pár rybiček. Díky nepořádku ve studánce a místy i v potoce jsme přemýšleli o tom, **zda naházené věci do vody patří** či nikoliv a jestli je to dobré třeba pro rybičky nebo i pro samotnou čistotu vody. Jeden chlapec nám řekl, že se mohou rybičky nebo kachny pořezat o sklo nebo spolknout něco a umřít. Šli jsme při břehu potoka částečně po cyklostezce a pozorovali, co zde roste. Většina dětí věděla, že sem chodíme na podzim sbírat kaštiny. Dostali jsme se i k tomu, **proč je voda důležitá pro živé tvory**. V návaznosti na toto téma jsme si ve školce udělali pokus se semínky čočky. Jednu misku jsme zalévali vodou a druhou ne. Pozorovali jsme, co se stane. Čočka klíčí velice rychle, takže už druhý den bylo vidět, že zalévaná semínka pukají a klíčí a nezalévaná nikoliv. Děti při ranním příchodu do třídy běžaly pozorovat klíčící semínka a samy se spontánně zajímaly o to, jak do druhého dne rostlinky povyroستly. Moc dobře **si uvědomovaly, že bez vody není život**.

Dostali jsme se i k tomu, **kde se voda vůbec bere**. Díky studánce už věděly, že ze země teče pramínek. Jeden chlapec řekl, že se voda srazí do mraků a prší. Jak se dostane do mraků, ale nevěděly. Zapnuli jsme rychlovarnou konvici s vodou a vodu uvařili. Pozorovali jsme, jak se z horké vody kouří a jak stoupá pára nahoru. Vysvětlili jsme dětem, že když je horko a svítí sluníčko, že se takto voda mění v páru a stoupá do nebe, tam se zase ochladí a srazí v mraky a naprší zpět na zem. Když jsme později si povídali o vodě, mracích a počasí, většina věděla a reagovala velice rychle a vzpomněla si na horkou páru. Vše jsme si ještě připomněli na pracovním listě: Kapičkový kolotoč. Zároveň jsme si zkusili říci, **jak se voda mění v zimě** a hlavně **kde všude ji můžeme najít**. Tím jsme se opět vrátili k různým tokům a podobám.

Další naše výprava směřovala k řece Úhlavě. Tomu předcházeli další činnosti na třídě. O pramínku jsme už věděli, jenomže když je pramínek větší a chce do světa, přidává se k němu

další pramínek atd., až je z něho potůček. K tomu se přidá další, až je z něho řeka. Pomocí hry jsme se snažili přiblížit dětem, **jak asi vznikne řeka**. Tím, že si vše prožily a prošly s pohybem, si většina přesně pamatovala postup. Někteří již dokonce věděli, že **řeka pak teče do moře**. K představě, jak ta **řeka teče a bublá**, jsem dětem pustila ukázkou Vltavy od Bedřicha Smetany. Měli si zkusit poslouchat, jestli tam uslyší ten malý potůček a potok až řeku. Dostaly čtvrtku s podložkou a voskovku a to, **co uslyší, si zkusit namalovat**.(příloha č.17 obr.14) Každý, jak to cítí. Někteří ze začátku vůbec nevěděli, jak na to, ale nakonec se rozkreslili. Díky Vltavě si všichni pamatují, jak voda bublá, a šumí, když teče a dokonce většina zvládá vlnky. **Pár dní po poslechu a návštěvě řeky ještě kreslily vodu s vlnkami a rybičkami**. Potom jsem dala dětem hádanku, jestli poznají, co to bude za zvířátko, a pustila jsem **ukázkou Žabáka od Trojana**. Děti se ukázce smály, přišly jim zvuky trubky s dusítkem legrační, ale **žabu poznaly**. Už jsme hned **věděli, že u vody žijí žáby a složili jsme si je z papíru**. Zájem byl veliký díky vhodné motivaci. Jedna z dívek chodí s tatínkem chytat ryby, tak nám velice podrobně vyjmenovala různé druhy sladkovodních ryb. Přinesla jsem dětem **obrázkový atlas ryb** a ten vyvolal zájem si **rybičky vyrobit**. Mezi tím jsme ještě navštívili přímo řeku. Bylo po vydatných deštích, takže řeka měla plné koryto a byla kalná. I tak to byl velký zážitek, neboť na břehu řeky sídlí bobr a ten okousává stromy v okolí řeky. Děti jej samozřejmě chtěly vidět, to ale není možné, tak jsme bobra vyhledali v knize. **Výprava k řece** byla úžasná. Cestou jsme pozorovali práci na pile (příloha č.16 obr.12) a kolem řeky pak poslouchali, **jak řeka zpívá**. Přešli jsme po lávce nad jezem a na březích **pozorovali, jak voda padá a co je to vlastně jez**. Stromy okousané od bobrů byly zarostlé vysokou trávou a kopřivami a tak jsme alespoň dětem ukázali, jak vypadá zbytek dřeva, kde jsou **otisky bobřích zubů**. Pozorovali jsme **rákosy, trávu, olše, vrby a další rostliny kolem vody**.(příloha č.17 obr.13) A na další den jsme se vydali městskou dopravou do parku, kde je **rybník**. Děti si přinesly z domova suché pečivo, jelikož na rybníku v parku je spousta kachen a jsou navyklé na lidi, že je krmí. Kachny vylezly až na břeh, tak jsme měli možnost pozorovat, jak vypadají maminky, tatínkové a odrostlé děti. Děti se div nepraly o rohlíky, aby mohly **kachny krmit**, nemohly jsme je pomalu dostat domů. Rybník jsme obešli a zkoumali, jestli také někde teče jako řeka. Děti velice rychle **pochopily rozdíl mezi řekou a rybníkem, studánkou a potokem**. Jen moře nám zůstalo na obrázcích. Dostali jsme se i k tomu, že se dá **po vodě cestovat**. Slíbili jsme dětem, že si ještě vodu uděláme

Na další dny jsme vystříhli **rybník ze čtvrtky**, natupovali, a jako **rybky** si děti obtiskly své dlaně natřené prstovými barvami. Ty jsme pak vystříhli, nalepili oko z placatého korálku a použili na dekoraci. **Připomněli jsme si, kdo žije kolem vody, žáby** malé jsme již měli, a větší děvčata měla zájem vyrábět ještě další. Z tohoto nápadu se zrodil další, a to udělat si **čapa**. Z polystyrénových vajíček jsme udělali tělo, děti nakreslily křídla a pomáhaly při výrobě. Měly z něj velikou radost. Hladina rybníka byla plná ryb, nad rybník jsme ještě dodělali **vážky**

z papírových roliček, a protože věděli, že po vodě plují lodě, vyrobili si kluci ještě **parníky a lodičky**. Vše dohromady utvořilo překrásnou dekoraci ve společných prostorách školky. (příloha č.17 obr.16) Děti byly plné zážitků, nadšené z výletů, neboť ke koci školního roku už je nebavil pobyt na zahradě. Stále vymýšlely další výlety a s nadšením vyprávěly, kde všude jsme byli. **Poznaly důkladně různé podoby vod, i její koloběh a díky praktickým ukázkám, činnostem, výletům a pokusům bylo putování za vodou velkým zážitkem, neboť někteří prohlásili, že tam zavedou rodiče a ukážou jim kachničky nebo stromy okousané od bobra a velkou vodu.**

4.4.2.3 Ferda poznává svět (příloha č.4)

O čem to bude:

- **seznámení se s Ferdou a o tom, jak se dostal do světa:** cíle: být schopen poslouchat čtený text a s dopomocí jej převyprávět, sledovat dějovou linii ; dozvědět se, jak vypadá mraveniště, kde ho najdeme, jak v něm mravenci bydlí, z čeho je postavené a jak se k němu v lese chovat
- **o lese, životě mravenců a hlemýžďovi:** cíle: připomenout si poznatky o lese, jak vypadá, co tam roste a žij ; sledování cesty, terénu, umět zdolat jednoduchou překážku a poradit si ; vědět, co je bezpečné, naučit se dávat pozor na svůj zrak, umět zvážit obtížnost terénu přiměřeně svým schopnostem ; poznat mravence, jejich způsob života, chování, učit se pozorovat ; seznámit se s hlemýžďem zahradním, jeho chováním
- **o tom, co je správné a co ne:** cíle: pochopit, že i příroda je živá a cítí jako lidé, poznat, jak se chovat ke zvířátkům volně ; žijícím a chovaným doma (mravenec, pavouk, luční koník, kůň, ovce, koza,...)
- **o tom, jak můžeme poznávat i jinými smysly:** cíle: poznat přírodniny hmatem bez použití zraku ; rozlišit různé vůně a pachy bez použití zraku ; cíleně pozorovat a sledovat detaily, pohyb či různé znaky přírody

Čím to naplníme :

- **pozorování lesa a sběr přírodnin**
- zkoumání a pozorování, co všechno v lese můžeme najít, sběr různých přírodnin
- **volná hra s přírodním materiálem na třídě (kamínky, šišky, klacíky)**

- rozvíjen tvořivosti a fantazie, stavění cestiček, domečků, ohrádek apod., manipulační činnosti na rozvoj jemné motoriky (stavění věže z oblázků, lesa ze šišek,...)

• **hra s přírodním materiálem v lese**

- hry s klacíky, šiškami apod., volná hra v lese, stavění mraveniště

• **orientace v přírodě, chůze a pohyb po pěšinách v lese**

- zdolávání překážek, vymýšlení různých způsobů

• **ranní rituály s přírodní tematikou a pohybem:** Pozdrav slunci, Ferdova rozcvička, Pozdrav podzimu, Podzim klepe na dveře (příloha č.8,9)

• **poslech příběhu a práce s ním**

- poslech výše uvedeného příběhu, volné převyprávění děje

- doprovod pohybem:chůze po třídě (jdeme lesem, kudy vede cesta, klikatí se, zatáčí – sledování pohybu prvního, napodobování, orientace v prostoru, volně nebo mezi překážkami, vyhýbání se překážkám, slalom) hra na stromy (stoj na jedné noze, úklony)

- práce s hlasem (zvuková koláž deště – šššš, potichu, nahlas, volání o pomoc – potichu z dálky, nahlas z blízka)

• **diskuse, diskusní kruhy** (zamýšlení se nad různými problémy)

Jak vypadá mraveniště a co to je, kdo v něm bydlí? Kde bydlí třeba jiná zvířátka nebo vy s maminkou a tatínkem? Z čeho je postavené a kolik práce dalo mravencům, než ho postavili? Jací mravenci musí být, když umí postavit takhle velké mraveniště? Udělal chlapec správnou věc, když odnesl Ferdu v krabičce z lesa? Jak asi Ferdovi bylo v té malé těsné krabičce? Jak by bylo vám, kdyby vás někdo někde zavřel a odnesl pryč od rodiny? Jaký byl hlemýžď a co udělal, když na něj Ferda zaťukal? Co udělal Ferda, když začalo pršet? Co uděláte vy, když začne pršet?

• **navození prožitku v simulovaných podmínkách**

- vyzkoušení si, jak Ferdovi bylo v krabičce (krabice od staré televize, deka- jen u větších dětí, které samy chtějí vyzkoušet)

• **výtvarné a pracovní činnosti**

- „Mraveniště“ – kresba rudkou, lepení přírodnin, tisk nebo obkreslování mravence, vystřihování, lepení

- „Hlemýžď“ – práce se samotvrdnoucí hmotou, modelování, tvarování, lepení ulit

- „Ježek a lesní skřítek Podzimníček“ – práce s bramborem, lámání a zapichování špejlí, zdobení přírodninami

Jak to dopadlo :

Během adaptačního období již byly děti **seznámeny s novým kamarádem Ferdou** Mravencem a na jeho příběhy se vcelku těšily. Starší děti velice rády poslouchali příběhy a už věděli, že se vždy s příběhem dále pracuje. Vyprávění a sledování děje již zvládali a vcelku je to bavilo. Nový příběh byl poutavější právě novým tématem. Protože se v příběhu vypráví, **jak to vypadá v mraveništi** a kolem, a protože jsme byli na konci školního roku úspěšní v praktických ukázkách a zkoumání, vydali jsme se opět na Hůrku. Věděli jsme, že nejméně dvě mraveniště najdeme. Bylo třeba také zjistit, nakolik jsou zdatné nově příchozí děti a jak jsou na tom s pohybem, koordinací, orientací a vůbec pobytem v přírodě. Opět jsme se vrátili k **pozorování lesa**, připomněli jsme si poznatky, pojmy a změny. Děti se rozvzpomínaly, některé reagovaly okamžitě, jiné dlouze přemýšlely. Pokaždé mají zájem kontrolovat svoje zasazené stromy, takže chodíme touto přístupovou cestou. Tentokrát jsme z cesty odbočili a zastavili se u dvou stromů, které nám připomínaly bránu lesa. Napadlo nás si při vstupu do lesa říci a zopakovat **pravidla chování v lese**, jak bychom se měli v lese chovat. Děti už věděly, že nemají křičet, aby nevyplašily zvěř, že nemohou běžet daleko, aby se neztratily, že nemají trhat kytičky, lámat větve, mlátit do stromů, odhazovat odpadky a že mají dávat pozor na sebe, hlavně na oči. Byli jsme až překvapeni, že si na tolik věcí vzpomněli. Obešli jsme celou Hůrku kolem dokola a cestou **našli tři menší mraveniště**. Děti **pozorovaly lezoucí mravence**, zkoumali jsme, z čeho je takové mraveniště postavené a pokoušeli jsme se sledovat, co mravenci nosí. (příloha č.18 obr.20,21) Případlo nám, že některé děti mravence ještě pořádně neviděly. Starší děti sledovaly mravence a hledaly mezi nimi Ferdu s červeným šátkem. Díky příběhu věděly, jak se Ferda dostal do světa. Vraceli jsme se pak několik dní za pěkného počasí k mravenišťům, neboť je dost zaujala. Děti s nadšením přijaly možnost si pak v lese pohrát, až jedna z dívek začala dávat různé klacíky a jehličí na hromádku, že také postaví mraveniště. Rázem z toho byla velká skupinová akce a po dva dny jsme společně **stavěli mraveniště**. Děti nosily další a další přírodniny : klacíky, kůry, šišky, jehličí, hrsti písku, mechy, trávu a vše, co našly. Když už jsme uznali, že to stačí, že už je dost veliké, chtěly, aby se mravenci přestěhovali do nového. Někteří chtěli dokonce jít mravence znovu hledat. Ještě na jaře naše mraveniště stálo a děti jej chodily kontrolovat a opravovat. (příloha č.18 obr.24)

Cestou do školky jsme často **sbírali šišky nebo jiné přírodniny** a postupně **doplňovali náš les na třídě**. Stále se jim nezdál dokonalý a nás těšil zájem a to, jak neustále myslí na náš les. Bylo vidět, že přírodou žijí a že se jejich zájem bude ubírat správnou cestou. Občas se stalo, že se nedopatřením strčilo do skříněk a spadl třeba papírový strom, nebo něco z lesa. Měly vždy velkou starost, aby se vše urovnalo a opravilo, byly patřičně na svůj les pyšný. Každému cizímu, kdo přišel do třídy, jej se zájmem ukazovaly. Občas si braly samy od sebe **šišky na hraní a stavěly si les**. Jen jsme byli domluveni, že stavět se bude u stolečků, kde je lino, že na koberec šišky a klacíky dávat nebudeme. **Drobné oblázky** bylo možné po umytí vzít i na koberec, ale časem se z nich staly pomalované bludné kameny (viz.závěrečný celek).

Vzhledem k tomu, že jsme neustále přinášeli přírodniny do třídy, chtěli jsme je využít k výtvarným a pracovním činnostem. Do tohoto celku nám zasáhl školkový „Bramborový týden“ a tak jsme **tvořili z bramborů**. Nejenom ježečky, které už děti znaly, ale i **skřítky Podzimníčky**.(příloha č.19 obr.25) Tam jsme nechali dětem prostor pro fantazii, bylo jedno, kolik použijí brambor, jestli skřítek bude mít dvě nohy a ruce jako člověk, nebo se bude podobat zvířátku, robotu nebo čemukoliv jinému. **Z hromady přírodnin děti samy vybíraly vhodný materiál**, jen seříznout, spojit nebo jinak připevnit jsme jim pomáhali, zvláště malým dětem. Byl z toho veliký nepořádek na třídě, ale děti byly spokojeny. Práce trvala velice dlouho, ale skřítkové byli úžasný. Také jsme měli **nasbíranou zem s jehličím**, takovou lesí hrabanku. Děti si chtěly **udělat mraveniště**, to si nakreslily nejdříve rudkou na čtvrtku. Potom nanesly lepidlo Herkules a na něj nasypaly drť. Nakonec si starší děti na hnědý papír **obkreslily šablonku mravence** a obstříhly, malé děti si mravence natiskly a s pomocí rovněž obstříhly a vše nalepily do mraveniště.(příloha č.20 obr.36) Zde si procvičily jemnou motoriku, koordinaci oka a ruky, zopakovaly si poznatky o mraveništi a uspokojily své zájmy. V příběhu vystupuje rozmrzelý **hlemýžď**. Toho jsme vyrobily ze samotvrdnoucí hmoty v barvě terakota a na tělíčko jsme **přitiskly prázdné ulity**, které jsme našli venku. Vše posloužilo jako dekorace nebo výstava prací na chodbách pro rodiče. (příloha č18 obr.22)

Do lesa a k mravenečkům nám zapadal i ranní rituál. **Sledovali jsme změny přírody na podzim** a hráli si na podzim. **Ferdovu rozcvičku cvičíme** dodnes a už ji znají děti perfektně. (příloha č. 9) Povídka sama o sobě nabízela seznámení se s tím, jak se vhodně chovat k volně žijícím zvířátkům. Zamýšleli jsme se nad tím, jak by asi

lesním zvířátkům bylo v kleci, či v ohradce a zkusili jsme dětem přiblížit, jak bylo Ferdovi v krabičce od zápalek. Posloužila k tomu krabice od televize. Vše bylo na dobrovolnosti dětí, většinou se hlásily starší děti, některé se nechaly i přikrýt dekou. Bylo zajímavé pak s dětmi o tom diskutovat. Většina udávala, že se cítily špatně, že tam byla tma, málo místa, že se trochu bály, ale byly i tací, kterým to nevadilo. Snažili jsme se jim přiblížit, **jak se takové zvířátko cítí, když ho někdo zavře třeba do krabičky**. Podle emočních reakcí některých dětí bylo jasné, že to byl velký zážitek. Většina tam vydržela jen krátkou dobu a chtěla ven. Dokonce při diskusi o pocitech zaznělo: chudák Ferda. Myslím, že alespoň ti, kteří si to vyzkoušeli, nebudou mít tendence volně žijící živočichy zavírat do krabiček či chytat do skleniček. Během celého integrovaného celku **děti poznávaly život mravenců nebo alespoň si prožily Ferdův příběh. Vyzkoušely si, co to dá za práci postavit takové mraveniště a to jsou velcí a nosily materiál po celých hrstech. Viděly, jak jsou pilní, jak se snaží** . Své cíle tento celek splnil, neboť jsme chodili mraveniště pozorovat po celou zimu i nyní zjara a nikdy žádné dítě nenapadlo vzít klacek a začít do něj šťourat. Naopak, když odcházíme školkovými vrátky, kde vede „mravenčí dálnice“, napomínají se navzájem nebo své rodiče a děti z jiné třídy, ať dají na mravence pozor a nešlápnou na ně, co kdyby tam byl mezi nimi Ferda.

4.4.2. 4 Jak potkal slečnu Berušku (příloha č. 5)

O čem to bude:

- **o lidských i zvířecích povahách a chování k druhým** : cíle: základy slušného chování: zvládnout si slušně o něco říci a za něco poděkovat ; umět přijmout dárek od druhého i jej druhému darovat (být kamarád, udělat druhému radost)
- **o různých druzích broučků a ostatního hmyzu** : cíle: poznat, že v přírodě žije spousta druhů broučků a hmyzu ; poznat a umět pojmenovat několik základních druhů (mravenec, beruška – slunéčko sedmitečné, luční kobylka, cvrček, ploštice, pavouk, moucha, včela)
- **o bližším seznámení se s beruškou**: cíle : poznat slunéčko sedmitečné , správné jméno, kde žije, jak se pohybuje, jak vypadá
- **o rozdílu mezi koněm a lučním koníkem** : cíle: zjistit rozdíly mezi kobylkou luční a koněm ; porovnat velikost, tvar těla, prostředí, kde žijí, čím se živí

Čím to naplníme :

- **poslech, vyprávění děje, vymýšlení příběhu podle obrázku**

- práce s obrázkem O. Sekory : Ferda veze ve vozíčku ze skořápky slečnu Berušku a táhne je luční kobylka - vymýšlení děje podle obrázku, četba části povídky → domýšlení, co bylo asi dál
- převyprávění celého skutečného děje povídky

- **diskuse, rozhovory**

- zamýšlení se nad příběhem: Co si Beruška přála? Už jste si někdy něco přáli? Proč chtěl Ferda splnit přání Berušce? Už jste někdy také splnili přání druhému nebo naopak někdo vám? A jak vám bylo, když vám někdo splnil vaše přání? Proč myslíte, že lidé jeden druhému plní přání?

- **postřehování a porovnávání lidských povah a zvířecích v našem příběhu**

- Jaká byla Beruška, jak vypadala a jak se chovala? Jaký byl Ferda, jak vypadal, jak se choval a co udělal? Jak se chovají někteří lidé ? Už se vám stalo, že se k vám někdo choval hezky nebo ošklivě? Jak se chová člověk veselý, smutný, když má radost, naštvaný, mrzutý, unuděný, udivený? Mohou se i zvířátka různě chovat podle nálady a povahy- poznávání jednotlivých povah podle nakreslených výrazů v obličeji, přiřazování stejných na pracovním listě?

- **dramatizace a scénky na téma slušné chování**

- dramatizace scény, jak Ferda veze Berušku v kočáře a jak mu Beruška bez poděkování odjede podle skutečného příběhu, potom tak, jak by to asi mělo být (skupinky po 3 dětech)
- zjištění rozdílů a úvahy nad tím, jak Ferdovi skutečně bylo v obou případech

- **prohlížení knih a obrázků o hmyzu, hledání v přírodě na vycházkách**

- listování v atlasech a přírodovědných knihách, prohlížení a poznávání základních druhů hmyzu; při vycházkách pozorování trávy, hledání hmyzu na zahradě v lese, na louce apod.

- **exkurze na malý ranč „U Vizingrů“ u kostela v lesoparku Hůrka**

- sledování rozdílů mezi koněm, poníkem a luční kobylkou
- chov koně a dalších domácích zvířat (kozy, ovce, lama, slepice, pes, pávi)

- **exkurze na chovnou stanici SŠZP v Klatovech (zemědělkyně)**

- péče a chov o další drobné zvířectvo, které se dá chovat v zajetí (plazi – krajta, korálovec, užovka, hlodavci – křeček, osmák degu, pískomil, činčily, králíci, morčata, potkani, myši, exotické ptactvo – korelky, agapornis, andulky, papoušci, další drobní živočichové a hmyz – štír, škvorec, pakobylky, strašilky, cvrčci, pavouci, tesaříci a další)
- ukázky a výklad kantorů pečující o tato zvířata

- **výtvarné , pracovní a jiné tvořivé činnosti s různým materiálem**

- „Beruška“ – skládání z papíru, práce se slaným těstem a škrobovou barvou
- „Vozíček“ – grafomotorické cvičení na spodní oblouk a krouživý pohyb (kolečka)

- **pohybové hry , didaktické hry**

- „Berušky, leťte“ – obruče jako domečky, malé kruhy jako puntíky, v každé obruči „berušce“ je jiný počet malých kruhů od 1 do 5, děti běhají po louce a na smluvený signál zaletí každý do jednoho malého kruhu, poté společně počítají, kolik teček (děti) je v které berušce

• **zpěv písně s kytarou**

- povídání o sluníčku sedmítečném, pozorování a hledání berušek na školní zahradě
- nácvik písně : Seděla beruška na lístečku s doprovodem hry na kytaru

Jak to dopadlo :

Práci s příběhem jsme tentokrát pojali jiným způsobem. Dětem jsme ukázali obrázek překopírovaný z knihy , na kterém Ferda Mravenec veze slečnu Berušku ve vozíčku a táhne je zapřažený luční koník. Děti měly popsat , co vidí na samotném obrázku.a zkusit vymyslet, co se asi stalo. Děti říkaly, že si koupili koníka, že se mají rádi, že jedou na výlet. Pak jsem přečetla úvod příběhu , ale jen část a nechala jsem děti domýšlet, co bylo dál. Ze začátku to bylo velice těžké, reagovalo jen několik málo dětí, postupně se začaly zapojovat další, bylo to pro děti velice těžké, vyslechnout si část a zbytek domyslet. Nakonec jsme příběh dali dohromady a celý jej podle skutečného příběhu převyprávěli. V některých místech se jim příběh pletl s vymyšlenými verzemi. Vhodně se dala navázat **diskuse nad povahovými rysy Berušky a Ferdy**. Podle dětí byla Beruška zlá, ošklivá, nepoděkovala. Více výrazů nevymyslely, těžko se jim pojmenovávalo chování druhých. Ferda byl hodný, měl ji rád, udělal jí vozíček a chytil koníka, chtěl jí udělat radost. Rozebírali jsme, jestli můžou být také takoví lidé a jestli už se někdy setkali s takovými lidmi a jak jim bylo. Velké děti se z většiny zapojily, malé filozofování přestalo po chvíli bavit. Zkusili jsme si tedy **zahrát scénku, jak to bylo a jak by to mělo být**. Jako kočár posloužila obruč, jedno dítě bylo koník, jedno Beruška, jedno Ferda. Obě varianty zvládly a zkusit si to chtěli všichni. Děti poznaly, že **různé povahy mohou být mezi lidmi i mezi zvířátky, osvojily si základy slušného chování** : když něco dostanu, sluší se za to poděkovat a být rád, že mi někdo udělal radost a obdaroval mě. Při reflexi pocitů v negativní verzi děti říkaly: mrzelo mě to, že nepoděkovala, bylo mi to líto, bylo mi smutno, vadilo mi to, příště už jí nic nedám, apod.

S Beruškou jsme pracovali i nadále. Zjistili jsme **správný název sluníčko sedmítečné** a jak se o ní zpívá v písničke: Sluníčko, sluníčko, popojdi maličko...Tu jsme si poslechli a s kytarou zpívali a naučili se písničku : Seděla beruška na trávníčku (viz. příloha č.) Berušku jsme si i **poskládali z papíru** a především předem velice pečlivě **prohlédli v atlasu**. Tam jsme samozřejmě našli i spoustu jiných broučků, které jsme prohlíželi a porovnávali, **v čem se broučci liší nebo co mají stejného**. Tyto činnosti probíhaly individuálně nebo po skupinkách dle zájmu dětí. Vrátili jsme se i k vozíčku, na kterém Beruška odjela. Nacvičili jsme si spodní oblouk a procvičili počet do čtyř při počítání koleček na vozíku, každý si nakreslil

voziček. Díky příběhu a obrázkovým knížkám jsme se **seznámili s lučním kobylkou**. **Porovnali jsme rozdíl mezi koněm a luční kobylkou**, jak jsou velcí, jak vypadají, kolik mají nohou, kde žijí. Pro názorné porovnání jsme se vydali na Hůrku, kde u kostela je malý soukromý ranč U Vizingrů. Tam chovají ve venkovní ohradě koně a poníky. Doufali jsme, že vedle na louce se nám podaří uvidět i luční kobyly. Velký kůň děti velice nadchl, u ohrady jsme stáli velice dlouho i vzhledem k tomu, že v ohradě jsou rovněž další zvířata a to lama a zakrslé plemeno ovcí. Děti se naučily **porovnat koně a poníky, jejich velikost, zjistily, jak vypadá lama a co všechna zvířata jedí**. (příloha č.19 obr.23) Viděly trkat se dva berany a měly z toho velký zážitek. Na louce jsme se snažili najít luční kobyly. Pár jsme jich viděli, ale na podrobné pozorování to moc nebylo, děti měly z toho velkou legraci a běhaly na louce za kobyly. Byly ale velice hlučné a divoké, takže jim většina kobyly vždy odskákala. V každém případě si „hon“ na kobyly patřičně užily.

Díky spolupráci se Střední školou zemědělskou a potravinářskou (dále SŠZP) v Klatovech jsme si domluvili **návštěvu jejich chovné stanice a zahrady** a to s celou třídou. Měli jsme možnost **se projít po malé botanické zahradě, vidět různé stromky, keře, rostliny, jezírko** apod. V jednom z upravených skleníků chovají **drobné hlodavce, exotické ptáky, hady a hmyz**. Vzhledem k tomu, že zde v kabinetu v akváriu se speciálním vyhříváním chovají skoro 6 metrovou krajtu, je třeba ji něčím živit, tudíž zde pro tento účel chovají různé **králíky, morčata, potkany, osmáky, činčily** a mnoho dalších. Hadů jsme viděli několik druhů, ale i různé zajímavosti jako **strašilky, pakobyly, štíry, sklípkanu, šváby** a další. Děti **se zajímaly o názvy zvířat, měly zájem si je pohladit a měly i možnost si pochovat králíčka nebo podržet malého hada**. (příloha č.19 obr.28,29,30) Chtěly vidět úplně všechno a moc se jim to líbilo. Byla to taková návštěva malé ZOO. Ve venkovním výběhu měly možnost **nakrmit ochočené malé hnědé kozy**, kterým jsme přinesly mrkve a jablka. Děti z toho měly obrovský zážitek, nejvíce z velkého hada, toho pak kreslily ve školce a často se dodnes ptají, kdy se zase půjdeme podívat na zvířátka, jak tam měli toho velkého hada. Díky této návštěvě a pozorování různých pavouků a strašilek už většina nekřičí, když vidí pavouka na třídě. Většinou jej pozorují, kam leze a co dělá a občas jej i někdo vezme opatrně do kapesníku a dá jej ven z okna.

4.4.2.5 Jak si Ferda postavil domeček (příloha č. 6)

O čem to bude:

• **o Ferdově domečku a domečcích jiných zvířátek** :cíle: vědět, kde které zvířátko bydlí, jaký, kde a z čeho si staví svůj příbytek ; umět pozorovat a postřehovat v terénu

- **o pomoci druhému a ochotě pomoc nabídnout nejen lidem, ale i přírodě:** cíle: vědět, proč je dobré si navzájem pomáhat ; mít povědomí o tom, jak můžeme pomoci přírodě my
- **o různém přírodním materiálu:** cíle: vědět, jaký materiál můžeme v přírodě najít (stromy-
dřevo, kamení, hlínu, písek, trávu, bláto, větvičky, jehličí, listí – pro stavbu zvířecí i lidskou)
- **o podzimu a přípravách na zimní období:** cíle: znát, kde které zvířátko bydlí a která zvířátka se ukládají k zimnímu spánku ; vnímat změny v přírodě, ukládání přírody k zimnímu spánku

Čím to naplníme :

- **poslech příběhu a diskuse**

- volné převyprávění a diskuse k příběhu: Když Beruška odjela, jak bylo Ferdovi? A bylo už i vám někdy smutno? A když bylo Ferdovi bylo smutno a přemýšlel, o čem asi mohl přemýšlet? Co Ferda udělal, když mu bylo smutno? A co děláte vy, když je vám smutno? S kým se Ferda setkal? Jak se Ferda zachoval, když se cvrčkovi rozbilo rádio? Už jste i vy někdy někomu nabídli pomoc a pomohli? Jak asi bylo panu Cvrčkovi, když mu Ferda rádio opravil? Je správné někomu pomáhat a proč? Co udělal Ferda potom? Z čeho všeho si Ferda postavil domeček? Co to znamená, když se řekne práce všeho druhu?

- **prohlížení knih, zkoumání a pozorování, kde které zvířátko bydlí**

- povídání o tom, kde která zvířátka bydlí , kde, jak a z čeho si staví pelíšek (ptáčeki hnízdo, nebo sídlí v budce od lidí, zajíc pelíšek, myška si vyhrabe díru, liška a jezevec noru, sova si najde dutinu ve stromě, veverka si postaví hnízdo na stromě, mravenci velké mraveniště atd.)

- **pozorování na vycházkách**

- cílené sledování ptáčích hnízd, zalézání ještě nezazimovaných drobných živočichů do země v lesoparku Hůrka (broučci, housenky, mravenci , stonožky apod.), hledání veverčina hnízda

- **prstové říkanky :** Domečky, Domeček

- **pelíšek z listí**

- práce s přírodním materiálem – obtisk listů na plochu
- dokreslování zvířátek spících v listí černou tuží a špejlí

- **grafomotorické cvičení**

- nácvik krouživého pohybu, uvolnění ruky- kreslíme pelíšky předtištěným zvířátkům

- **stavění mraveniště**

- natření roliček od toaletních papírů a papírových utěrek (větvičky), ušité jehličí ze zbytků látek vycpané molitanem
- vyzkoušení si stavby mraveniště, spolupráce ve skupině, umět se domluvit, zkusit si vytvořit společné dílo, podávání v řetězu

- **Na mravenčí pasece**

- poslech písně z CD od Pavla Nováka- vymyšlení pantomimy k písni, doprovod pohybem

• **Polámal se mraveneček**

- povídání o příběhu, nácvik textu, zpěv písně s kytarou

- doprovod dramatizací příběhu, použití rekvizit a převleku

• **pomoc lesu**

- povídání o tom, co do lesa patří a co ne, co je přírodní a co vytvořil člověk a příroda si s tím neumí sama poradit

- vycházka do lesoparku, pozorování v terénu, co do lesa patří a co ne, kam patří odpadky a přírodní zbytky (slupky, okusky, kůry z ovoce, papír, sklo, plasty apod.)

Jak to dopadlo:

Poslech a vyprávění děti zvládaly bez problémů. Připomněli jsme si, z čeho byla postavená **mraveniště** v lese a z čeho si stavěl domeček Ferda. Zkoumali jsme za pomoci knížek, obrázků a dosavadních znalostí, **kde žijí další zvířátka a jak se jejich příbytkům říká**. Děti většinou věděly **o hnízdech ptáčků nebo o díře v zemi**. Pojmy jako **nora, doupe, dutina** nebo brloh byly pro děti nové. K pozorování jsme použili demonstrační obrázky a přiřazovali jsme, kdo kde bydlí. Dětem některá dělala velké potíže, bylo pro ně těžké **podle velikosti hnízda odhadnout, který ptáček** kde bydlí (např. vlaštovka, čáp, kos apod.) Téma domečků nám zpestřily dvě prstové říkanky a ty se velice líbily. U Domečku děti samy vymýšlely pohyby. (příloha č.10) V rámci povídání o domečcích jsme nechali dětem, aby si **natiskly na papír lesní zvířátka**. Procvičovali jsme **krouživý pohyb kolem zvířátek – domečky**. Tuto činnost někteří vyžadovali i v dalších dnech. Domečky bylo moc pěkné téma, neboť jsme se dostali i k tomu, kde a jak kdo bydlí doma. Vzpomněli si i na **ježka pod listím** a tak nás napadlo **prozkoumat venku spadané listí a okolí, kdy jsme na vycházkách pozorovali stromy a cíleně vyhledávali hnízda**. Na zahradě jsme **odkryli kopy listí** a jelikož už bylo chladno, ale ještě nemrzlo, bylo možné vidět **různé stonožky, žížaly, broučky, pavouky** a další. Nikdo už se nebál ani pavouka, naopak, když viděli naše nadšení a nadšení některých svých kamarádů, nechali se unést zájmem o pozorování. Na zahradě jsme **nasbírali listy** a domluvili jsme se, že si takový domeček z listí uděláme. Listy jsme potírali barvami a tiskli na čtvrtku. Po zaschnutí jsme druhý den dětem dali tuš a špejle, aby si do toho listí mohly **nakreslit ta schovaná zvířátka**. Výsledek byl překrásný. Tím, že vše viděli na vlastní oči a měli vše ještě v paměti, nakreslili mnoho zvířátek, broučků, stonožek. Samotná práce je velice bavila a děti samy měly velkou radost z provedených prací.(příloha č.20 obr.31)

Znovu jsme se dostali k **mravenčímu domečku – mraveništi**. Jelikož jsme chtěli umožnit dětem, aby si mraveniště mohli stavět i na třídě, ušila jsem doma pytel jehličí ze zbytků různých hnědých, zrzavých a béžových zbytků látek a vycpala vše molitanem. Z jedné činnosti

nám zbyly natřené roličky od toaletního papíru a papírových utěrek na hnědo, ty představovaly klacíky. Pustili jsme si k tomu píseň od Pavla Nováka : **Na mravenčí pasece**. Ta měla úspěch, poslouchali jsme ji několikrát dokola a děti si hned začaly zpívat. Napadlo nás tenhle výstup použít na vánoční besídku, a protože se dětem písnička líbila, zkusili jsme si společně vymyslet pohyby. Během refrénu jsme stavěli na pasece ze zeleného kusu látky **mraveniště z molitanového jehličí a roliček**. Stalo se nám, že si pak děti během volné hry chodily půjčovat jehličí a roličky a stavěly si samy mraveniště. K tomu si chodily pro našeho plyšového Ferdu a hrály si s ním. Jednou přišla jedna z dívek, že zná básničku **Polámal se mravenček**. Přednesla ji ostatním a ty se jí chtěli naučit. Zнала jsem nápěv s kytarou a tak jsme z toho měli hned písničku. Chtěly k tomu pohyby, ale moc se nám to nezdálo, až jsme vymysleli, že si píseň zahrajeme jako divadlo. Doktorský plášť, lžičku do kapsy, polštářek, deku a už mohl polámaný mravenec zalehnout. Jedno dítě dělalo vždy doktora a ostatní stáli kolem postýlky. I tento výstup jsme nakonec použili na vánoční besídku a dopadlo velice pěkně. (viz video „Vánoční mravenčení“, příloha č.20 obr.32))

Tak trochu jsme si uvědomili, že jsme se moc nedostali zatím k tématu odpadů. Napadlo nás, že když **víme, z čeho si zvířátka staví domečky, a víme, co patří do lesa, co tam najdeme**, dotknout se také toho, co tam nepatří. Vydali jsme se na Hůrku a i když už bylo listí všechno na zemi, i přesto bylo možné **pozorovat různé poházené odpadky**, lahve, pytlíky, obaly nebo papírky. **Pozorovali jsme rovněž stromy a rostliny, jak se všechno změnilo a jak se přírody chystá ke spánku**. Děti samy již poukazovaly na různé změny, opadané listí, zavíčkované hlemýžďe. Při jedné z vycházek jsme našli dokonce **veverčí hnízdo**, bylo mnohem větší než ptačí a kolem byly vylouskané slupky od bukvic a okousané šišky. Řekli jsme si, že si toto místo budeme pamatovat a že sem v zimě přineseme veverce nějakou dobrotu. Děti velice rády chodí na Hůrku a je pro ně nejpřirozenější, když veškeré změny mohou pozorovat rovnou v přírodě. Takto již **znají Hůrku ve všech ročních obdobích** a diskuse na třídě poté mají pestrou náplň. Praktikovat výchovně vzdělávací práci přímo v terénu je prospěšné nejen pro děti, ale i pro nás učitelky a děti delší vycházky, kde se mohou pohybovat volněji, stále více vyžadují.

4.4.2.6 O nejpěknějších hračkách pro malé děti (příloha č.7)

O čem to bude :

• **o tom, jaké to bylo, když Ferda udělal dětem radost** . cíle: pochopit, že i zvířátka si mohou mezi sebou pomáhat stejně jako lidé

- **o radostném prožití vánočních svátků pro všechno živé.** cíle: umět udělat druhým radost ; vědět, jak se postarat o zvířátka v zimě ; připravit vánoční nadílku pro zvířátka
- **o zimě a přírodě v zimě.** cíle: postřehnout změny kolem nás ; vědět, jak vypadá příroda v zimě, poznat přírodní úkazy v zimě (led, mráz, vločky)

Čím to naplníme :

- **poslech, vyprávění, diskuze, rozhovory**

- poslech a následné vyprávění povídky
- diskuze nad příběhem: Kdo za Ferdou přišel a proč? Pomohl někdo Ferdovi? Proč to všechno Ferda udělal? Už také vám někdy někdo udělal radost? A jak vám bylo? A už jste někdy udělali radost vy někomu jinému? A dělají si také někdy lidé radost? Dávají si třeba dárky? Kdy? A co to vlastně Vánoce jsou?

- **stromy v zimě**

- sledování změn stromů v zimě na vycházkách
- kresba tuší, lepení, práce s odpadovým materiálem (umělá drť)

- **experimentování s vodou**

- zdobení stromečku před školkou ledovými ozdobami- práce s přírodninami a vodou

- **Vánoční mravenčení**

- ukázka práce s dětmi pro rodiče
- mravenčí příběh (shrnutí všeho, co jsme na třídě od září dělali)

- **Vánoční stromek pro ptáčky**

- výroba dobrot pro ptáčky : obalení šišek v tuku a směsi semínek, navázání nitek
- zdobení stromečku před školkou

- **krmení zvířátek v lesoparku Hůrka (Vánoce pro zvířátka)**

- příprava krmení pro zvířátka : navazování nakrájených mrkviček a jablíček na nitky
- vycházka na Hůrku
- rozvěšování dobrot na větvičky, sypání semínek, oříšků a na podzim nasbíraných plodů (kaštiny, žaludy, bukvice apod.) ke kmenům stromů
- (díky nedostatku sněhu nebylo možné sledovat stopy zvířátek)

- **zimní krajina- PL hledání rozdílů (SD)**

- **vločka**

- pozorování struktury vloček při vycházkách

- grafomotorika : křížená čára – kresba vločky s básničkou :nejdříve nácvik na tabuli křídou, pak na papíře voskovkou (příloha č. 11)
- PL dokreslování stejných tvarů vloček (SD)
- prstová říkanka Vločky (příloha č.11)

Jak to dopadlo:

Díky obsahu této povídky si děti zpříjemnily čekání na Štědrý den. Byla vybrána právě proto, že obsahovala téma radosti či udělat druhému radost, potěšit jej, dát někomu nějaký dárek, abych ho potěšil. Tento celek byl realizován v adventním období a hodně se mluvilo a připravovalo na vánoční svátky, environmentálních činností bylo o trochu méně. Zima nebyla příliš chladná v tomto období, tak nyní jsme podnikali hodně vycházet po okolí a především na Hůrku. Tentokrát jsme pozorovali ojiněné stromy v zimě, neboť sněhu jsme se nedočkali. **Stromy obalené jinovatkou se třpytily na sluníčku, a tak jsme si takové stromy udělali i ve školce.** Tuší děti nakreslily kmen s větvemi a po zaschnutí potřely lepidlem a posypaly umělou bílou drtí. (příloha č.21 obr. 37) Z našich rituálů, říkanek s pohybem, písniček a scének jsme si připravili **mravenčí příběh** a ten jsme pak předvedli rodičům na vánoční besídce. Ta měla název „Vánoční mravenčení“. Ušila jsem všem dětem i dospělým mravenčí zadečky, vyrobili jsme tykadla z černého chlupatého drátku, korálků a gumičky a požádali rodiče, zda by děti oblékli do černého oblečení, klukům dali barevné šátky na krk a děvčatům sukýnky, aby nebyli celé v černém. Několik dětí nám před besídkou onemocnělo, ale na besídku se přišli podívat. Stalo se nám, že i když nebyli oblečení, chtěli být také mravenci a chtěli si s námi příběh užít. Protože většinu říkanek, písniček i rituálů uměli, zapojili se mezi nás (viz. video Vánoční mravenčení). Příběh trval něco přes 20 minut u dětí i u rodičů měl veliký úspěch. Děti se před vystoupením těšily, že ukážou rodičům, jak staví mraveniště a jak budou všichni mravenci včetně nás učitelek. Rodičů, se příběh velice líbil, dokonce jsme obdrželi zpracovanou videonahrávku na památku, na kterou jsme se s dětmi při odpoledních činnostech společně dívali. Byl pro ně zážitek se vidět.

Jelikož jsme vyráběli různé vánoční ozdoby a drobné dárečky pro rodiče a těšili se na Ježíška, rozhodli jsme se, že bychom mohli udělat radost a **Vánoce také zvířátkům.** Od vánočního pečení jsme donesli zbytky tuků, rozmačkali vidličkou v talíři a nakoupili ptačí zob pro venkovní ptáčky. Obalovali jsme šišky v tuku a zrní, navázali nitku a nechali za oknem utuhnout. Kdo měl zájem, ten nám z dětí pomáhal. Ještě jsme navazovali kousky mrkve a pokrájená jablíčka na nitky. Od rodičů jedné dívky jsme dostali stromečky, dva se využily do vestibulů pavilonů školky a třetí nám školník zasadil do stojanu před školkou. Ten jsme nazdobili ptáčkům šiškami se semínky, mrkvičkami a jablky.(příloha č.20 obr.33) Děti

s nadšením zdobily a moc se na to těšily. Byl to jejich **stromček pro ptáčky** a moc jim na něm záleželo. Dokonce až tak, že když nám vítr stromeček porazil, jeden z chlapců při odchodu domů jej sám od sebe běžel postavit a maminka na něj musela počkat, než vše opraví. Požádali jsme rodiče rovněž o pár kousků mrkviček, jablíček, zrní nebo oříšku, čehokoliv **pro lesní zvířátka** a další den se vydali na Hůrku. Napakovali jsme si s kolegyní do batůžku kaštiny, žaludy a bukvice, které jsme na podzim s dětmi nasbírali a usušili na třídě. Kde má hnízdo veverka jsme už věděli, tak jí děti s nadšením nasypaly dobroty pod strom. Myslely si, že když popojdou dál, že se půjde veverka najíst, ale to se nestalo. Vysvětlila jsem dětem, **že jsou zvířátka plachá**, ale že si to určitě najdou a že to po vánocích půjdeme zkontrolovat. Děti věsily jablíčka, mrkvičky na větve, kam dosáhly, a pod stromy nebo na pařezy sypaly zrníčka, oříšky, bukvice, žaludy i kaštiny. (příloha č.20 obr. 34) Obešli jsme půlku lesoparku a v některých místech děti objevily větve jedlí po předešlém větru. Napadlo je, že si je dáme do vázy a nazdobíme, tak jsme z lesa odcházely s náručí voňavých jedlových větviček. Ve třídě nám v teple **jehličí zavonělo** a jedna z dívek si vzpomněla, že tu vůni už zná, že jsme k tomu voněli už dříve.

Stále jsme čekali na sníh, abychom mohli pozorovat stopy, ale nedočkali se. Tak jsme si **o sněhu** alespoň povídali. Zkusili jsme si, **jak vypadá vločka**. Na tabuli nejdříve křídou a pak na papíře. Šlo jim to moc dobře a díky básničce se naučily i malé děti alespoň jednoduchý kříž. K tomu jsme si připomněli i prstovou říkanku o Vločce, na kterou si samy starší děti vzpomněly. V rámci zimy jsme rovněž dělali různé pracovní listy a úkoly. Jedním z nich bylo **hledání rozdílů v zimní krajině**. Ty děti hledají vcelku rády, ale ne úplně všichni. Kdo má trochu problémy ve zrakovém vnímání, tomu tento úkol dal zabrat. Po Novém roce jsme si hodně povídali o zážitcích z Vánoc, a když pak začalo více mrznout, napadlo nás se vrátit k vodě a zkusit si pokus s vodou. Řekli jsme dětem, že zjistíme, **co udělá s vodou mráz**. Děti si do kelímků daly různé přírodniny: kaštiny, žaludy, sušené květiny, bukvice, šišky atd. Do kelímků jsme nalili do půlky vodu, nahoru položili špejli a přes ní pověsili provázek, aby oba konce dosahovaly do vody a dali přes noc za okno. Do druhého dne jsme měli překrásné **ledové ozdoby**, ty jsme vyklopili z kelímků pověsili před školkou na stromy. Zjara jsme jen posbírali provázky. Ozdoby byly moc pěkné, každá jiná, a během tání jsme se vždy zastavili u stromů a pozorovali jsme, jak z nich kape a voda odtává. Děti si osvojily změny **skupenství vody v zimě** hravou a zábavnou formou. Nakonec celého půlročního snažení následoval závěrečný celek nazvaný **Šumava**, protože si jej děti vyžádaly. V jednom příběhu zaslechly zmínku o Šumavě a chtěly vědět, co to je ta Šumava. Příběh jsme si četli na výstavě pohádkových bytostí od Vítězslavy Klimtové, na které jsme se byli podívat v Kulturním domě v lednu. (příloha č.20 obr.35) Tam byly krátké příběhy nebo historky k jednotlivým postavčkám. Mimo jiné i k víle Šumavě. Rozhodla jsem se vstupní celek mírně upravit, aby byl pro děti zajímavější a aby díky

němu více poznaly, jak Šumava vypadá. Jedna z dívek se hlásila o slovo, že má doma knihu o Šumavě. Domluvily jsme se s dětmi, že kdo nějaké knihy o Šumavě, přírodě a zvířátkách má, může si je přinést do školky. Seděli jsme pak kolikrát značnou dobu nad knihami a některé děti prohlížení velice bavilo. Jiné nakoukly a šly si hrát.

4.4.2.7 Závěrečný tematický celek (příloha č. 12)

Šumava

cíle : seznámit děti s pohořím Šumava prostřednictvím obrázků, pohlednic, prohlížením knih a her; prohloubit si již získané znalosti o lesním biotopu; rozšířit poznatky o přírodě a shrnout své zkušenosti a již získané vědomosti (co roste v lese, jak vypadá, co do něj patří, kdo v lese žije, kde a co jí apod.)

motivace : Na základě samotného zájmu dětí jsme se domluvily, že si do MŠ přinesou knihy, obrázky či pohlednice Šumavy nebo lesních zvířátek. Během dne děti s nadšením listovaly v knihách a ptaly se na vše, co je zajímalo. K tematickému celku byly použity stěžejní činnosti ze vstupního celku Les a život v něm.

činnosti a aktivity (příloha č.12)

vyhodnocení :

Tento celek vzešel ze samotné aktivity dětí a jejich nápadů a bavil je mnohem víc, než úvodní. Nápad s knihami jsme zhodnotili jako pozitivní, bylo vidět, které děti myslí i doma na školku a **žijí tím, o čem si ve školce povídáme nebo co děláme**. Knihy a obrázky si přineslo šest dětí. Sešlo se nám několik knih o zvířátkách, myslivecký kalendář a dvě knihy přímo o Šumavě. Některé z dětí viděly prvně takovéto **umělecké fotografie přírody**. Šumavu jsme si rovněž prohlédli z vyhlídky na Hůrce. (příloha č.21)obr.38) Časem, když už věděly, že Šumava má kopce, lesy, potůčky, atd. pak ukazovaly na obrázcích: tady jsou ty kopce, to je ta řeka, co jsme lepili apod. Děti z naší třídy jsou zvyklé, že hodně věcí děláme s pohybem. Když jsme si v kruhu krátce shrnuli, co všechno již v knihách našli, s nadšením si se mnou ukazovali kopce, potůčky a další. Díky bludnému kameni, který se dětem velice líbil, neboť je přenášel do světa fantazie a mohli si vymýšlet, co chtěli, si tento úvod vyžádali každý den. Krátkou **pohybovou hru Na les** hrajeme stále, dětem se líbilo, když už bylo více stromů a měly ruce upaženy, proplétat se mezi stromy, připomínalo jim to opravdu chůzi v lese. Hru na štronzo již máme dobře zažitou, tudíž děti velice pohotově reagovaly. **Zvukovou koláž** už jsme si také zkoušeli, tentokrát už padalo mnohem **více nápadů** než před půl rokem. Bylo vidět, že **téma lesa je jim**

velice blízké a ani se nestalo, že by někdo řekl zvířátko, které do lesa nepatří. Někdo dělat datla, kukačku, sovu, jiný skákal jako zajíc, lezl jako myška, plazil se jako had a syčel, další dělat vítr apod. Bylo třeba dát jasný příkaz pro zapnutí lesa – úder do tamburiny - a to samé pro vypnutí lesa. Když jsme toto zkoušeli během roku, jasný povel jsem nedala a děti na mě nereagovaly a houkaly dál.

Děti zůstaly stát jako stromy, když v tom přišla **vichřice**. Nejdříve to byl malý ... vymýšleli jsme **různé názvy pro vítr**: větřík, větříček, vánek, vítr, vichr, fujavice, vichřice a hráli jsme si na to. Nejdříve jsme si zkusili větříček, vítr a vichřici jako dechové cvičení: dlouhý pomalý výdechový proud, rychlejší a nakonec prudký velký výdech naráz. To děti ohromně bavilo, až skoro nechtěly přestat. Zapojila jsem do toho cvičení rukama, vzhledem k tomu, že u větru jsme si procvičili **posloupnost od nejmenšího po největší**, udělala jsem toto s větvičkami stejně. Postupně jsme procvičili celé paže, trup a největší zábava a nadšení bylo, když se stromy polámaly a spadly na zem. I celé povídání gradovalo na síle a intenzitě mého hlasu, abych navodila patřičnou atmosféru a to se mi celkem povedlo. Děti popadaly s radostí na zem a k mému údivu v klidu čekaly, co bude dál. Když jsem zeptala, jestli se jim teď les líbí, svorně tvrdili, že ne. Zamýšleli jsme se nad tím, co teď? Někteří řekli, že si zasadíme nový. Koupíme stromečky v Obi, zasadíme semínka. Na otázku, **kde se ta semínka berou** a co s nimi udělat dál, jsme dali dohromady, že můžeme zasadit žalud nebo bukvice, nebo vysypat semínka ze šišek. Děti si vzpomněly, jak jsme v létě semínka ze šišek vyndávali a seli do květináče. Sice nám nevyrostl žádný stromek, ale do hlíny jsme vložili i žalud a ten nám vyklíčil. Přes prázdniny nám ale stromek uschl. **Většina věděla, že potřebuje vodu a sluníčko nebo teplo.** A tak jsme si s pohybem a písničkou zasadili nový les. Semínko pomalu klíčilo a když jsem zpívala : Klíčím, klíčím, lezu z hlíny ... bylo ve třídě naprosté ticho. V tu chvíli jsem myslela, že mám na třídě samá opravdu klíčící semínka.

Kartičky na poznávání stromů máme jako demonstrační obrázky na školce. Jsou z plastu, tudíž je možné s nimi manipulovat bez zjevného poškození. Velké obrázky stromů mají u sebe v rohu vždy nakreslené detaily, takže **hledání stejných** bylo pro děti vhodné. Když jsem se ptala malých dětí, zda mají jehličí nebo listy, podívali se na obrázek a věděli skoro všichni. Měli před sebou názornou ukázkou, upevnili si pojmy listí a jehličí, popřípadě šišky nebo bukvice, někteří chtěli vědět i jehnědy. Já jsem pak jen zopakovala, ty jsi jehličnatý strom, ty listnatý. Ke konci už i některé menší děti rovnou říkaly: já mám listí, já jsem listnatý. To poslouchaly i starší děti. Ty pak rovnou odpovídaly: já jsem jehličnatý a mám jehličí a šišky, popř. jmenuji se borovice. Bylo to trochu zdlouhavé, ale **překvapily mě jejich již dosavadní znalosti. Poznali borovici, smrk, břízu, javor a kaštan. Buk a dub si pletou, většinou si podle bukvice pamatují buk.** Konečné hledání dvojic už bylo vcelku snadné, našli se všichni. Hra byla postavená tak, aby velké děti pomohly malým. Dvojici, kterou jsem zkontrolovala,

jsem posílala ke kolegyni k našemu lesu, tam si každý vybral nějakou přírodninu a přinesl ji do připraveného košíku. Všechny přírodniny, které jsme do košíku dali, jsme si nejdříve prohlédli a pojmenovali, abych měla jistotu, že znají pojmy. Zakryla jsem košík látkou a děti hledaly v košíku a **podle hmatu poznávaly**, co to je. Byl o tuto činnost náramný zájem, velice je bavilo a lákalo hledat po hmatu, dokonce i malé děti. Uhodli všichni a museli jsme hádat několikrát dokola.

Když jsme další dny opakovali počáteční zobrazení a vymýšlení si, kam nás bludný kámen zavede, jednu z dívek napadlo, že by chtěla mít svůj bludný kámen, že bychom si každý mohli svůj nabarvit. Dala jsem dětem akrylové barvy a kdo chtěl, mohl si svůj kámen pokreslit. Den ode dne je **kreslení na kameny** bavilo čím dál víc, až jsme měli hromadu bludných kamenů. (příloha č.21 obr. 41) Děti si je chtěly odnést domů, že řeknou mamince, kam by je jejich bludný kámen mohl zavést. Vcelku si ujasnili, že i **kameny jsou součástí Šumavy a tudíž i přírody** Se Šumavou jsme pracovali i dále, hráli jsme si s hlasem, abychom zjistili, **proč se Šumava jmenuje právě tak**. K básničce jsme společně s dětmi vymýšleli pohyby, to už znají a rádi vymýšlí. Básnička samotná nám připomněla **počasí na Šumavě** a k tomu jsme si zahráli hru, kde si děti procvičily pohotovost, reakce, orientaci v prostoru a schopnost spolupráce

a domluvy. Aktivitou Kdo žije v lese jsem chtěla zjistit, **kolik lesních zvířátek si již pamatují**. Díky prohlížení knížek a vlastnímu zájmu dětí již byly vědomosti bohaté. Na některá zvířátka jsem měla připravené básničky nebo písničky s pohybem, aby to děti více bavilo a aby se trochu protáhly. To se jim líbilo a děti stále chtěly další zvířátka. Přišly úplně na všechny, která jsem měla připravená a ještě vyjmenovaly spousty dalších (srnec, vlk, sova, jelen, vydra, šnek a další). Protože několik dětí se právě učí doma nebo naučily hlásku r, chtěla jsem ji procvičit a zároveň se dostat k tomu, co zvířátka jedí. Hlásku r logopedka nacvičovala dvojím ťuknutím jazyka a tady se k procvičení prostor naskytl. Když jsem začala tururum, děti postupně ztichly a někteří se přidaly. Než jsem se stačila zeptat, **co které zvířátko jí**, už na mě děti volaly, že veverka oříšky, zajíc trávu apod. Kartičky s obrázky zvířátek a jejich potravu už vybrané děti znaly a tak jim to šlo vcelku dobře, **už si hodně pamatovaly**.

Na vstupní celek jsem měla připravené nakreslené obrázky lesa a na každém z nich jiný počet natištěných lesních zvířátek. Tuto činnost jsme už nestihli, a tak jsem ji dětem nabídla až v závěrečném celku. Cílem bylo **pojmenovat již známá zvířátka, najít všechna od jednoho druhu, počítat je a zaznamenat počet na přiložený záznamový list**. Rovněž jsem si chtěla vyzkoušet, zda děti zvládnou pracovat v menších skupinkách samostatně. Úkoly v rámci předmatematických představ je všeobecně baví a tato aktivita je bavila obzvlášť. Vše jsme si vyzkoušeli nejdříve společně na tabuli, pak jsem děti rozdělila do skupin, kde vždy byl jeden z předškoláků, který zapisoval, a nechala jsem děti pracovat. Díky tomu, že byly děti po určité

dobu vedeny k prosociálnímu chování, schopnosti domluvit se a vzájemně se respektovat ať už v rámci environmentální výchovy či v běžných situacích, zvládly tuto aktivitu na výbornou. Nejenom, že se naprosto v pohodě domluvily, ale úkol zvládly všechny skupiny bez chyby. Číselnou řadu do šesti předškoláci mají osvojenou, úkol pochopily a splnily. Dokonce se tázaly, zda opět někdy dostanou podobný úkol. Práci u stolečků jsme zakončili pohybovou hrou, aby činnosti rozumové a pohybové byly vyvážené. Při té příležitosti jsme procvičily základní barvy (žlutá, červená, modrá, zelená, hnědá) a opět schopnost prosociálního citění a vzájemné pomoci.

Poslední činností bylo **třídění věcí, které do lesa patří a které do lesa nepatří**. U věcí, které nepatří, jsme dále **třídili odpad**. Reagovali většinou pouze předškoláci a ještě ne zcela správně. Jednotlivé **barvy kontejnerů se některým ještě pletly**. Panorama Šumavy bylo velice zdařilé. Pracovali jsme na něm celý týden a to většinou během volné hry nebo odpoledních zájmových činností a to ve formě dobrovolnosti. Některé děti nejevily zájem vůbec, ale u některých dětí, které se příliš do výtvarných činností nezapojují, jsme podnítili zájem. Chlapec s integrací, který málokdy spolupracuje, se nemohl odtrhnout od lepení stromů a s nadšením pomáhal. Pamatoval si, jak v našem příběhu přišla vichřice a polámala některé stromy, nebo snad byl někdy svědkem něčeho podobného, a tak některé stromy na Šumavě padají. Tři děti z výzkumné skupiny s nadšením kreslily různá zvířátka a samy je vlepovaly do práce. (příloha č.21 obr.42)

Závěrem bych hodnotila závěrečný celek jako mnohem úspěšnější, než vstupní. Činnosti byly mnohem zajímavější a díky jejich zaměření bylo možné prověřit již dosavadní znalosti, vědomosti a postoje v oblasti environmentální výchovy. Děti pohotověji reagovaly, se zájmem, nadšením, byly znatelné patřičné znalosti, mají osvojeny pojmy. Činnosti na téma přírody jim byly velice blízké, samy projevovaly zájem a přicházely s novými nápady. Děti měly zájem získávat nové znalosti a vědomosti, zamýšlely se nad různými jevy. Jsou vnímavější vůči okolí, na vycházkách si více všimají změn, mají zájem pozorovat živočichy i rostliny.

4. 5 Výsledky

4. 5 .1 Výsledky rozhovorů před realizací programu a po něm

1.) Co tě napadne, když se řekne příroda?

Před: Většina dětí odpovídala velice obecně: les, zvířátka, travička, občas se objevily kytičky, v jednom případě domy a ZOO.

Po: Odpovědi byly mnohem pestřejší, byly zde jmenovány konkrétní zvířátka, nejčastěji broučci, mravenci, ptáci, ježek, srnka, šnek, had, veverka a další. Již se zde objevovaly přírodní vlivy a úkazy jako kopce, potoky, kameny, sluníčko, časté byly stromy, travička a kytičky. Děti zde rovněž jmenovaly v hojném počtu drobné přírodniny jako klacíky, šišky, kaštiny, bukvice, jehličí, listy ale i mraveniště a vodopád.

2.) Víš, co je les, jak vypadá, kdo tam žije a co tam roste?

Před: Ve většině případů děti jmenovaly pouze stromy a zvířátka, ojediněle se objevilo jehličí a houby, nebo konkrétní zvířátko, většinou veverka.

Po: Téměř všechny děti uvedly stromy, v některých případech i konkrétně smrky a borovice. V jednom případě se objevily keře a drobné lesní plody jako maliny, jahody, borůvky. Častější byly houby a kytičky, tráva a konkrétní zvířátka, těch bylo velice hodně : srnky, zajáci, motýli, sova, datel, ježek, medvěd, liška, broučci, luční kobylinky, včelky. Ojediněle byly jmenovány kopce, kostel, Šumava a Hůrka. Velice časté byly drobné přírodniny jako šišky apod.

3.) Co ke svému životu potřebují zvířátka v lese?

Před : Všechny děti uvedly, že jídlo nebo papání, ve čtyřech případech i vodu nebo pití.

Po : Sedm dětí řeklo, že vodu nebo pití a jídlo, ostatním jedno z toho chybělo, ale více druhů potravy : seno, zrní, trávu, myši, šišky, oříšky. Jedna z dívek uvedla srdíčko.

4.) Co potřebují rostliny, stromy a kytičky, aby mohly růst?

Před : Jen v jednom případě byla odpověď voda a teplo. Čtyři děti nevěděly, zbytek odpověděl jen vodu nebo sluníčko, v jednom případě hlínu.

Po: Vodu a sluníčko uvedlo pět dětí, ostatní všichni měly vodu. Ojediněle ještě semínka a kořeny.

5.) Myslíš si, že je třeba přírodu chránit?

Před : Dvě děti řekly, že ne, jedno dítě nevědělo, ostatní ano.

Po: Pouze jedno dítě odpovědělo ne, jinak všichni ano.

6.) A jak bychom mohli chránit přírodu my?

Před : Ve třech případech děti uvedly, že musíme zalévat kytičky, jedno dítě uvedlo, že krmíme zvířátka v zimě, ostatní nevěděly.

Po : Ve většině případů děti uváděly, že chodíme krmit zvířátka v zimě, nosíme jim jídlo. Dále se objevovaly odpovědi: uklízíme les, neházíme odpadky do přírody, nedáváme ošklivé věci do přírody nebo neplašíme zvířátka. Jeden chlapec uvedl, že nepustíme do lesa nikoho, kdo řeže stromy a že neničíme houby.

7.) Dokázal/a bys najít kousek přírody okolo naší školky?

Před : Většinou zaznělo stromy, travička, kytičky. V jednom případě nic.

Po: Opět již byl výčet mnohem pestřejší. Děti jmenovaly kromě stromů, travičky a kytek ještě ptáčky, keře, listí, sluníčko a spoustu zvířátek, především ježka, veverku a šneky. Ojediněle zaznělo sedmikráska, sníh, bukvice, šišky, větvičky, kaštiny, mech a zlatý déšť. Jen v jednom případě dívka nevěděla.

Jak je patrné z uvedených odpovědí, děti získaly značné povědomí, znalosti a vědomosti. Odpovědi na konci jsou mnohem bohatší, děti mají osvojeno více pojmů a názvů, umí se kolem sebe dívat, pozorovat a brát přírodu z jiného úhlu pohledu. Jejich obzor je mnohem širší, jsou schopny postřehovat detaily a uvědomit si, co kdo potřebuje k životu.

4. 5. 2 Výsledky pozorování

4. 5. 2.1 Přínosy v oblasti environmentální výchovy

Ke sledovaným hlediskům pozorování (viz 4.2.1) bylo zjištěno:

- 1.) Rozsah znalostí a povědomí o přírodě byl popsán v rozhovorech a dalších bodech.
- 2.) Les nás provázel po celou dobu výzkumného šetření, děti znají většinu stromů, chápou les jako určitou část přírody, ve které rostou různé stromy, keře a rostliny, žijí v něm různá zvířata a najdeme v něm různé přírodniny, kameny, skály, cesty apod. Děti získaly patřičné znalosti o lese přiměřeně k věku.
- 3.) O vodě jsme si nejen povídali, ale především jsme jednotlivé podoby vody navštívili. Děti měly možnost shlédnout na vlastní oči, jak vypadá studánka, potok, řeka, rybník, pozorovali jsme okolí vodních toků, co zde roste a žije. V zimě jsme si zkoušeli, co s vodou udělá les, a pomocí obrázků jsme se seznamovali s koloběhem vody. Udělali jsme si pokus, proč je důležitá voda pro život. Děti byly dostatečně seznámeny pomocí praktických ukázek, tematických vycházek, pokusů, rozhovorů,

diskusí a dalších činností ve třídě se skupenstvím, podobou a užitečností vody. Znají některá zvířata žijící ve vodě a kolem vody.

4.) Jedním z dílčích cílů bylo podnítit zájem dětí o přírodu a životní prostředí, což bylo výrazně naplněno. Díky častému pobytu venku, různým návštěvám, pozorování, zapálením učitelek a zajímavým podnětným aktivitám se záměr podnítit zájem dětí o přírodu velice zdařil. Děti samy vyžadují častý pobyt venku, ptají se po krátkých výletech za poznáním, zajímají je knihy a obrázky o přírodě, pozorují při vycházkách a celkově jsou všímavější a vnímavější. Rozhovory o přírodě postupem času nabývaly na intenzitě zvláště ze strany dětí, které se zajímaly o různé podrobnosti, znalosti a nejasnosti. Probíhaly četné diskuze, které poukazovaly na samotný zájem a zaujetí dětí.

5.) Záměr seznámit děti s některými druhy živočichů byl rovněž splněn. Některé jsme měli možnost vidět živé, jiné pouze z obrázků. Děti měly možnost vidět některé druhy domácích zvířat (kůň, poník, lama, beran, koza, páv, slepice, pes apod.), dále různé druhy plazů (krajty, užovky, korálovce), hmyz (pavouky sklípkany, strašilky, pakobylky, luční kobylky, šváby, berušky, mravence, včelky, čmeláky, vážky), hlodavce (králíky, morčata, křečky, osmáky, pískomily, potkany, myši, činčily), exotické ptactvo (kanáry, korely, agapornise) a další živočichy jako štíra. Z běžně dostupných živočichů měly možnost v okolí školky pozorovat kosy, sojky, straky, holuby, vrabce a další a veverku, která nám běhá po sídlišti. Další lesní zvířátka jsme poznávali pomocí obrázků a prohlížení knih o Šumavě. Děti již znají, co které zvířátko jí a většinu bezpečně pojmenují (srna, divoké prase, jelen, srnec, zajíc, datel, sova, liška, vlk, žába a spoustu dalších).

6.) Díky podnícení zájmu o přírodu samotnou je u dětí patrné určité vytváření vztahu k životnímu prostředí. Nejsou lhostejní k úpravě okolí, všímají si poházených odpadků, vadí jim nepořádek, na třídě jsou schopny udržet si výstavku z přírodnin aniž by ji kdokoliv ničil či jinak znehodnocoval. Ví, jak správně třídit odpad a proč, mají tendence opravovat i druhé např. rodiče apod. Jsou citlivé ke zvířatům i částečně k rostlinám. Téma přírody a zvířátek se objevují ve spontánních dětských kresbách a doma vyhledávají s rodiči obrázky a nosí je do školky.

8.) Děti již vědí, že voda na zemi koluje. Rovněž jsme se ale snažili zamýšlet se nad tím, co by se stalo, kdyby sluníčko více svítilo, lidi vodou plýtvali a ona se nám zpět na zem nevracela. Vedli jsme děti k tomu, aby si uvědomili, proč je dobré hlídat kohoutky

s vodou, aby zbytečně netekla, proč je voda tak důležitá pro všechno živé, zkrátka, proč je dobré s ní šetřit. Stejně tak jsme zkoumali, proč se některé odpady recyklují. Poznali jsme, že na výrobu papíru je třeba stromů. Děti sledovaly na pile, jak se dřevo zpracovává, a přemýšleli jsme, co se z něj dále vyrábí. Ukázali jsme dětem výrobky z recyklovaného papíru, ale k výrobě samotného ručního papíru jsme se už nedostali. Sbírali jsme víčka od pet lahví a zkoušeli jsme hledat po třídě, co se z nich asi mohlo vyrobit. Tento cíl ještě nebyl naplněn zcela, protože je to cíl dlouhodobý, je naším dalším záměrem do budoucna prohloubit poznatky dětí v tomto směru. Děti byly seznámeny s tímto tématem okrajově a mají obecné povědomí o třídění odpadů a šetrném způsobu života.

4. 5. 2 .1 Další pozorované přínosy programu

Nabízené aktivity splnily očekávání, přispěly k celkovému rozvoji dětí ve všech oblastech. Díky působení environmentální výchovy je u dětí patrné i celkové zlepšení vztahů mezi sebou. Rovněž jsme se setkali i s empatickou reakcí, spontánní pomocí druhému a soucítěním s druhým. Toto chování je patrné především u nejstarších dětí, ale občas se projeví i u mladších.

Děti byly vedeny k utváření a dodržování určitých pravidel a zodpovědnosti za své chování. Často si dokázaly pomoci v problémových situacích, spontánně nabídnout pomoc druhému a vzájemně se respektovat. U dětí byla aktivována chuť poznávat, cíleně pozorovat, zkoumat, učit se, dozvědět se více. Ve většině případů byl dětem dán prostor k samostatnosti, výběr činností, tvořivým aktivitám i fantazii. Celkově se zlepšila vzájemná komunikace a do jisté míry i spolupráce. U sledovaných dětí je znatelně patrná snaha spontánně pomáhat menším, všimnout si lidí a jejich problémů, být vnímavější k potřebám druhých. Cílené provádění environmentální výchovy směřovalo rovněž ke změně hodnotového žebříčku. Snahou bylo vést děti k porozumění jiným hodnotám: potřebám druhých a to nejenom lidí, ale i zvířat a rostlin, soucítit s druhým, respektovat se navzájem, mít zájem na společné věci a mít snahu pomoci jině bez zjevného prospěchu pro sebe samého.

Nadšení ze zvířátek, rostlin, vody, lesa a atd. se odráželo samozřejmě i na dětských pracích. Ve volných kresbách se spontánně více objevovaly nejen různá zvířata, stromy, květiny, ale i kopce, potoky a další. (příloha č.21 obr. 39,40) Jednotlivé motivační příběhy zahajující tematické celky se velice často stávaly námětem

výtvarných prací i samotných her dětí. Rovněž bylo patrné, že pro své hry děti častěji sáhly po přírodním materiálu, než po hotové umělohmotné hračce. Ve svých hrách při pobytech venku byly vynalézavější a tvořivější, postupem času se dokázaly více dívat, hledat a využívat ke svým hrám přírodní materiály (klacíky, šišky, kameny, kůry apod.). Velice rády tyto materiály sbíraly a zkoumaly, přinášely do mateřské školy a s nadšením využívaly pro další tvořivé činnosti. Z většiny činností je pořízen fotografický záznam, rovněž i z některých výtvarných prací, které byly velice zdařilé.

Snahou bylo pořídit z určitých činností i videozáznam, bohužel tento se nezdařil. Celkově je patrný znatelný posun v této oblasti a samotný zájem, aktivita a nadšení dětí svědčí o účinnosti cíleně prováděné environmentální výchovy. Děti častěji vyžadují pobyt v lese, ptají se na různé jevy, názvy ptáků, zvířat, rostlin, chtějí tvořit z přírodních materiálů, upozorňují na nedostatky v okolí (pohozený papír apod.), chtějí se chodit dívat na zvířátka a chovat je v mateřské škole, chtějí pěstovat květiny a rostliny ze semínek a starat se o ně.

4.5.2.2 *Hodnocení environmentálního programu*

Veškeré stanovené cíle byly naplněny, děti měly možnost praktického i teoretického zkoumání a poznávání přírody. Vzhledem k všeobecnému zájmu a toužebnému očekávání nového příběhu dětmi, byly jednotlivé příběhy vhodně zvoleny a byly přínosem nejen pro děti, ale i učitelky. Poskytly dostatečný prostor k realizaci cílů environmentální výchovy, neboť se přímo týkaly přírody a jejích součástí. Bylo zde využito velkého množství různých činností, od výtvarných, pracovních, hudebních, pohybových a především hrových a zážitkových. Činnosti byly pro děti zajímavé, většina dětí se svobodně zapojovala a postupem času se snažily i některé děti být samy aktivní a vymýšlet různé hry a činnosti. Jednotlivé celky doprovázely mimořádné doplňkové akce, ať už to byly návštěvy různých výstav a expozic, exkurze, oslavy, výpravy za poznáním či krátké výlety. Tyto akce byly velkým přínosem a velice vhodně zapadaly a doplňovaly obsah výchovně vzdělávací práce na třídě. Samotná příprava a nabídka jednotlivých činností byla dětmi s nadšením vítána a posléze i doplňována vlastními nápady a návrhy ze strany samotných dětí.

4.6. Shrnutí výzkumného šetření

Během celého sledovaného období se děti seznámily s biotopem lesa, s jeho rostlinami a zvířaty, s různými typy vod a jejich okolím, s životem mravenců, včel a dalších zvířátek. Dle mého názoru byl splněn požadavek utváření vztahů k přírodě a chuť vlastními silami přírodu chránit. Děti se zájmem zdobily vánoční stromek pro ptáčky a během zimy nosily do lesa potravu pro ostatní zvířátka. Do jisté míry získaly kladný vztah k přírodě jako takové, ale rovněž i schopnost vcítit se do situace druhých, ať už lidí, zvířat či rostlin. Ekogramotnost sledovaných dětí je dle výsledků mého pozorování rozhodně na vyšší úrovni, než před zahájením cíleně prováděné environmentální výchovy a její rozšířené zařazení do třídního vzdělávacího programu.

Vzhledem k zaměření práce na výzkumnou skupinu dětí ve věku 4-5 let a starší, bylo méně činností pro děti nejmladší věkové skupiny. Během některých aktivit více přihlíželi, než aby měli šanci se zapojit. V následném porovnání vstupního a závěrečného celku byl druhý jmenovaný pro děti poutavější a zajímavější. Jednak z důvodů větších vlastních zkušeností a již získaných znalostí v této oblasti. Vzhledem k menšímu počtu dětí bylo možné realizovat některé činnosti, které by nejspíš ve větším počtu nebyly až tak přínosné a organizačně proveditelné.

Závěr

Práce byla zaměřena na tvorbu třídního vzdělávacího programu na období půl roku se zaměřením a rozšířeným působením v oblasti environmentální výchovy. Jejím cílem bylo zjistit, zda a nakolik cíleně prováděná environmentální výchova ovlivní ekogramotnost vybraných dětí. Dalšími dílčími cíly bylo sledování změn chování a jednání dětí ve vztahu k přírodě a životnímu prostředí, vliv environmentální výchovy na utváření základů hodnot a postojů, na získání a prohloubení znalostí a vědomostí o přírodě a podnícení zájmů dětí o přírodu a životní prostředí.

Výsledků bylo dosaženo pozorováním, vstupním a závěrečným celkem zaměřeným na ověření znalostí, strukturovaným rozhovorem s vybranými dětmi na začátku a konci výzkumného šetření a analýzou činností dětí (především výtvarných a pracovních). Bylo zjištěno, že cíleně prováděná environmentální výchova má značný vliv na chování a jednání dětí. Zlepšily se vztahy v třídním kolektivu, jsou patrné empatické a respektující reakce pozorovaných dětí, ubylo konfliktních situací a agresivního chování. Celkově se podařilo získat zájem dětí o pozorování, zkoumání a pobyt v přírodě, podnítit chuť učit se a získávat nové poznatky a vědomosti z této oblasti. Ekogramotnost dětí je na vyšší úrovni než byla před zahájením výzkumného šetření. Děti znají druhy zvířat, některých rostlin, poznají, kde co roste a kam co patří. Dokážou se více kolem sebe dívat, postřehovat, pozorovat a vnímat změny kolem sebe a v nejbližším okolí. Mají zájem o prostředí, záleží jim na úpravě a estetickém vzhledu okolí.

V tomto směru je potřeba pokračovat i nadále, neboť půl roku není zas až tak dlouhá doba, aby dítě získalo potřebné kompetence. Veškeré zhodnocení vychází z částečných patrných změn ve třídě, které jsou znatelné. Každé dítě je individualita a samostatná osobnost a je tedy velice individuální, do jaké míry které dítě cíleně prováděná environmentální výchova ovlivnila. Pokud bereme na zřetel veškeré podmínky a prostředí, které na dítě působí, je nadmíru jasné, že rozdíly budou velké. Děti, které jsou v této oblasti podporovány i ze strany rodičů, je jim umožněn častý pobyt v přírodě, chování nějakého domácího zvířete, pečování o květiny či dokonce zahradu, zájem o čistotu a estetickou úpravu okolí, budou prokazovat znatelně lepší znalosti a základy postojů, než děti, kterým toto umožněno není. Při práci na třídě je

tedy běžné, že informace, které některým dětem pouze prohlubují znalosti, jsou pro jiné naprosto něčím novým. K posouzení individuální míry znalostí posloužil již zmiňovaný dotazník s vybranou skupinou dětí.

Do budoucna je rozhodně na místě v tomto záměru pokračovat, neboť zájem dětí je značný. Vhodným doplněním je opatření si drobného zvířátka na třídu, přislíbeni jsou dva hlemýždi. Dětem bude umožněna každodenní péče o domácího mazlíčka. Rovněž je přichystán vrhlík a semena pažitky a petrželky, aby měly děti možnost pozorovat klíčení a pečovat o rostliny na třídě. Při úspěchu v pěstování budou bylinky využity pro potřeby školní kuchyně. Cílem do budoucna je prohloubit získané znalosti a utvářet povědomí v péči o životní prostředí, vést děti i nadále k úspornému stylu života, důležitosti třídění odpadu a celkovému zájmu nejen o blízké okolí

Celkově působení v oblasti environmentální výchovy mělo vliv na utváření vztahů v kolektivu. Zajímavou výzkumnou otázkou by bylo právě toto téma, čili do jaké míry environmentální výchova ovlivní prosociální chování a utváření vztahů v kolektivu mateřské školy. Rovněž by bylo zajímavé zabývat se otázkou šetrného způsobu života a zjistit, jak působení v této oblasti ovlivní život rodin a chování samotných dětí jak v rodině tak v mateřské škole.

Seznam použité literatury

BEČVÁŘOVÁ, Zuzana. *Současná mateřská škola a její řízení*. Praha : Portál s.r.o., 2003. ISBN 80-7178-537-7.

BUREŠ, Jiří a kolektiv. *Ekologická výchova v mateřských a základních školách*. Pardubice : Ekocentrum Paleta, 2004.

BUREŠ, Jiří a kolektiv. *Ekologická výchova v mateřských školách*. Pardubice: Ekocentrum Paleta, 1996.

CAPRA, Fritjof. *Ekogramotnost – vzdělávání pro příští století*. Přednáška z konference Forum 2000, konané 6. září 1997. Marek Vlastimil : Baraka – časopis pro nový věk. (1996-2002) <http://www.baraka.cz>

ČINČERA, Jan. *Metodika evaluace programů environmentální výchovy*. 29.12.2010. Metodiky. <http://envigogika.cuni.cz>

HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7367-569-1

HORKÁ, Hana. *Teorie a metodika ekologické výchovy*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-8593-133-8.

HORKÁ, Jana. *Výchova pro 21. století : Koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. Brno : Paido, 2000. ISBN 80-85931-85-0.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-86307-85-4.

KOLEKTIV autorů a konzultantů Encyklopedického domu, spol.s.r.o. *Slovník cizích slov*. Český Těšín: Encyklopedický dům, spol.s.r.o., 1996. ISBN 80-90-1647-8-1.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada Publishing a.s., 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.

LEBLOVÁ, Eliška. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha : Portál, s.r.o. 2012. ISBN 978-80-262-0094-9.

MÁCHAL,Aleš. *Špetka dobromysli*. Brno : Ekocentrum Brno pro Rezekvítek, 1996. ISBN 80-901668-6-5.

NEČAS, Jiří . *Ekogramotnost*. Vloženo 17.4.2006. Ekologická sekce ČKA.
<http://sustainable> – Internetový portál pro trvale udržitelný život. Založen 2006.

PRŮCHA, Jan (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

SKÝBOVÁ, Jana. *Environmentální výchovné projekty a ekologické hry ve školní a mimoškolní praxi*. Praha : UK v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7290-411-2

ZELENKA, Josef, ŠTEJFA, Jiří. *Environmentální a ekologický slovník vybraných pojmů*. Hradec Králové : Gaudeámus, 2000. ISBN 80-7041-627-0.

Seznam příloh

- č.1 : Les a život v něm – vstupní tematický celek
- č.2 : Jarní probuzení
- č.3 : Rybičky a jejich svět
- č.4 : Ferda poznává svět
- č.5 : Jak potkal slečnu Berušku
- č.6 : Jak si Ferda postavil domeček
- č.7 : O nejpěknějších hračkách pro malé děti
- č.8 : Básničky, písničky a rituály 1.díl
- č.9 : Básničky, písničky a rituály 2.díl
- č.10 : Básničky, písničky a rituály 3.díl
- č.11 : Básničky, písničky a rituály 4.díl
- č.12 : Šumava – závěrečný tematický celek
- č.13 : Poznámky k tvorbě třídního vzdělávacího programu
- č.14 : Ukázka dotazníku
- č.15 : Foto 1.díl
- č.16 : Foto 2.díl
- č.17 : Foto 3.díl
- č.18 : Foto 4.díl
- č. 19 : Foto 5.díl
- č. 20 : Foto 6.díl
- č. 21 : Foto 7.díl

PŘÍLOHA Č. 1 :

Les a život v něm

cíle : seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije a vytváření pozitivního vztahu k němu ; vytváření elementárního povědomí o širším přírodním prostředí, o jeho rozmanitosti, vývoje a neustálých proměnách ; rozvoj a užívání všech smyslů

motivace : povídka „Jarní probuzení“ (viz.příloha č.2)

- návrh pro děti : podívat se do lesa, kde se Matýsek narodil

činnosti a aktivity :

1. Tematická procházka do blízkého lesoparku Hůrka

- lesopark Hůrka s kostelem, u kterého se nachází malý soukromý ranč, je cca 15.min. chůze od naší MŠ

- na planině u kostelíka s výhledem směrem na Domažlice a Železnou Rudu jsme se zastavili a povídali jsme si, jak bychom se v lese asi měli chovat a proč

- děti dostaly za úkol cestou sledovat a pozorovat, co všechno okolo sebe vidí: Zkuste se rozhlédnout kolem a řekněte, co všechno vidíte? Na chvíli zavřeme oči u budeme poslouchat. Co jste všechno slyšeli?Jsme tedy v lese, rozhlédněte se, co kolem roste, co by tady mohlo žít a bydlet za zvířátka?

- děti našly: stromy, keře, kytky, listy, jehličí, mravence, motýla, šišky, žaludy, písek...

- cestou zpět jsme si pak spoustu přírodnin nasbírali do košíku

2. Pozorování stromů

- pak jsme pozorovali stromy, jak vypadají? – mají kůru, větve, jehličí, šišky, listy,... - pozorovali jsme koruny stromů a přemýšleli, jak takový strom asi může dlouho růst, je mnohem větší než my – porovnávali jsme různě vysoké stromy

- pak jsme hledali tenké a silné stromy

- zkusili jsme si obejmout každý malý strom, aby nám dal sílu

- pak jsme zkusili obejmout silný strom, na to už muselo být dětí více

- osahali jsme si kůru stromů a zkusili frotáž přes různé stromy, zkoušeli jsme, který strom je hladký a který hrubý

- nakonec jsme si zahráli hru : „Stojí, stojí strom“

Stojí, stojí strom – děti se postaví rovně jako stromy, vzpaží ruce,

bacil do něj hrom, - děti tlesknou do dlaní,

chytněte se .... učitelka řekne nějakou přírodninu a děti se jí snaží najít : kůry, šišky, jehličí, kapradí,stromu, travičky,...

3. Výroba a stavba lesa

- na kartonech ze čtvrtky jsem tužkou předkreslila obrysy stromů, nabídla jsem dětem, že by bylo hezké si udělat les i ve třídě a jestli by mi chtěli pomoci
- dětem jsem dala štětce a hnědou a různé odstíny zelené barvy a nechala jsem je si stromy nakreslit a vybarvit
- přitom jsme si povídali, co ještě všechno jsme v lese viděli a když nás něco napadlo, zkusila jsem hned nakreslit na další karton třeba houby, jahody apod.
- po zaschnutí jsme s kolegyní vystříhaly jednotlivé tvary a snažili se stromy „zasadit“ do velkých roliček, které děti natřely na hnědo
- rozestavěli jsme stromy a keře po třídě a zkusili jsme se projít lesem, nejdříve pomalu a potom rychleji, zopakovali jsme si pravidla chování v lese
- zkusili jsme se v lese (na koberci) posadit a na chvíli zavřít oči, pustila jsem dětem nahrávku se zvuky lesa a pak jsem nechala děti jmenovat, co slyšely

4. Zvuková koláž

- pak jsem dětem nabídla, že si takové zvuky lesa zkusíme udělat také: postupně jsme vybírali s dětmi zvuky, které je napadly : sova houkala, vítr foukal, kukačka kukala, větvičky praskaly, stromy šuměly apod. a vymýšleli k tomu patřičné zvuky
- různě jsme zvuky rozdělili mezi převážně větší děti; nejdříve jsme zkusili zvuky jednotlivě po sobě a pak všechny najednou – vznikla nám krásná zvuková koláž, ale vydržela jen chvíličku

5. Kdo v lese bydlí

- nejdříve jsme si připomněli, jak to v lese vypadá
- rozložila jsem před děti obrázky zvířátek, na kterých byla zvířátka domácí i lesní (srnec, divoké prase, veverka, zajíc, datel, liška, ježek, medvěd, sova, domácí prase, kráva, pes, kočka, slepice, koza, husa)
- nejdříve jsme vytřídili, která zvířátka do lesa nepatří
- potom jsem měla lesní zvířátka namalovaná na kartičkách a k nim, co které zvířátko jí
- zkoušeli jsme přendávat kartičky tak, jak by to asi mělo být, říkali jsme si, co které zvířátko jí

6. Puzzle v pohybu

- nakonec jsme si s kartičkami zahráli, otočila jsem všechny kartičky se zvířátky i jídlem obrázkem k zemi a šli jsme se projít po lese na básničku :

Hajný šlape za zvěří, nese pytel s večeří.

Zahaleká na lesy: Bumbrlíčci, berte si!

- po básničce každý obrátil jednu kartičku a hledal dvojice zvířátko a jeho potrava

7. PH „Na lišky“ – poznávání barev

- po třídě jsme s dětmi rozmístili lahve od zákysu, představující stromy (lahve jsou polepeny barevnými proužky ve čtyřech základních barvách, hrdlo mají rovněž převázáno barevným hadříkem a jsou naplněny keramzitem, aby stály, rovněž při pádu vydávají zvuk)- postavili jsme si s dětmi barevný les
- lišky shání potravu a běhají po lese na písničku „Běží liška k Táboru...“, až dozpívám začne pršet a lišky se musí schovat do nory pod nějaký strom např. červený
- lahví není pro každého jedna, děti se musí domluvit a pomoc malým liščatům, aby se skryli pod správný strom podle vyřčené barvy

8. Nepořádek v lese

- tuto činnost jsem využila když jsem měla postavený les z lahví
- nechala jsem děti zakrýt oči a zahrála jsem si na Kazisvěta: rozházela jsem připravené různé odpadky po „lese“: kelímky od jogurtů, pet lahve, noviny, papírový kapesníček, krabičku od sýrů, krabičku od čaje, sklenici od přesnídávky, skleněnou lahvičku od léků, igelitovou tašku a pytlík, sešit, kus kartonu, skleničku na pití apod.
- vycházela jsem z toho , že děti už částečně znají, kam se který odpad vyhazuje
- ptala jsem se, jestli se dětem teď náš les líbí a proč, co se s ním stalo, co je špatně a co bychom s tím mohli my udělat
- přemýšleli jsme nad tím, jestli je správné vše vyhodit do jedné popelnice a proč by se měl odpad třídit, co se s ním stane pak
- použila jsem šátky v barvě žluté na pet lahve a umělé hmoty, zelené na barevné sklo a modré na papír a spolu s dětmi jsme uklidili celý les a odpadky správně roztřídili

9. Pracovní list: Co zvířátka jedí ?

- pro děti jsem měla připravené pracovní listy, na kterých byla natisknuta zvířátka a domalována potrava
- úkolem bylo spojit čarou zvířátko a potravu, kterou jí a pak si práci vybarvit

10. Přírodní les ve třídě

- přírodniny, které jsme si přinesli v košíčku z lesa, jsme rozložili na ták a během celého týdne jsme z vycházek přinášeli další a další
- připravila jsem víko od obdélníkové krabice s nízkou hranou, kterou jsme upravili odstřížením přední strany
- děti se mě samy ptaly, co budeme dělat z těch přírodnin a dokonce padl i nápad si poskládat les

- dala jsem dětem k dispozici připravenou krabici a nabídla jim, že si můžeme les vyrobit přímo přírodní a aby nebyl po třídě nepořádek, uděláme si ho do té krabice
- děti skládaly mech, zapichovali do něj větvičky, skládaly kůru, různé samorosty, větve, šišky, kamínky, prázdné šnečí ulity, i skořápku od vajíčka, peří, listy, jehličí a vše možné, co jsme v lese našli
- nakonec jsme si náš les umístili na polici ve třídě, kam děti snadno dosáhnou i vidí

11. Poznáváme les po čichu

- z části přírodnin jsem si dala stranou a uložila je do mističek : do jedné jsem dala čerstvý mech, do druhé jsem z domova přinesla čerstvé piliny, do třetí otrhala a promnula v ruce jehličí a do čtvrté trochu čerstvého sena
- děti přihlížely, kam co dávám a přitom jsme si říkalo, co je co, hlavně, že piliny jsou ze dřeva, když se řeže a seno že je usušená tráva atd.
- vždy jsem poslala dětem patřičnou miskou, aby si přivoněli, a zjistili, jak co voní
- pak jsem požádala některé z dětí, aby zavřelo oči a dala jsem mu přičichnout, poznávali jsme, co to je

PŘÍLOHA Č.2 : Jarní probuzení

Bylo jaro .... Příroda se pomalu probouzela z dlouhého zimního spánku. Ptáčkové ohlašovali příchod nového dne. Stromy i tráva na lukách se začínaly zelenat a z promrzlé půdy vykukovaly první kvítky sněženek. Sluníčko se vyhoupllo na oblohu. Pozorně si prohlíželo všechna pole, lidská obydlí, až zabrousilo do lesíka u rybníka. Kdo se to na slunko dívá z mechového polštářku? Očka, nosík, zástěrka a čepička. „Přeju krásný den, Matýsku,“ usmálo se sluníčko. „Děkuji sluníčko, také tě zdravím,“ ospale se protáhl Matýsek.

Byla mu zima. Sluníčko upletlo z několika svých paprsků pevný cop, ten potom poslalo dolů skřítkovi a hop .... Už se Matýsek nesl k obloze. Slunce příjemně hřálo a houpalo Matýska na svých paprscích. „Už je ti lépe?“ zeptalo se skřítko. Matýsek se pousmál. „To je prima, už je mi lépe.“ A zadíval se dolů na les. „Vidím teď shora celý les a všechny svoje kamarády : veverku, datla, zajička, vránu, ježka i myšáčkovi. To je nádhera.“ „Jestli chceš, budu ti vyprávět o lese,“ řeklo sluníčko a vyprávělo Matýskovi o všem, co by měl o lese znát. Ukazovalo svému malému příteli lesní kytíčky, stromy a keře, vyprávělo o tom, jak zvířátka v lese žijí. Matýsek byl zvědavý skřítek a stále se na něco vyptával.

„Jéje,“ podivilo se sluníčko, „vždyť my jsme tady propovídali celý den. Už je na čase, uložit se ke spánku. „To je škoda, je to všechno tak zajímavé,“ litoval skřítek, „děkuji ti, sluníčko. Za pěkné vyprávění a za sluneční houpačku.“ „A to umím ještě něco,“ řeklo sluníčko a pohladilo paprskem Matýskovu zástěrku. Zlehka fouklo a na skřítko se snesl obláček plný barevných kvítků. Zástěrka i čepička teď zářily barvami a kvítky. „To je krása,“ vzdychl Matýsek, „děkuji ti za všechno.“ „Není zač, Matýsku, snad se i ten náš les brzy vybarví pestrými kvítky. Tak se měj hezky a zítra se zase uvidíme!“ Sluníčko sneslo skřítko do jeho mechové postýlky. Matýsek byl tak unavený, že se mu hned zavřela víčka. Spal a ani netušil, kolik dobrodružství ho ještě v lesíku u rybníka potká.

PŘÍLOHA Č. 3 : Rybičky a jejich svět

Jen co se slunko vyhouplo na oblohu, Matýsek už byl na nohou. Chystal se na návštěvu za svým přítelem žabákem a těšil se, že si spolu zaplavou v rybníku. Matýsek se vydal na cestu a zanedlouho byl u rybníka. „Buď zdrav, strýčku žabáku,“ volal na zdatného sportovce, který právě trénoval na břehu rybníka. „Nazdar, Matýsku! Už jsem si myslel, že jsi na svého kamaráda úplně zapomněl.“ „To je na dlouhé povídání. Koukám, že ti zase narostly svaly, asi si hodně posiloval,“ obdivoval žabákovu postavu Matýsek. „Sleduj,“ řekl žabák, odrazil se od břehu a lehce se spustil na vodní hladinu. Jako šipka prorážel vodu a teprve v polovině rybníka se zastavil.

„Výborně,“ tleskala Matýsek, „jdu za tebou do vody. Chtěl bych se něčemu novému přiučit.“ Matýsek odložil svou čepičku a ... elá hop ... už byl v chladivé vodě. „Bravo, příteli, je z tebe skutečný plavec. Ale pozor, cílem další lekce je pohyb pod vodní hladinou, tedy potápění,“ zamrkal velkýma očima žabák. „Potápění?“ vzdychl Matýsek. „Tobě se to řekne, ty jsi žabák a pro tebe je snadné plavat pod vodou.“ „Žádný strach, kvaky, kvak. Pěkně zhluboka dýchej, nádech, výdech, nádech á...“ Než se Matýsek nadál, žabák ho stáhl pod hladinu.

Matýsek se rozhlížel kolem sebe a zahlédl pár rybiček. Vyplaval, nadechl se a znovu zmizel pod hladinou. Rybičky je pobízely, aby je následovali do jiné části rybníka. Matýsek se nadechl a plaval za žabákem a rybkami. Proplétali se spleť vodních řas, když tu najednou spatřil něco překrásného. Bylo to cosi jako slavnostní síň. Dno rybníka bylo pokryto různobarevnými kamínky, zelené rostliny doplňovaly výzdobu sálu. Voda tu byla průzračná. Rybky tu plavaly v celých hejnech, přátelsky na ně pokyvovaly a zvaly je k tanci. Žabák vplul mezi ně a Matýsek se přidal také. Všichni si rozuměli a nikdo se na Matýska nezlobil, že vyplouvá k hladině pro čerstvý vzduch. Rybky dokonce skřítka doprovodily k hladině, když poznaly, že mu dochází síly.

Slavnost byla dlouhá a Matýsek přece jen nebyl zvyklý životu pod vodní hladinou. Zamával rybkám a usadil se na břehu. Za chvíli se vynořil i žabák. „Překrásné místo,“ řekl Matýsek a rozloučil se s žabákem. Ten už zase pokračoval v trénování. Začalo se smrákat a Matýsek byl pořádně unavený. Aby také ne z toho dnešního potápění. Vyhlédl si suché místo na břehu v měkké trávě, zavřel oči a hned ho přemohl sladký spánek.

PŘÍLOHA Č.4 : Ferda poznává svět

Po lesní pěšině šel chlapec, ani nevím, jak se jmenoval. Zpíval si cestou nějakou písničku, když tu se mu náhle do písničky připletlo takové : Ššššš-šš-šš. Jako když prší. Neprší snad doopravdy? Chlapec natáhl ruku a zadíval se na nebe. Kdepak pršet, obloha byla bez mráčku. Ale stále se ozývalo : Šššš-šš-šš...Odkud to asi přichází? Aha, z té hromádky pod stromem, podívejte se.

Pod smrkem bylo vysoké, vysokánské mraveniště, skoro vyšší, než chlapec sám. A na něm mravenců, až to šustilo : Šššš-šš-šš. Všude bylo plno mravenců, jen se před očima míhali. Jeden mravenec běžel sem, druhý tam, každý něco nesl, každý něco dělal. Podívejte na tohohle mravence, jak se žene s malým průhledným kamínkem do mraveniště, jakoby nesl poklad. A podívejte, tenhle mravenec je nějaká chůvička, nese kuklu, malé mravenčí děťátko v peřince, někam na sluníčko. A tady? Tři mravenčí siláci, táhnou mrtvou vosu do mraveniště, sotva ji utáhnou.

V tom se potichoučku ozvalo : „Pozóóó!“ Co je to, běží někdo po cestě? Po lese? Chlapec pátral na všechny strany. Vždyť to někdo volá z mraveniště! A Opravdu. Na vrcholku hromádky stál mravenec se šátkem kolem krku a s ranečkem na zádech. „To je krásný mravenec,“ zvolal chlapec. Vzal mravence do prstů a strčil ho opatrně do prázdné krabičky od zápalek. „Toho si vezmu domů. Udělám mu ohrádku a ochočím si ho.“ Usmyslel se chlapec. Cestou domů přemýšlel, co ještě s mravencem udělá, když v zahradě spatřil kamarády, jak se o něco dělí. Měli jahody a dali mu také.

Teprve, když snědl všechny své jahody, vzpomněl si na zázračného mravence a otevřel krabičku od zápalek. Ale Ferda Mravenec už byl pryč. Proč by také v krabičce zůstal. Celou dobu hledal skulinku, až se mu to podařilo na začátku zahrady. Když dopadl na zem, utíkal honem pryč. A najednou plesk! Plesk! Kolem něho začaly padat dešťové kapky. Plesk a Ferda ležel na zemi. Když se pak posadil, uviděl před sebou domeček a na něm bylo napsáno : Hlemýžď. Zaťukal jedním prstem na dveře, ale nikdo neotevřel. Zkusil to dvěma a nic. Nakonec zaťukal všemi prsty a poprosil:“ Pusťte mě dovnitř, moc tu prší.“ Nic se nedělo. Zabušil tedy pořádně pěstí a to jste měli vidět, co se stalo. Domek se vpředu nadzvedl a vykoukla růžkatá hlava hlemýždě. „Ty uličníku, ty bouchale, ty černý hajdaláku! Jak si to dovoluješ dobývat se do cizí chalupy?“ , huboval hlemýžď. Ferda zůstal stát před domkem jako zmoklá slepice. V tom si všiml, že o dvě trávy dále pod kamínkem je skulinka. Rychle tam vlezl. Byla tam sice tma, ale sucho a teplo. Položil hlavu na raneček a spal celou noc jako dřevo.

PŘÍLOHA Č. 5 : Jak potkal slečnu Berušku

Když se Ferda ráno probudil, to bylo překvapení. Už nepršelo, sluníčko svítilo, kobylinky bzučely, modré a zelené mušky poletovaly, hezcí broučci tancovali. Protáhl se, když v tom něco nad ním zafrčelo, zakroužilo, pak to usedlo na kámen, stáhlo křídélka pod krovky a chvíli si upravovalo šaty. Byla to slečna beruška.

Ferdovi se Beruška velice líbila. Sebral všechnu odvalu a představil se : „Dobrý den. Já jsem Ferda Mravenec – práce všeho druhu.“ Beruška bez pozdravu ihned spustila : „ Jé, když jste tak šikovný, uměl byste udělat kočár? Já bych se velice ráda projela v kočáře.“ Ferda se hned s nadšením nabídl, že kočár udělá a že k němu ochočí i koníka.

Netrvalo dlouho a Ferda koníky chytil a ochočil. Pečlivě se o koníčka staral, nosil mu sladkou travičku a po každém krmení ho vždy pěkně pohladil. Den ze dne byl koník k němu přítulnější. Nakonec se dal do výroby kočáru, Stavebního materiálu měl dost. Vzal stéblo trávy, točil, točil a měl kolečko, potom druhé, třetí, čtvrté. Našel půlku lískového oříšku a udělal do něj s mechu sedátko. Dole navrtal šípkovým trnem dírky a nasadil tam kola. Nakonec zapřáhl koníka a už mohl jet.

Najednou kolem zakroužila beruška , sedla si na kámen a dělala jakoby nic. Ferda zatáhl otěže a koník zastavil. „Tak co, chtěla byste se projet?“ Beruška seskočila z kamene, Ferda jí podal ruku a pomohl jí na kozlík. Práskl bičem nad hlavou , koník se vzepjal a dal se do běhu. Ach, to byla krásná jízda. „Zkuste chvílku řídit sama!“ řekl Ferda a dal berušce otěže do ruky. Beruška se trochu bála, ale koník ji hezky poslouchal. Když se zastavili u kamínku, Ferda sestoupil a slavnostně jí řekl: „Beruško, ten vůz i ten kůň, všechno je vaše. Chcete je?“ Beruška se usmála, práskla bičem a ujela pryč. Ferda tam stál a čekal, ale Beruška už nepřijela.

PŘÍLOHA Č. 6 : Jak si Ferda postavil domeček

Když beruška odjela s kočárem bez poděkování a vůbec se nevrátila, zůstal Ferda mlčky sedět na kameni a přemýšlel. V tu chvíli se mu zastesklo po rodném mraveništi a bylo mu smutno. Co měl dělat? Měl plakat a naříkat, že se ztratil z mraveniště? A to ne! To se raději nějak protluče sám!

Začal se pomalu rozhlížet kolem. Popošel kousek od kamene, na kterém seděl, až najednou narazil na díru, která vedla do země. Nějaká divná díra. Každou chvíli z ní cosi černého vylezlo, zabručelo a zase zmizelo. „Dobrý den,“ začal Mravenec. „Mnojo!“ odbyl ho cvrček a zase se otočil s bručením v díře. Potom si to ale nějak rozmyslel, vystrčil prudce hlavu a ptá se Ferdy: „A co vy jste vlastně zač?“ Ferda se postavil jako svíčka do pozoru a hrdě odříkal : „Já jsem Ferda Mravenec, práce všeho druhu, všechno spravím, všechno postavím, všechno přinesu....“ „A umíte také spravovat rádio?“ skočil mu do řeči cvrček. „Jak by ne!“ zajásal Ferda. „Tak pojd'te sem!“ vyzval ho cvrček, „myslím, že mám rozbitou anténu.“ Mravenec se dal hned do práce. Rychle běhal nahoru a dolů, tam zaklepal, tu zase kleštičkami přitáhl a najednou seskočil. „Pane Cvrčku, už je to hotovo!“ Cvrček poděkoval a hned ladil stanice.

Ferda se rozloučil, otočil se a tu vidí hromadu kamenů. V tom dostal nápad. Napadlo ho, proč by měl další noc zase přespávat ve skulince pod kamenem, když si může postavit domeček. Nasbíral si kamínky, větvičky, kousky kůry a trávu a dal se do práce. Zanedlouho stál na mezi vedle hromady kamení pěkný domeček. Spodek byl vyzděn pískem slepeným maltou, stěny byly vypleteny trávou, střecha z kousků kůry. Jeden komín byl z dutého stromu pampelišky a vedle něho byl druhý, cihlový. Na dveřích pak napsal „Ferda Mravenec, práce všeho druhu“ a u dveří lavička. Na té lavičce seděl Ferda a spokojeně točil palci mlýnek.

PŘÍLOHA Č.7 : O nejpěknějších hračkách pro malé děti

Ferda už měl domeček hotový, když v klidu usadil na lavičku před domečkem. Sluníčko už zapadalo za kopec a byl čas jít spát. Ferda vklouzl do své postýlky, ale nemohl usnout. Bylo mu smutno, když si vzpomněl na Berušku a svého koníka. A také se mu stýskalo po domově. Ale nakonec z toho všeho stýskání usnul jako dudek.

Ráno někdo hlučně zaťukal na dveře. Byl to pan Cvrček a nebyl sám. Vedl s sebou paní plošnici Růměnici. Byla celá červená, jak se styděla. „Tak vstávejte, pane mistře! Nesu vám práci, ale to si budete muset pospíšíť!“ Ferda vyskočil jako srnec a už byl přede dveřmi. Cvrček jej poplácal po rameni a hned začal : „Podívejte se, tady paní Růměnice má plno dětí a vůbec žádné peníze. Udělejte, prosím, dětem velkou hromadu hraček, ať si mají s čím hrát!“ Ferda kývl a ploštička, červená radostí, utíkala domů pro děti.

„Pane Mravenče, pane Mravenče!“ zavolal najednou kdosi za plotem. Byli to dva kovářici, báječní řemeslníci a hned se nabízeli, že rádi pomůžou. Zatím se už valila po mezi rodina plošnice Růměnice. Široko daleko bylo všechno červené, jakoby někdo polil mez krví. Vzbudili jednu mřů, která tam v trávě spala. Ta vám vyfrčela nahoru jako bezhlavá, třikrát se ve vzduchu zatočila dokolečka, až se nad jetelem srazila s chroustem a oba spadli dolů.

Ferda už měl všechno připraveno. U jeho domku stál celý zábavní park. Úplně první, na začátku na pampelišce, byl kolotoč se sedátky na provázcích, s vozičky, které se houpaly a s lodičkou, která se houpala. Hned dvacet ploštiček skočilo na sedátka a druhých dvacet šlo točit Ach, to bylo krásné! Když se děti na sedátkách povozily, vystřídaly se s dětmi, které předtím točily. Vedle kolotoče byla velká houpačka. Přes ostrý kamínek položil Ferda stéblo trávy a na každý konec si sedlo deset malých ploštiček. Nakonec Mravenec s kovářiky přinesli úponek hrachu, podepřeli ho větvičkou, jeden konec zdvihli do výše a přidali k tomu lupínek žebříčku. Dole připravili kvítek svlačce plný rosy. Malé ploštičky jezdily po hrachu jako po tobogánu a dole se každá zmáčela, až byla úplně mokrá. To bylo smíchu! I bouda s autíčky tam byla. Nebyl to sice autodrom elektrický, každý vozík musela jedna ploštička tlačit, ale to si nedovedete představit, jaký byl nával, když se střídaly.

Jeden kovářík tam dělal pořádek a měl se co ohánět. Teprve, když se setmělo, odvedla šťastná máma své děti domů, Ferda pak všechny hračky rozložil a vše složil do kůlny. Až bude zase nějaký svátek, dají je kovářici znovu dohromady. Však si o tom, co tenkrát Ferda pro ploštičky udělal, ještě dodnes na mezi všichni broučci vykládají.

PŘÍLOHA Č.8 Básničky, písničky a rituály 1.díl

Veverky

1. Smály se veverky na stromečku,
že zajíc sedává na bobečku,
2. Smály se veverky na pařeze,
že zajíc na stromek nevyleze.

Veverka čiperka

Veverka, čiperka, sedí v rudém kožíšku, - *ruce v bok, podřepy do stran*,
ráda jí jádérka, ze šišek a oříšků. – *kývání hlavou vpřed a vzad*.
Skoč, veverko, skoč, - *poskoky na místě*,
s námi se tu toč. – *otočka kolem své osy*.

Motýlek a včelka

1. Na zahrádce pod jabloní motýlek tam včelku honí,
hned, hned, hned, dej mi včelko med.
2. Včelička se na něj zlobí, že ji křídélka už bolí,
hned, hned, hned, pryč motýlku leť. .
3. Do úlu už včelky letí, musím také pospíchatí,
hned, hned, hned, tak už domů leť.

Pozdrav slunci

Teď se rovně postavíme – *stoj spatný, připažit*
a sluníčko pozdravíme.
Dlaně otoč k sluníčku, - *předpažit poníž, dlaně nahoru*
spoj a dej je k srdíčku, - *spojit dlaně, přitisknout na hrud'*,
podívej se k nebi vzhůru, - *vzpažit, podívat se vzhůru*,
skloň se k zemi, úctu vzdej, - *hluboký předklon*,
a chvíli se nehýbej. – *výdrž v předklonu*,
Nahoru své ruce zdvihni, - *znovu vzpažit*,
nad hlavou je spoj, - *dlaně spojit ve vzpažení*,
dej je dolů k srdci svému, - *spojené dlaně stáhnout k hrudníku*,
pozdrav slunce : hari óm. - *dlaně držet spojené, předklony hlavou*,
Zdvihni jednu ručičku, - *stoj, jedna ruku vzpažit*,
zamáváme sluníčku, - *ve vzpažení zamávat*,
druhou zdvihni taky, - *totéž druhá ruka*,
ahoj slunce zlatý. - *zamávat*.
Zdvihni jednu nožičku, - *leh na zádech, jednu nohu zvednout*,
zamáváme sluníčku, - *zvednutou nohou „zamávat“ chodidlem*,
druhou zdvihni taky, - *totéž druhou nohou*,
ahoj slunce zlatý. - *zamávat*.

PŘÍLOHA Č. 9 Básničky, písničky a rituály 2.díl

Ferdova rozcvička

Když se Ferda probudí, - *sedíme na patách klečmo, hlava skloněná k zemi, ohnutá záda*
už je ráno raničko. – *pomalů se zvedáme do sedu na patách*
z mraveniště vyskočí, - *vyskočíme nahoru*
protáhne si tělíčko. – *ruce do vzpažení, vytáhneme se na špičky*
Hlavou kývá sem a tam, - *ruce připažit, kýváme hlavou k ramenům*
a rameny krouží, - *kroužíme rameny*
rukama si zakmitá, - *předpažíme, kmitáme střídavě oběma rukama před tělem*
ať mu dobře slouží. – *předpažíme, kroužíme zápěstím*
Tělem hbitě zatočí, - *ruce v bok, mírný stoj rozkročný, kroužíme trupem*
k zemi předkloní se, - *hluboký předklon*
nahoru zas vyskočí – *povyskočíme*
a pak posadí se. – *sedneme si na zem*

Podzim

Ene bene Emane, - *motáme klubičko rukama před tělem, jedna ruka upaží do svícnu*
zima brzy nastane. – *znovu motáme klubičko, druhá ruka totěž*
Eniky beniky Emánku, - *znovu motáme, obě ruce do upažení do svícnu*
slunko se uloží ke spánku. – *složíme ruce dlaněmi přes sebe, položíme na ně hlavu*
Podzim vítr fičí : fi-fi, - *úklony do stran ve vzpažení*
ptáček v křoví trčí : pí-pí. – *zapažit, napodobujeme mávání křídel*
Listí stromů padá na zem, - *vzpažit, roztažené prsty, pomalu připažujeme*
zem se třese prvním mrazem. – *třeme si předloktí, je nám zima*
Vše se k spánku ukládá, - *jdeme pomalu do sedu*
podzim to je paráda. – *lehne si na záda a vytřepeme nohy a ruce*

Podzim klepe na dveře

Podzim klepe na dveře, -*stoj, spatný, napodobujeme klepání a dveře*
ve strakaté zástěře. –*hladíme si trup od hora dolů*
Stromy už se chvějí, - *vzpažení, úklony do stran*
moc se neohřejí. – *třeme si paže, je nám zima*
Venku hustá mlha, - *dlaněmi zakryjeme oči*
ale už se trhá.- *pomalů směrem do stran rozfázovaně odkrýváme*
Už se trhá, už se páře.- *rukama napodobujeme stavění z cihel, ale odhora dolů*
sluníčku jsou vidět tváře. – *výskok z podřepu, pohlazení tváří.*

PŘÍLOHA Č. 10 Básničky, písničky a rituály 3.díl

Ruku dej – ranní kruh

/: Ruku dej, ruku dej, velké kolo udělej. :/ - *opakujeme, dokud děti neutvoří kruh*

Kamarády pozdravíme, - *ruce v bok. úklon vpravo, úklon vlevo*

velké kolo roztočíme, - *znovu se chytíme za ruce*

doprava .... a doleva, - *roztočíme kousek doprava, pak kousek doleva*

nálada je veselá. - *zastavíme, tleskáme*

Ruka mává, druhá mává, - *jedna ruka zamává, druhá ruka zamává*

zavoláme : Broučkům sláva! - *přiložíme ruce k ústům a voláme*

(*naše třída se jmenuje U Broučků- lze obměnit*)

Domečky

Hnízdo, nora, domeček, - *mističku z dlaní, kukátko z prstů obou rukou, stříšku z prstů každý má svůj byteček.*

Myška v díře tlapky líže, - *jedna ruka spojí palec a ukazovák, druhá ruka ukazovákem „hladí“ díрку*

v hnízdě ptáček má zobáček, - *obě ruce utvoří špetku, klapeme zobáčky*

mravenček na kopeček, - *jedna ruka pěst, druhá po ní „leze“ ukazovákem a prostředníkem*

v noře liška hladí břicho, - *pohladíme si břicho*

v dutině zas sova houká – *kukátka oběma rukama, přiložíme k očím*

a z pod trávy zajíc kouká. – *ukazovák a prostředník vztyčíme jako uši, palec a zbytek spojíme-čumáček*

A v domečku lidičky, - *vzpažit, spojit ruce nad hlavou*

houpou svoje dětičky. – *ruce se chytí za lokty, houpeme miminko*

Domeček

Byl jeden domeček, - *uděláme stříšku z rukou nad hlavou*

před domečkem dvoreček, - *sepne paže před tělem, vytvoříme oblouk*

na dvorečku jablůň stála, - *vzpažíme, ruce mírně do stran (větve)*

pod jabloní rostla tráva - *ruce před tělem dlaně od těl, prsty roztažené (tráva)*

a v té trávě nakonec, - *jednu ruku v pěst vodorovně pokrčenou před tělem, druhá ruka napodobuje ukazovákem a prostředníkem, jak od pěsti leze mravenec až k lokti*

lezl malý mravenec

PŘÍLOHA Č. 11 Básničky, písničky a rituály 4.díl

Vločka

Tenkou čáru rozpůlíme, nakreslíme hvězdičku,
poznáte co z hvězdy bude za maličkou chvíličku?
Každé čárce krátké vlásky, nevynechám žádnou,
obrázek jak od malíře všechny děti zvládnou.

Vločky – prstová říkanka

Čára k čáře křížem krážem, - *napnutý ukazováček P ruky překříží ukazováček L ruky*
vločky snášejí se na zem. – *překříženými ukazováký pohupujeme společně vpravo a*
vlevo (padají vločky)

Jedna vločka druhou počká, - *P ruka, prostředník překříží ukazovák, L ruka totéž ,*
zůstanou v překřížení

pozdraví se, mrknou očka. – *v překřížení se proti sobě prsty ukloní a mrkneme očima*
Hustě sněží, chumelí se, - *prsty do špetky, šustíme prsty u oušek*

vločky v slunci zatřpytí se. – *dlaně v pěst, na rytmus slabik roztáhneme prsty a zabalíme*
zpět do pěsti (4x)

Hali bali habalí, - *spojíme palce a ukazováký k sobě (okýnko), postupně přidáváme a*
spojujeme k sobě prostředníky, prsteníky a malíky do rytmu říkanky
do koule se zabalí. – *propleteme prsty obou rukou (spojíme ruce)*

PŘÍLOHA Č.12

Šumava

cíle : seznámit děti s pohořím Šumava prostřednictvím obrázků, pohlednic, prohlížením knih a her; prohloubit si již získané znalosti o lesním biotopu; rozšířit poznatky o přírodě a shrnout své zkušenosti a již získané vědomosti (co roste v lese, jak vypadá, co do něj patří, kdo v lese žije, kde a co jí apod.)

motivace : Na základě samotného zájmu dětí jsme se domluvily, že si do MŠ přinesou knihy, obrázky či pohlednice Šumavy nebo lesních zvířátek. Během dne děti s nadšením listovaly v knihách a ptaly se na vše, co je zajímalo. K tematickému celku byly použity stěžejní činnosti ze vstupního celku Les a život v něm.

činnosti a aktivity :

1. Ilustrativní zobrazení

Byl jednou jeden malý kopeček – *ukážeme spojením prstů obou rukou kopec*,
a vedle něj větší kopec – *ruce více zdvihneme vzhůru a roztáhneme od sebe lokty*,
a za nimi stála vysoká hora. – *ruce do stříšky nad hlavou*.

Na stránkách rostly stromy – *stoj, upažit poníž*,

a v dolínách bublaly potůčky. – *spojit prsty rukou, vlnitý pohyb spojenýma rukama*.

V korunách stromů skákaly veverka – *ruce jako pacičky, poskoky snožmo na místě*,

a v křoví zpívali ptáčci. – *špetka z prstů, klapeme zobáčky*.

Lesem vedly klikaté cesty – *dlaně spojit k sobě, vlníme se ze strany na stranu*,

a na konci tresty ležel bludný kámen. – *sed na kolenou, předklon*.

- učitelka chodí, postupně hladí děti a ptá se jich: „Bludný kameni, kam nás zavedeš?“

(děti odpovídají: domů, do lesa, k čertům, k mamince, do jeskyně apod.)

Bludný kámen nás zavedl do lesa.

2. PH „Na les“

- jdeme lesem, opatrně našlapujeme (děti chodí po třídě, učitelka s tamburínou)

Hustým lesem jdeme, jdeme, cestu ven už nenajdeme.

Bludný kámen, blesk a hrom – *úder do tamburíny, štronzo*,

ať je z tebe statný strom – *koho se učitelka dotkne, ten zůstane stát a upaží poníž*
(představuje strom v lese), ostatní dále chodí

- hra pokračuje, čím více stromů, tím těžší chůze mezi stromy, les houstne, až jsou všichni stromy a dohromady tvoří hluboký les

3. Les zpívá (zvuková koláž)

Slyšíte, jak les zpívá? Co slyšíš v lese ty? Budeš ... např. kukačka, datel, vítr, had, vlk, ...

- až zazní úder do tamburíny, zapneme les, až zazní druhý úder, les vypneme

4. Vichřice

Tak si les zpíval, až jednoho dne přišla vichřice. – dech.cvičení: nádech, výdech, ...

Nejdříve ohýbala slabé větvičky, - *kroužíme dlaněmi*,

fjů, fjů foukám, potom větší větvičky - *kroužíme lokty*,

fjů, fjů, fí, pak velké větve – *kroužíme pažemi*,

ve větvích si broukám, celé kmeny – *kroužíme trupem*,

fíjú fíjú fí, až celý les padl. – *sed na zem.*

- během textu začínáme tichým hlasem a postupně přidáváme na intenzitě hlasu

5. Klíčení

Co teď? Na pasece nestojí ani jeden strom. Jak to uděláme aby tu byl zase les? Kde ta semínka vezmeme? A co pak?

Vysypeme semínka ze šišek – *vztyk, vytřepat na místě ruce, nohy,*

vítr nese semínka – *upažit, běh po třídě :*

„Letí, letí semínko, až přistane malinko,
není žádný popleta, do země se zavrtá.“

Uděláme důlek – *jednou patou, druhou patou, zasadíme – dřep.*

Co nyní je třeba ? Vodu, deštík – *ťukáme prsty do koberce,*

sluníčko – *zpěv písničky „Volám tě sluníčko“*

Co udělá semínko, když má vodu a sluníčko? – začne klíčit.

„Klíčím, klíčím, lezu z hlíny, podívám se do krajiny,

už jsem venku maličký, zelenám se celičký.“ – *dřep, dlaně spojit, od země roste klíček,
pomalu vstáváme na písničku ze dřepu, ruce do vzpažení až jsou z nás zase stromy*

6. Poznávání stromů

- už je z nás zase les, rozdáme dětem obrázky stromů : starší děti velký obrázek s korunou stromu a detailem listu, jehličí a nažky, mladším dětem malý obrázek s detailem listí, jehličí a nažky

- pro malé děti : Máš jehličí nebo listí? Jsi jehličnatý nebo listnatý strom?

- pro velké děti rovnou : Jsi jehličnatý nebo listnatý strom? Jak se jmenuješ? Co na tobě roste? apod.

- nakonec hledáme dvojice, vždy malý a velký obrázek : smrk + smrkové jehličí se šiškou, atd.

7. Co můžeme v lese najít?

- z našeho „lesa“ na třídě každá dvojice dětí, která přinese a odevzdá správnou dvojici kartiček přinese nějakou přírodninu a vloží ji do košíku

- když přinesou všichni, prohlédneme si, co všechno v košíku máme

- košík přikryjeme látkou a po dvojicích děti loví v košíku a hádají pouze za použití hmatu, co je to (klacík, šiška, bukvice, kamen, peří, hlemýždí ulita, kaštan, žalud, kůra)

- poté vše uklidíme na své místo

8. Bludný kámen

- při opakování úvodní části se vrátíme k bludnému kameni, který nás přesouvá, kam si přejeme, děti projeví zájem, mít svůj kámen

- abychom si každý svůj kámen poznali, domluvíme se, že si je namalujeme

- použijeme akrylové barvy, aby kameny po zaschnutí nešpinily

9. Šumava

Už víme, jak vypadá Šumava, ale proč myslíte, že se jmenuje Šumava?

- čekám na odpověď, že šumí

- zkusíme si zašumět, ššššššš, potichu, nahlas, dlouze, krátce, jak ještě můžeme šumět
Šumí, šumí, Šumava, - *šustíme (šumíme) dlaněmi o sebe*

lesy, louky, háje, - „rozprostřeme“ *rukama před tělem, ukazujeme plochu
slunce s mrakem schovávanou – přikryjeme si dlaněmi oči*

za kopcem si hraje.

Deset, dvacet, sluníčko, - *dvakrát ukážeme deset prstů na ruku*

řekl malý černý mrak,

už tě vidím maličko – *dlaň nad oči, rozhlížíme se*

a hned kapa kap kap kap. – *dřep, ťukáme prsty do koberce.*

10. PH „Na mrak a sluníčko“

- učitelka použije polštářek mrak a polštářek sluníčko

- když drží sluníčko nad hlavou, děti mohou běhat, je hezky

- když zvedne mrak, začne pršet, jedno dítě si sedne na bobek a dvě děti nad ním udělají stříšku spojením rukou

11. Kdo žije v lese?

„Kdo se v lese schovává a kdo v lese sídlí?

Postavil si domeček, ve kterém teď bydlí?

Kdo to ví, kdo to ví, kdo mi rychle odpoví

- děti postupně jmenují zvířata, na některá reagují písničkou, básničkou a pohybem :

veverka : Veverka, čiperka, sedí v rudém kožíšku ..... *s pohybem*

medvěd : Starý medvěd vzdychá, že ho v tlamě píchá ...*houpavá chůze rozkročmo*

liška : Běží liška k Táboru .... *lezení po čtyřech*

myš : Šedé myši v šedé chýši mají šaty šedé ... *tiché lezení po čtyřech*

zajíc : Zajíčku v lesíčku copak děláš.....*skoky snožmo*

ježek : Běží ježek jen se třese... *běh s rukama na zádech, couvání*

had : Had leze s díry, vystrkuje kníry .... *Plazení*

vrabec : Skáče, skáče vrabeček, má v zobáčku .... *poskoky, pohyby*

12. Hlad

- potichu začnu : tururum, tururum, tururum

Slyšíte to taky? Víte, co to je? – děti opakují, předškoláci si dají pozor na r

To kručí zvířátkům v břiše. To jim asi budeme muset přichystat něco dobrého. Co jim ale dát? Na to se musíme poradit.

„Ruce si dáme, kolo uděláme“ – prozpěvuji, dokud neutvoříme kruh, posadíme se

Co myslíte, co lesní zvířátka jí? Všechna jedí stejně nebo každý něco jiného? – diskuse

- do kruhu rozložím 10 kartiček s obrázky zvířat (ježek, žába, liška, zajíc, srna, medvěd, datel, veverka, sova, divoké prase) a 10 kartiček, na kterých je v kruhu potrava pro jednotlivá zvířata

- jmenujeme zvířata a hledáme k nim správnou potravu

13. Puzzle v pohybu

- kartičky pak otočíme obrázkem dolů, dle počtu dětí

- za zvuku tamburíny děti chodí – pomalé ťukání, nebo běhají – rychlé ťukání, po třídě mezi kartičkami, na silný úder seberou jednu kartičku a hledají dvojici zvíře – jídlo

14. Kolik kterých zvířátek?

- předkreslený les, natisknutá zvířátka, 5 druhů, od každého jiný počet (1-5), malý arch s natisknutými zvířaty v jednotlivých řádcích - nejdříve společná práce na tabuli

„V hustém lese bezmála, zvířátka se schovala.“

- hledání počtu zvířátek od jednoho druhu, záznam stejného počtu teček, např. „Najdi a spočti všechny veverky. K veverce napiš tolik teček, kolik je na obrázku veverek.“

- stejná práce u stolečků ve skupinách 4 dětí, nejstarší dítě ve skupině zapisuje a dává pokyny druhým, samostatná práce

15. PH „Na lišku“

- kolem třídy barevné domečky (základní barvy), od každé barvy tři domečky
- na píseň „Běží liška k Táboru“ děti běhají po třídě, po dozpívání učitelka upozorní, že se blíží vlk a že nechytí lišky, které se schovají do domečku žlutého ...
- děti se musí domluvit a pomoci bloumajícím dětem a najít správnou barvu

16. Co do lesa nepatří?

Co patří do lesa už víme, ale často se tam díky kazisvětům dostanou i věci, které tam nepatří. Tady v našem lese také chodil kazisvět. Na balící papír vysypu směs všelijakých odpadků a přírodnin (např. sklenička od přesnídávky, pet lahve, papírový kapesník, šiška, jablko, krabičku od čaje, roličku od toaletního papíru, kelímek od jogurtu, čelenku z umělé hmoty, ponožku, kus látky, vázu z tmavého skla, atd.)

- diskutujeme s dětmi nad tím, co do lesa patří a co ne, s čím si příroda poradí a s čím ne a proč, co se s tím stane
- pak třídíme to, co do lesa nepatří, co se dá ještě jednou použít, čili recyklovat, proč třídíme odpad, k čemu je to dobré a jak jej třídíme
- z barevných šátků si na zemi uděláme kontejnery a odpad roztřídíme

17. Panorama Šumavy

Během celého celku postupně vyrábíme Šumavu. Základ je tvořen ze tří různých velkých kartonových kopců. Ty jsme přilepili na podklad, vše malé děti natupovaly barvou a houbičkou různými odstíny zelené, trochu hnědé atd.,tak, aby představovaly les nebo louku. Starší děti obkreslovaly a vystřihovaly koruny stromů, nebo si stromy samy kreslily. Vše společně nalepovaly na kopce. Kdo chtěl, mohl si namalovat zvířátko, vystřihnout a vlepít do Šumavy. Společně s dětmi jsme z umělé modré pěny vytvarovali vodu, dle jednoho z dětí řeku Vydru, neboť jeden chlapec nalepil kamey přímo do vody. Následně další dvě děvčata do vody namalovala vydry. Rovněž máme v lese jeleny, mravence, sovy, ptáčky, v trávě hlemýždě. Kolem vody jsme vysypali cestu pískem a louky polepili senem. Do trávy si malé děti vlepily prázdné šnečí ulity a žaludy, bukvice a kaštiny. Malé úzké roličky jsme natřely na hnědo a dotvořili krajinu prostorovými stromy, které děti nakreslily. Tak vzniklo panorama Šumavy. Viz. Příloha

PŘÍLOHA Č.13

Poznámky k tvorbě třídního vzdělávacího programu

Environmentální výchova je prioritní pro mě i moji kolegyni, tudíž výběr a téma obou třídních vzdělávacích programů byl již zaměřen na tuto oblast. Pro TVP na školní rok jsme vybrali a upravili povídky z knihy Matýskovy příhody od Petry Beránkové. Celá kniha pojednává o příhodách skřítky Matýska, který se narodil v lese a který prožívá různé příhody se svými kamarády. K realizaci environmentální výchovy se tato kniha přímo nabízela, jelikož jednotlivé příběhy se týkají zvířátek a většinou se odehrávají v lese, na louce, u vody atd. Z této knihy jsem použila povídky Jarní probuzení a Rybičky a jejich svět. Pro tvorbu dalšího třídního vzdělávacího programu jsme po pečlivém zvážení vybrali jako předlohu knihu Ferdy Mravence od Ondřeje Sekory. Jednotlivé povídky jsme si s kolegyní upravili, pospojovali a rozepsali tak, aby vyhovovali našim záměrům a cílům pro třídu i pro výzkumné šetření. Ústřední postavou, která děti prováděla, se stal Ferda Mravenec, který s námi v podobě plyšového Ferdy Mravence pobývá na třídě. Tento třídní vzdělávací program pro školní rok 2011/2012 nese název „Putování Ferdy Mravence.“ Jeho část určená k výzkumnému šetření byla rozdělena do čtyř tematických bloků, nazvaných Ferda poznává svět, Jak potkal slečnu Berušku, Jak si Ferda postavil domeček a O nejpěknějších hračkách pro malé děti. Všechny tematické celky nesou ústřední zaměření na environmentální výchovu, ale v rámci tohoto zaměření jsou plněny i cíle a záměry ze všech vzdělávacích oblastí RVP PV.

Těchto šest tematických bloků tvoří program zaměřený na plnění cílů a záměrů environmentální výchovy. Pro zahájení výzkumného šetření jsem vytvořila vstupní tematický celek s názvem „Les a život v něm“. Tento celek byl realizován během jednoho týdne a jeho součástí byly praktické, teoretické, poznávací, smyslové i hrové činnosti na téma les.

PŘÍLOHA Č.14

Cíl : Zjištění orientační úrovně povědomí předškolních dětí o přírodním prostředí.

Způsob provedení : Učitelka vede individuální rozhovor s 10 dětmi, klade dětem vybrané otázky a jejich odpovědi zaznamená před zařazením cílené environmentální výchovy do výchovně vzdělávací práce na třídě a po půl roce cíleného rozšířeného působení v této oblasti. Otázky, výchozí tematický celek i TVP je zaměřen na téma : Les.

Před zařazením cílené environmentální výchovy do TVP:

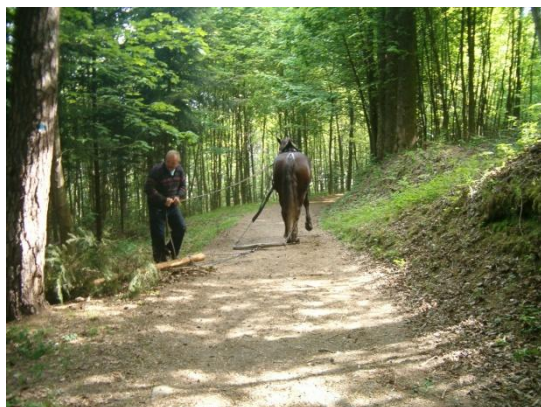
1. Co tě napadne, když se řekne „příroda“? mede, dřevy, udrědi
2. Víš, co je les, jak vypadá, kdo tam žije a co tam roste? lísky, stromy, borovice, surky, jehličí, dřevy
3. Co ke svému životu potřebují zvířátka v lese? jídlo a rodu
4. Co potřebují rostliny, stromy a kytičky, aby mohly růst? vodu, světlo
5. Myslíš si, že je třeba přírodu chránit? ano
6. A jak bychom mohli chránit přírodu my? držat kytičkám vodičku
7. Dokázal/a bys najít kousek přírody okolo naší školky? stromy, keře, tráva, jehličí, dřevy

Po půlročním cíleném rozšířeném působení v této oblasti:

1. Co tě napadne, když se řekne „příroda“? houby, srnky, vodopád, kolouček, ořechy, kaštan, sory, pláče, kosi, kamínky, dřevy, stromy,
2. Víš, co je les, jak vypadá, kdo tam žije a co tam roste? houby, křovky, surky, zvířátka, srnky, stopy, kopeč, ročny, pářez, list, jehličí
3. Co ke svému životu potřebují zvířátka v lese? jídlo a pítí
4. Co potřebují rostliny, stromy a kytičky, aby mohly růst? sunbata, dít a slunce
5. Myslíš si, že je třeba přírodu chránit? ano
6. A jak bychom mohli chránit přírodu my? nepuštíme tam nikoho, kolo řeci stromy, umiřeme houby, nepuštíme zvířátka, nemletat jít
7. Dokázal/a bys najít kousek přírody okolo naší školky? stromy, křovky, kytičky, tráva,

PŘÍLOHA Č. 15 Foto 1.díl

obr.1

obr.2

obr.3

obr.4

obr.5

obr.6

PŘÍLOHA Č. 16 Foto 2.díl

obr.7

obr.8

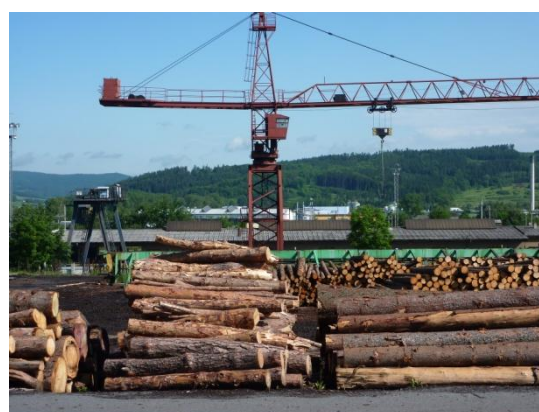
obr.9

obr.10

obr. 11

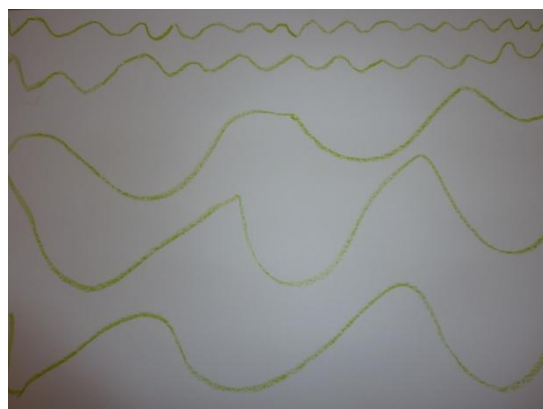

obr.12

PŘÍLOHA Č. 17 Foto 3.díl

obr.13

obr.14

obr.15

obr.16

obr.17

obr.18

PŘÍLOHA Č.18 Foto 4.díl

obr.19

obr.20

obr.21

obr.22

obr.23

obr. 24

PŘÍLOHA Č.19 Foto 5.díl

obr.25

obr.26

obr.27

obr.28

obr.29

obr.30

PŘÍLOHA Č.20 Foto 6.díl

obr.31

obr.32

obr.33

obr.34

obr.35

obr.36

PŘÍLOHA Č. 21 Foto 7.díl

obr.37

obr.38

obr.39

obr.40

obr.41

obr.42